

DISKURZUS

A Batthyány Lajos Szakkollégium tudományos folyóirata

JUHÁSZ LÍVIA

A bűnmegelőzés néhány lényegi kérdése a büntető-igazságszolgáltatás tükrében

MARTON MELITTA

A tanúvédelem büntető eljárásjogi eszközrendszere Magyarországon

PARTOS CSILLA

A terrorizmus kriminalizálásának nemzetközi vetülete

PÓDÖR LEA

A Genfi Egyezmény 1d cikkének és a Kvalifikációs Irányelv 12. cikk (1) bekezdés a) pontjának értelmezése a palesztin menekültek, mint ipso facto jogosultak vonatkozásában a luxemburgi és a magyar bírósági gyakorlatban

VÁRADI-TORNYOS BÁLINT

Lábjegyzet egy szabadkereskedelmi megállapodáshoz - avagy konfucianizmus a dél-koreai tulajdonfelfogásban

NAGY SZINTIA MIRTILL – PONGRÁCZ DÁVID

Ítélet párbaj által? Az istenítéleti bajvívás Tyrion büntetőperében

DISKURZUS

A SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUMÁNAK TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA | GYŐR

ÖTÖDIK ÉVFOLYAM | 2015/2. SZÁM.

KÉZIRAT LEZÁRVA | 2015. DECEMBER 1.

FŐSZERKESZTŐ | DR. KÁLMÁN JÁNOS
OLVASÓ SZERKESZTŐ | CSITEI BÉLA
SZÉPVÖLGYI ENIKŐ
TAKÓ DALMA

A KIADÓ KÉPVISELŐJE | DR. KÁLMÁN JÁNOS

A SZAKMAI BIZOTTSÁG ÁLLANDÓ TAGJAI | DR. BENDE-SZABÓ GÁBOR CSC, EGYETEMI DOCENS,
DR. KOVÁCS GÁBOR PHD, EGYETEMI DOCENS,
DR. SZEGEDI ANDRÁS PHD, EGYETEMI DOCENS,
DR. SMUK PÉTER PHD, EGYETEMI DOCENS,
DR. SULYOK GÁBOR PHD, EGYETEMI DOCENS.

A SZAKMAI BIZOTTSÁG MEGHÍVOTT TAGJAI | DR. BARTKÓ RÓBERT PHD, EGYETEMI ADJUNKTUS,
DR. KECSKÉS GÁBOR PHD, EGYETEMI ADJUNKTUS,
DR. NÉMETH IMRE PHD, EGYETEMI DOCENS,
DR. PONGRÁCZ ALEX, EGYETEMI TANÁRSEGÉD.

A BORÍTÓ DR. KESERŰ BARNA ARNOLD MUNKÁJA.

MINDEN JOG FENNTARTVA. BÁRMILYEN MÁSOLÁS, SOKSZOROSÍTÁS, ILLETVE ADATFELDOLGOZÓ
RENDSZERBEN VALÓ TÁROLÁS A KIADÓ ELŐZETES ÍRÁSBELI HOZZÁJÁRULÁSÁHOZ VAN KÖTVE.

A 2015. ÉVI 2. SZÁM MEGJELÉNÉSÉT AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA MEGBÍZÁSÁBÓL AZ
EMBERI ERŐFORRÁS TÁMOGATÁSKEZELŐ ÁLTAL MEGHIRDETETT NTP-SZKOLL-15-0031 KÓDSZÁ-
MÚ PÁLYÁZATI TÁMOGATÁSBÓL VALÓSULT MEG.

MEGJELENIK | FÉLÉVENTE, A/4-ES FORMÁTUMBAN
FELELŐS KIADÓ | SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUMA
Cím | 9027 GYŐR, BUDAI ÚT 12.
HONLAP | [HTTP://BLSZK.SZE.HU](http://BLSZK.SZE.HU)
NYOMDAI KIVITELEZÉS | ART-PR 2005 KFT, CSORNA
ISSN | 2062 –5715

©BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUM, 2015.

©A SZERZŐK, 2015.

TARTALOM

TANULMÁNYOK

JUHÁSZ LÍVIA

A bűnmegelőzés néhány lényegi kérdése a büntető-igazságszolgáltatás tükrében 3

MARTON MELITTA

A tanúvédelem büntető eljárásjogi eszközrendszere Magyarországon 11

PARTOS CSILLA

A terrorizmus kriminalizálásának nemzetközi vetülete 22

PÓDÖR LEA

A Genfi Egyezmény 1d cikkének és a Kvalifikációs Irányelv 12. cikk (1) bekezdés a) pontjának értelmezése a palesztin menekültek, mint ipso facto jogosultak vonatkozásában a luxemburgi és a magyar bírósági gyakorlatban 34

VÁRADI-TORNYOS BÁLINT

Lábjegyzet egy szabadkereskedelmi megállapodáshoz - avagy konfucianizmus a dél-koreai tulajdonfelfogásban 46

TUDOMÁNYOS ISMERETTERJESZTŐ KÖZLEMÉNYEK

NAGY SZINTIA MIRTILL – PONGRÁCZ DÁVID

Ítélet párbaj által? Az istenítéleti bajvívás Tyrion büntetőperében 55

SUMMARIES 65

SZERZŐINKHEZ (A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI) 68

TÁMOGATÓINK 70

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

EMBERI ERŐFORRÁS
TÁMOGATÁSKEZELŐ

A BÜNMEGELŐZÉS NÉHÁNY LÉNYEGI KÉRDÉSE A BÜNTETŐ-IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS TÜKRÉBEN

Absztrakt

A tanulmány arra kívánja felhívni a figyelmet, hogy a szankciórendszer átalakítása mellett hasonlóan nagy figyelmet kellene fordítani a bűnmegelőzésre is. Ennek érdekében először is sorra veszi a nemzetközi szinten felmerülő szabályozás alapjait, különös tekintettel a nemzetközi szervezetek tagországai számára adott iránymutatásaira, ezt követően pedig a magyar jogszabályi környezet pontosabb ismertetésével foglalkozik. A dolgozat legnagyobb részét a gyakorlatban is megvalósuló prevenciós stratégiák elemzése és rendszerezése teszi ki, amely által a szerző azt vizsgálja, hogy milyen módszerekkel lehetne fellépni a kialakuló bűnözéssel szemben. A tanulmány zárásaként pedig a szerző összefoglalja a kutatás során levont konklúziókat, illetőleg javaslatokat tesz a bűnmegelőzés hatékonyabb megvalósulása érdekében.

Kulcsszavak: bűnmegelőzés, bűnmegelőzési stratégia, Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia, generális prevenció, speciális prevenció, szituációs bűnmegelőzés, szociális bűnmegelőzés, áldozati bűnmegelőzés, társadalmi bűnmegelőzés, rendészeti bűnmegelőzés, DADA, ELLEN-SZER.

ELŐSZÓ

Jelenleg sokan, sokféleképpen gondolkodnak a büntető-igazságszolgáltatás hatékonyságában és működőképességében, számos ötlet és építő jellegű javaslat kínálkozik, hogy miként kellene átalakítani a meglévő rendszerünket a hatékonyabb működés érdekében. Vannak, akik a büntetések súlyosításában, a fokozottabb szankcionálásban látják a megoldást, míg mások ennek gyökeres ellentétében, az alternatív szankciók alkalmazásában látnak lehetőségeket.

Ha e két álláspont közül kellene választanom, jómagam is ez utóbbihoz csatlakoznék, mindazonáltal úgy gondolom, hogy az alternatív szankciók ugyan már egy kedvezőbb utat mutatnak a büntetések terén, ám az ideális helyzet az lenne, ha ezekre se lenne szükség. Elismerem Szabó András azon megállapítását, miszerint a bűnözés társadalmi produktum, s mint olyan nem szüntethető meg teljesen, azonban úgy vélem létezik egy megvalósítható törekvés, mely segítségével a bűnözés mértéke legalább visszaszorítható lenne: a bűnmegelőzés. A büntető igazságszolgáltatás elsődleges feladata nem a bűnmegelőzés, az elkövetés esetén élhet a kényszer eszközeivel és ezekkel együttesen ható speciális és generális preventív hatásokkal, azonban a bűnözés gyökereinél húzódó okokat és összefüggéseket nem érheti el.¹ A kriminológia feladata tehát, hogy e körben felkutassa a kriminalitás okságait és azokra megoldást találjon, mintegy meggátolva a bűnözést az elkövetés előtt, ezzel jelentősen tehermentesítve a büntetési rendszert.

1. NEMZETKÖZI IRÁNYOK A PREVENCIÓ TERÜLETÉN

„Jobb megelőzni a bűntetteket, mint büntetni azokat”² – szól Beccaria-nak a klasszikus büntetőjogi iskola atyjának örök érvényű igazsága, azonban magának a szankciónak is az egyik lényeges célkitűzése, hogy megelőzze a további bűncselekmények elkövetését mind az elkövetőnél, mind a társadalom többi tagjánál (speciális és generális prevenció). Hatékonyabb megoldás lenne azonban az – amire Beccaria is utalt már művében – hogy ha a bűntetteknek utólagos reflexió (büntetés) helyett inkább megelőző, preventív jelleggel próbálnánk meg elejét venni.

Nemzetközi szinten felismerték ezt már a 20. század közepén, a nagy nemzetközi szervezetek pedig állásfoglalásokat, ajánlásokat terjesztettek tagországai elé iránymutatásul. A Nemzetközi Büntetőjogi Társaság (*International Association of Penal Law*), a Nemzetközi Kriminológiai Társasággal (*International Society for Criminology*), a Társadalomvédelem és Humánus Büntetőpolitika Nemzetközi Társaságával (*International Society of Social Defence and Humane Criminal Policy*), valamint Nemzetközi Büntetőjogi és

¹ BORBÍRÓ ANDREA: Prevenció és büntető igazságszolgáltatás, in *Országos Kriminológia Intézet: Kriminológiai Tanulmányok* 46., 2009, Budapest, 15. o.

² BECCARIA, CESARE: *A bűnökről és a büntetésekről*, 1998, Eötvös József Kiadó, Budapest, 62. o.

Börtönügyi Alapítvánnyal (*International Penal and Penitentiary Foundation*) együtt a 9. Közös Kollokviumon közös ajánlásokat adtak ki, amelyek célkitűzéseket tartalmaztak a bűnözés megelőzésével és az elkövetők kezelésével kapcsolatban, ezek pedig alapul szolgáltak a 2000. évi X. ENSZ Kongresszuson is.³ Ezek a dokumentumok, bár különböző szervezetektől érkeznek, néhány szempontban mégis nagyfokú harmonizációt mutatnak. Többségük egy hosszútávon érvényesülő, többszintű bűnmegelőzési stratégia kialakítását preferálja, melyek során fokozott figyelmet kell fordítani az alapvető emberi jogok és garanciák érvényesülésére.⁴ Egyaránt fontosnak tartják, hogy a bűnmegelőzésben a területiség kapjon elsődlegesen szerepet, vagyis a központi szabályozás helyett a helyi bűnmegelőzési szervekre helyeznék a hangsúlyt. Felismerték azonban, hogy az állam lehetőségei igencsak korlátozottak e körben, ezért a lehető legszélesebb körben be kell vonni a társadalom valamennyi szereplőjét, a különböző civilszervezeteket és a lakosságot is.

Az Európa Tanács miniszteri bizottságának a bűnmegelőzés szervezetről 1988-ban elfogadott ajánlása leszögezi, hogy a tagországok kormányainak állandó feladata a bűnözéskontroll és az ehhez szükséges szervezetek felállítása, a bűnözésről készült statisztikák és hiteles adatok összegyűjtése, prevenciós programok megtervezése és megvalósítása, a bűnmegelőzési szervek koordinációja, tudományos kutatások finanszírozása a megelőzési módszerek és stratégiák kidolgozására, valamint a hiteles tájékoztatás és a megelőzési programokban részt vevők megfelelő szakmai képzése.⁵ Napjaink preferált bűnmegelőzési stratégiája a társadalmi bűnmegelőzés, ugyanis az állami szerepvállalás, a bűnüldözés, a büntető igazságszolgáltatás, a büntetőjogi büntetés nem elégséges eszköze a kriminalitás társadalmi jelenségének megoldására.⁶

2. A MAGYAR PREVENCIÓS POLITIKA

Magyarország majd 20 éves késéssel, de szintén bekapcsolódott ebbe a folyamatba, a fejlődés iránya pedig követi az európai trendeket, a kikristályosodott strukturális formákat, a megjelenő elvárásokat, az ENSZ, az Európa Tanács és az Európai Unió ajánlásait. Hazánk a '90-es évek elején érte el azt a szintet, hogy a bűnmegelőzéssel állami szinten komolyabban foglalkozzon, központi stratégiát dolgozzon ki a megoldandó feladatokra. Megkezdődött a bűnözéskontroll feladatainak megvalósítását szolgáló szervezetek felállítása, bűnözéssel kapcsolatos adatok gyűjtése és statisztikák készítése, bűnmegelőzési módszerek tudományos kidolgozása, prevenciós programok szervezése.⁷ A mindenkori kormány cselekvésprogramjainak aktualizált választakat kell tartalmaznia a bűnözés új kihívásaira, az áldozattá válás okaira és a bűnalkalmak folytonos alakulásaira.⁸

A kormány a közbiztonság megeremítésére, a bűnözés visszaszorítására, a bűnözést kiváltó jelenségek, bűnalkalmak csökkentésére, a bűnmegelőzési modell kidolgozására és összehangolt működtetésére létrehozta először az Országos Bűnmegelőzési Bizottságot (a továbbiakban: OBmB). A célok elérése érdekében az országgyűlés elfogadta „*A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiáját*” (a továbbiakban: TBNS).⁹ A nemzeti stratégiában 3 fő szakmai célt tűzött ki: *a)* a bűncselekményeket előidéző körülmények redukcióját, *b)* a sértetté válás veszélyének mérséklését, *c)* a bűnalkalmak számának csökkentését, melyek megvalósításáért az OBmB lett felelős. A Nemzeti Bűnmegelőzési Tanácsról szóló 1087/2011. (IV. 12) korm. rendelet alapján az Országos Bűnmegelőzési Bizottság jogutódja a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács (a továbbiakban: NBT) lett. Az NBT a folyamatosan megújuló tudományos vívmányokra figyelemmel kidolgozta a TBNS-t

³ GÖRGÉNYI ILONA: *Kárjövátétel a büntetőjogban, mediáció a büntető ügyekben*, 2006, HVG-ORAC, Budapest, 26. o.

⁴ ROSTA ANDREA: *A bűnmegelőzés elmélete, Pázmány Társadalomtudomány 3.*, 2006, LOISIR, Budapest-Piliscsaba, 76. o.

⁵ GÖNCZÖL KATALIN: Devianciák, devianciakontroll, bűnmegelőzési stratégiák, in GÖNCZÖL KATALIN – KORINEK LÁSZLÓ – LÉVAI MIKLÓS (szerk.): *Kriminológiai ismeretek, bűnözéskontroll*, 1999, CORVINA Kiadó, Budapest, 130. o.

⁶ ROSTA: *i. m.* 87. o.

⁷ Uo. *i. m.* 97. o.

⁸ GÖNCZÖL KATALIN: Kriminálpolitika és bűnözéskontroll Magyarországon, in *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai Tanulmányok 47.*, 2010, Budapest, 74. o.

⁹ 115/2003. (X. 28.) OGY határozat.

követő, még haladóbb szellemű Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiát.¹⁰ Ez egy középtávú szakpolitikai stratégia, amely 10 évre határozza meg az elérendő célokat a bűnmegelőzés vonatkozásában. A Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia kiemelt beavatkozási területei:

- települések biztonságának elősegítése;
- nagyobb hangsúly a fiatalkori bűnmegelőzésre;
- áldozatválás megelőzése és áldozatsegítés;
- bűnisméltés csökkentése.¹¹

Alapvetően a bűnmegelőzés kapcsán 2 csoportot különíthetünk el: a büntető felelősségre vonás jogi eszközeit és az egyéb állami és társadalmi eszközöket. Mindkét csoport lényegében azoknak a társadalmi viszonyoknak a megváltoztatásától várja a normasértések redukcióját, amelyek összefüggésben állnak a bűnözéssel, a bűncselekmény elkövetésével.¹²

3. PREVENCIÓS MODELLEK, BŰNMEGELŐZÉSI TIPOLÓGIA

A bűnmegelőzés típusainak rendszerezése merész vállalkozás ugyan, mégis megpróbálkozom egyfajta áttekintést adni ezzel kapcsolatban. A feladatot nem csak a bizonytalan fogalom meghatározások nehezítik, hanem az is, hogy a válfajok csoportosítását illetően a különböző szerzők eltérő véleményen vannak, illetve szintén ebből kifolyólag a fogalmak és csoportok egyenes elhatárolása sem lehetséges teljes mértékben, azok gyakran részben vagy egészben fedik egymást. A könnyebb átláthatóság érdekében ezért egy szerző által vázolt csoportosítást választottam ki, amely a saját nézőpontommal a leginkább egyezik.¹³

3.1. GENERÁLIS PREVENCIÓ – SPECIÁLIS PREVENCIÓ

A generális prevenció az a hatás, amit a büntető igazságszolgáltatás működése során a társadalom tagjaira gyakorol. A büntetőhatalom értékeit közvetíti, melynek következtében a társadalomtól jogkövető magatartást és bizalmat kíván meg az igazságszolgáltatás iránt.

Módszerének egyik oldala a példamutatásra és a meggyőzésre épít, az elgondolás alapja, hogy igazságos és egyértelmű törvények, valamint kiszámítható és gyors igazságszolgáltatás megvalósulásnak prevenciós jelentősége van. A kulcsszó a közbizalom: ha a polgárok nem bízhatnak az állam hatékonyságában a bűnüldözés visszaszorításával kapcsolatban, akkor a jogszabályok kijátszására fognak törekedni, ami aláássa a törvények hitelességét is. Mindemellett a bűncselekmények látenciája is emelkedni fog, ugyanis a feljelentések elmaradásának leggyakoribb oka a felderítésbe és felelősségre vonásba vetett hit hiánya.

A prevenció másrészt viszont a meggyőzés mellett a félelem eszközére is támaszkodik. Ez a módszer az elkövető racionális tudatára kíván hatni azzal, hogy ha bűnelkövetés esetére büntetést helyez kilátásba, akkor a lehetséges következmények mérlegelése az elkövetőt eltántorítja a bűnelkövetéstől.¹⁴

A speciális prevenció a bűnisméltés meggátolására törekszik, vagyis célja a korábbi elkövető visszatartása az újabb bűncselekmény elkövetésétől. Az elkövetőnél azt akarja elérni, hogy az ne tudjon, ne akarjon, vagy nem merjen ismételtlen a bűn útjára lépni. Az egyik ilyen módszer az ártalmatlanná tétel, amely következtében az elkövető nem lesz képes bűnisméltésre. Ennek kézenfekvő módjai az izolálás, a különböző eltiltások és a semlegesítés (pl. terápiás úton). Másik módszere a speciális elrettentés (*short, sharp, shock*). Az elképzelés szerint az elkövető hirtelen, rövid és sokkoló ízelítőt kap a büntető igazságszolgáltatás szigorából, kilátásba helyezve számára a későbbiekben ennél súlyosabb következményeket. A cél, hogy az elkövető ne akarjon ismét ilyen helyzetbe kerülni, ezért újabb bűncselekményt ne akarjon, ne merjen elkövetni. A speciális prevenció eszközei közül azonban a legelterjedtebbek azok a szankciók, amelyek az elkövető reintegrációját kívánják elősegíteni.¹⁵

¹⁰ A Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról szóló 1744/2013. (X. 17.) Korm. határozat.

¹¹ Bűnmegelőzés Magyarországon - Társadalmi bűnmegelőzés, <http://bunmegelozes.info/?q=hu/node/25> (2015.10.06.).

¹² VIGH JÓZSEF: *Kriminológiai alapismeretek*, 1998, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 197. o.

¹³ ROSTA: *i. m.* 28-47. o.

¹⁴ BORBÍRÓ: *i. m.* 19-21. o.

¹⁵ Uo. 22-29. o.

3.2. ELSŐDLEGES – MÁSODLAGOS - HARMADLAGOS MEGELŐZÉS

Ennek a felosztásnak az alapja a cselekvési lehetőségek és annak címzettjei, amely több szintre osztható.

Az első szint az elkövetői szint, ahol egy korai stádiumban való beavatkozás történik. Ez a lakosság egészére irányul, amely aktiválja a társadalmpolitikai megoldások keresését. Ide tartozik minden olyan tevékenység, amely a lakosság biztonságérzetének növelésével és a deviáns társadalmi jelenségek visszaszorításával járul hozzá a bűnözés megfékezéséhez. Itt még nem feltétlenül különül el egymástól az elkövetői és a sértetti megelőzési stratégia. Cél a minél korábbi beavatkozás, ahol ki kell iktatni minden olyan gyanús körülményt, amely a későbbiekben kialakuló bűnözésre enged sejtetni (nemcsak a valós, hanem a csupán vélt veszélyhelyzetek csökkentése is). Ebben az esetben a beavatkozás lehetősége – mivel még nem történt jogsértés – igen csekély, tekintettel az állampolgári szabadságjogok veszélyeztetésére és a beavatkozás okozta esetleges stigmatizáló hatásra, csupán segítő jellegű szolgáltatás képzelhető el.¹⁶

A második szint már a sértetti szint, ahol a prevenció már konkretizáltabb, a célcsoport beszűkül. A megelőzési tevékenység már nem általánosan mindenkire, hanem csak azokra irányul, akik a deviancia enyhébb fokozatát tartósan mutatják, bűnelkövetésre hajlamosnak mutatkoznak, illetve azokra is, akik ezen személyek által veszélyeztetve vannak (pl. kábítószer- vagy alkoholfüggők, bűnöző családban nevelkedett, notórius szabálysértők). Ebben a körben szorosabban véve büntetőjogi eszközök felhasználása még mindig nem lehetséges, azonban az előbbieknél célirányosabb megoldásra, bizonyos enyhébb kényszerintézkedésekre (pl. szülői felügyelet megszüntetése, állami gondozásba vétel, intézeti elhelyezés, szabálysértési eljárás) már van lehetőség, az elkövetői és sértetti megelőzési stratégia pedig már az előzőnél jobban kezd elkülönülni. További célként fogalmazódik meg, hogy a veszélyzónák konkrét területére egy önálló bűnmegelőzési taktikát kell kidolgozni (pl. a közbiztonság emelése fokozott rendőri járőrözéssel, utcai megfigyelő rendszer alkalmazása, stb.).¹⁷

A harmadik szint már a bűnt ténylegesen elkövetőkre és az ennek következtében sértetté vált személyekre vonatkozik, szituációs szempontból pedig a veszélyeztetett zónák megtisztítására és a problémás körülmények továbbterjedésének megakadályozására törekszik. A végső cél a bűnismétlés megelőzése, sértetti oldalon pedig az ismételt áldozattá válás elkerülése oly módon, hogy a bűnözésre alapot adó szituációt kell kiiktatni. Itt már jellemzően alkalmazandóak büntetőjogi eszközök, a sértetti oldalon pedig már a viktimizáció megelőzése mellett az áldozatvédelem, az áldozatsegítés és a kártérítés is prioritást élvez.

A büntetőjogi eszközök elrettentő hatását az alapozza meg, hogy az elkövetés után mekkora valószínűséggel és milyen időtávon belül kerül sor a felelősségre vonásra. Eppen ezért növelni kell a nyomozati szervek munkájának hatékonyságát, hogy a megelőzés szempontjából a rendszer kiválthassa az elvárt hatást.¹⁸

BŰNMEGELŐZÉSI MODELLEK	Elkövetővé válás megelőzése	Áldozattá válás megelőzése	Bűnalkalmak csökkentése
Elsődleges	társadalmi integráció növelése, a devianciák reprodukciójának fékezése		szabályozási jellegű eszközök, egyedi intézkedések
Másodlagos	enyhébb, devianciákra, veszélyhelyzetekre történő reagálás	potenciális áldozatok kijelölése, védelme	veszélyeztetett zónákban hozott intézkedések
Harmadlagos	bűnismétlés megelőzése, büntetőjogi eszközök alkalmazása	másodlagos viktimizáció megelőzése, áldozatok védelme, kárenyhítés	rendkívüli körülmények kezelése, továbbterjedésének megakadályozása

6. ábra: Bűnmegelőzési modellek összefoglaló ábrája.¹⁹

¹⁶ GÖNCZÖL (1999): i. m. 127. o.

¹⁷ Uo. 129. o.

¹⁸ Uo. 130. o.

¹⁹ ROSTA: i. m. Függelék I. 211. o.

3.3. SZITUÁCIÓS – SZOCIÁLIS – ÁLDOZATI BŰNMEGELŐZÉS

Jelen fejezetben a bűnmegelőzés három lehetséges modelljét vázolom fel röviden, amelyek mindegyike eltérő megoldást kínál a probléma megoldására.

A *szituációs modell* alapja az a feltevés, hogy bizonyos bűncselekmények elkövetései bizonyos bűnalkalmakhoz kapcsolódnak, a bűnmegelőzés célkitűzése tehát, hogy ezeket a kínálkozó bűnalkalmakat megszüntessék, ezáltal csökkentve a tényleges elkövetések számát. Ennek érdekében az elkövetés 3 tényezőjére kell fokozottabb figyelmet fordítani: a potenciális elkövetőre, a céltárgyra vagy célszemélyre, illetőleg a bűncselekmény elkövetését megkönnyítő felügyelet hiányára. A kívánt hatás eléréséhez szükséges intézkedések tehát az elkövető távoltartása a céltől, célpont elérésének megnehezítése, az elkövetéshez szükséges eszközök eltávolítása, megfelelő ellenőrzés gyakorlása az érintett területeken. Egyes szakemberek szerint ez a modell nem jelent megoldást a bűnözésre, hiszen ha valahol az nem tud realizálódni, akkor megvalósul majd valahol máshol, ahol a feltételek kedvezőbbek ehhez. Más szóval a probléma gyökereit nem tudja megszüntetni, csupán a bűnözés áthelyeződését eredményezi.

A probléma gyökerének kezelésére kínál megoldást a *szociális bűnmegelőzés*, amely a bűnözést a társadalmi folyamatokkal indokolja, a megelőzést pedig ezen tényezők befolyásolásában látja. Az elmélet szerint a bűnözés oksága az elkövetőt érő mikro- és makro-strukturális, gazdasági, szociális társadalmi tényezőkben keresendő és ezek befolyásolásával a bűnelkövetés megelőzhető lenne. Ez a szociális jellegű prevenció igyekszik megszüntetni azokat a szociális és gazdasági viszonyokat, amelyek a potenciális elkövetők életét kedvezőtlenül befolyásolják. Ezek a tevékenységek egyfelől kapcsolódhatnak az igazságszolgáltatás rendszeréhez is, pl. pártfogói utógondozás a szabadságvesztésből szabadulóknak, vagy a bűncselekmény áldozatainak megsegítése, ám egyes intézkedések tekintetében ezen túlmenően is kifejti hatását, pl. a lakosság biztonságérzetének növelésével, fiatalok alkohol és kábítószer fogyasztása elleni tevékenységével, a közegészségügy, oktatás, lakásviszonyok helyzetének javításával. Ez a prevenciós stratégia a leghosszabb távon tervezhető, hatásai pedig szintén csupán hosszú távon és bonyolult módon mutathatók ki.

Az elkövető és szituáció elvitathatatlan jelentősége mellett a *legújabb bűnmegelőzési modell a bűncselekményt elszenvedő félre, vagyis az áldozatra irányul*. Az elmélet szerint vannak bizonyos áldozati jegyek, amelyek a bűnelkövetést generálják. A megelőzés leghatékonyabb formája az áldozat szempontjából, ha ő maga tesz meg mindent önmaga és vagyontárgyai biztonsága érdekében. A számos felvilágosító kampány, a sorra megjelenő tájékoztató kiadványok, valamint a különböző önvédelmi oktatások hozzáférhetővé tétele mind-mind az áldozattá válás elkerülését szolgálják. Az áldozat-orientált bűnmegelőzés mögött állnak a különböző áldozatvédő és kártalanító szervezetek.

3.4. KOMMUNÁLIS - ORSZÁGOS – NEMZETKÖZI MEGELŐZÉS

A bűnmegelőzési modellek további csoportosítási lehetőségét kínálja a földrajzi területi alapon való csoportosítás, amelynek szintén három altípusa van.

Az első, egyben a legszűkebb kategória a kommunális szint, amely a bűnözést, mint helyi problémát kezeli. Ez alapján a bűnözés okságát a közvetlen szociális környezetben kell keresni, a végrehajtásért felelős fő szerve pedig maga a helyi közösség. Hátránya, hogy nem alkalmas a tágabb összefüggéseken alapuló strukturális problémák kezelésére, csupán a közösségben született és a közösség által kezelt problémákra nyújthat megoldásokat. E körben viszont olyan hatékonyságot mutat, amely más szerveződés által nem lenne megvalósítható, így szerepe elvitathatatlan a bűnmegelőzés kapcsán. E közösségi szerepvállalás kiegészül a hatósági szervek működésével, így a helyi önkormányzatok és az ún. közösségi rendőrség hathatós segítségével. A kommunális bűnmegelőzés az elsődleges és másodlagos prevenció területeit fedi le, a többi prevenciós modellel összehasonlítva egy középtávú stratégiának minősül.

A helyi, regionális szint mellett azonban ugyanolyan fontos, hogy a kormányzat az egész országra érvényes, központi bűnmegelőzési stratégiát dolgozzon ki. Ebben kell megfogalmazni azokat a hosszabb távú elképzeléseket, amelyekhez a helyi szintű középtávú stratégia igazítható. Egy olyan stratégiát kell kidolgozni, amely a kriminalitás okaira épít, és olyan célterületeket irányoz meg általános szinten, amelyek a szociális bűnmegelőzés keretében már szóba kerültek (pl. szociális és család politika, ifjúsági és sport politika, oktatáspolitikai, gyermekvédelem, lakás- és városfejlesztés, egészségügy-fejlesztés). Az állami feladatvállalás a stratégia alapján igen tág, a sok feladat már-már meghaladja az állam teljesítőképességét, éppen ezért lehető-

ség van arra, hogy egyes állami és önkormányzati feladatokat átadjanak civil szervezeteknek. Ezeket az intézményeket működésük érdekében fokozott támogatásban kell részesíteni, ill. különböző pályázati lehetőségekkel, mentességekkel, kedvezményekkel kell ösztönözni.

Az utolsó, legszélesebb körben érvényesülő és egyben legmagasabb szint pedig a nemzetközi bűnmegelőzés szintje. A korábbi fejezetben részletezett nemzetközi ajánlások, egyezmények megerősítik a nemzetközi együttműködést a bűnmegelőzés érdekében. Az országok közös vonásokat felmutató kriminálpolitikai stratégiákat és szervezeteket alkalmaznak, a még pontosabb összehangolás érdekében pedig további konferenciákon és közös kutatásokban vesznek részt. Az együttműködés feltétlenül szükséges és elengedhetetlen a hatékonyság szempontjából, hiszen a határok megnyitásával a bűnözés nemzetközi jellege egyaránt felerősödött, egyes tipikus bűncselekményi körök (pl. embercsempészet, terrorizmus, kábítószer kereskedelem, szervezett bűnözés, stb.) kezelése és megoldása pedig elengedhetetlenné teszik a nemzetközi összefogást.

3.5. TÁRSADALMI BŰNMEGELŐZÉS – BÜNTETŐ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS

Az elmélet szerint a bűnmegelőzés az egész társadalom közügye, nem hárítható kizárólagosan csak a hatóságokra. Ez a módszer azonban csak úgy működik, ha a lakosság ebben kellőképpen motivált. Itt is felbukkan a büntetőjog ultima ratio jellege, azaz elsősorban büntetőjogin kívüli eszközökkel kell próbálkozni a cél elérése érdekében, így például egy jól irányzott társadalompolitikával.

A bűnmegelőzés nemzetközi stratégiája szintén a társadalmi bűnmegelőzést preferálja, az állam ezáltal kötelességet ró saját magára a társadalmi szinten szerveződő, bűnmegelőzésben aktívan tevékenykedő szervezetek (pl. civil szervezetek, magánemberi kezdeményezések) megsegítésével és támogatásával kapcsolatban. A cél egy összehangoltan és jól működő önkéntes és öntevékeny társadalmi csoportosulásokból álló hálózat kialakítása. Hatékonysági szempontból a helyi, kistérségi, lokális szintnek van kiemelkedő jelentősége, hiszen ezeken a helyeken a legerősebb a társadalmi szolidaritás és a centralizált intézkedések is itt csapódnak le legerőteljesebben.

Egy kiválóan működő bűnmegelőzési modell kialakításához az előbb említett társadalmi bűnmegelőzés és a büntető igazságszolgáltatás rendszerének összefonódására és együttes alkalmazására lenne szükség. Az állam oldaláról az együttműködés a különböző szakpolitikáknak a bűnmegelőzés szolgálatába állításában állna, különös tekintettel az oktatás és nevelés kérdéseiért felelős oktatáspolitikára, egészségügy-politikára, szociálpolitikára, foglalkozáspolitikára, gazdaságpolitikára, kisebbségi problémákra reagáló politikára, gyermek- és ifjúságvédelmi politikára és nem utolsósorban a családpolitikára is. Az állami szerepvállaláson túleső társadalmi eszközök pedig a bűnmegelőzés érdekében létrehozott társadalmi szerveződések, civil szervezetek, amelyek figyelemmel kísérik a hatáskörükbe tartozó területen bekövetkező társadalmi változásokat, az esetlegesen megjelenő deviancia jeleit és szükség szerint – az arra alkalmas módon – a bűnözés kialakulását meggátolják.

3.6. RENDÉSZETI BŰNMEGELŐZÉS

A rendészeti bűnmegelőzés a társadalmi bűnmegelőzés egyik részterülete, a rendvédelmi szervek bűnmegelőzési tevékenységét takarja. A rendőrség alapfeladatai ellátása révén hiteles képet tud adni a bűnözés mi-benlétéről, alakulásáról, morfológiai sajátosságairól, valamint az így szerzett ismeretanyagokat a társadalom célcsoportjainak bűnmegelőzés céljából átadja. A kormányzat munkáját is nagyban segíti a bűnmegelőzési trendek, stratégiák, cselekvési tervek kialakításában a rendőrségtől szerzett információk felhasználása. A rendőrség szervezete mindezek mellett nagyban hozzájárul a közösségek biztonságérzetének kialakításában, valamint közreműködik a biztonságért érzett egyéni és közösségi felelősség kialakításában.

A rendészeti bűnmegelőzés igazán csak akkor működhet hatékonyan, hogyha tevékenységét a többi társadalmi bűnmegelőzési szervezettel (állami és önkormányzati szervezetek város- és polgárőrség, közterület-felügyelet, gyermekvédelem intézményei, civil szervek, lakosság) együttesen gyakorolja, ezen a területen kiemelten fontos a közvetlen kommunikáció a végrehajtó szervek és a társadalom között. Az országos szerveződések közül a rendőrség rendelkezik a legnagyobb szakembergárdával a bűnmegelőzés területén.

A bűnmegelőzés szervezete a rendőrség szervezeti felépítéshez igazodik oly módon, hogy a központi feladatokat az Országos Rendőr-főkapitányság Bűnmegelőzési Osztálya látja el, területi szinten a megyei igazgatóságok bűnmegelőzési alosztályai működnek, lokális (végrehajtói) szinten pedig a városi (kerületi) rendőrkapitányságok bűnmegelőzési alosztályai/csoportjai/előadói végzik a bűnmegelőzési munkát.

Tágabb értelemben megelőző jellege van szinte minden rendőri intézkedésnek, ha azt szakszerűen és törvényesen hajtják végre, szűkebb értelemben viszont csak a rendőrség Bűnmegelőzési Szolgálatának tevékenységére korlátozódik. A rendőri bűnmegelőzés elsődleges célja, hogy proaktív tevékenysége révén az állampolgárokat hozzásegítse saját biztonságuk kialakításához, valamint oktatási tevékenységeként bűnmegelőzési órákat, ismeretterjesztő előadásokat tartson a célközönség számára. A rendőrség biztonságra nevelő iskolai programokat is szervez, ezek elsősorban olyan képzési, nevelési projektek, amelyek a veszélyhelyzetek felismerésére, elemzésére és a döntési készség elsajátítására tanítja az általános és középiskolás korosztályt (pl.: DADA, ELLEN-SZER program).

3.6.1. DADA Program

A DADA kifejezés lényegében a *Dohányzás - Alkohol - Drog - AIDS* szavakból képzett mozaikszó, amely egy az USA-ban működő bűnmegelőzési program haza rövidítése. A 20. század második felében a tengerentúlon már remek eredményeket produkált, ezért 1992-ben saját viszonyainkhoz adaptált formában a rendszert Magyarország is átvette. A fogalmak egymásutánisága sem a véletlen műve, arra a folyamatra céloz, amely során a fiatalok időrendben érintkeznek a jelzett problémákkal, vagyis a megelőzés és az érintettek számának sorrendiségét jelzik. A program jelszavai: *a) önkéntesség, b) együttműködés, c) hitelesség.*²⁰

A teljes oktatási program 8 év (6-14 éves korig), amely már 1-2 alkalom helyett a hosszú távú, komplex megelőzés eszköze lehet. A célja lényegében, hogy a rendszeres oktatás révén végigkíséri a diákokat az általános iskolán és már azelőtt felhívja a figyelmet a várható veszélyekre, mielőtt azokkal a fiatalok találkozónak. A program során a rendőrség állományából egy erre a célra kiképzett személy havonta egyszer foglalkozást tart a tanulóknak. Fontos eleme, hogy a foglalkozást kizárólag rendőr tarthatja, aki az órán egyenruhában jelenik meg. Ennek jelentősége, hogy ha az oktatás és az információk egy elsődleges és hiteles forrásból származnak, azt a gyerekek könnyebben megfogadják, mintha csak a szülőktől vagy a tanároktól hallanák ugyanezt.

A program a megelőzésen túl egy készség- és képességfejlesztő, helyes önértékelésre nevelő és önbecsülést építő program is, lényeges szerep jut a gyerekek által mutatott problémák megbeszélésének, vitáknak, szituációs- és szerepjátékoknak. A hatékonyság érdekében fontos a szülőkkel és a tanári testülettel való folyamatos kapcsolattartás.

A DADA fő mondanivalója, hogy a gyerekek tanulják meg felismerni a vészhelyzeteket, tudjanak a következmények számbavétele után helyes döntéseket meghozni, ha valami nem válik előnyükre – a csábítás ellenére – azokat képesek legyenek elutasítani, a számukra ártó dolgokról tudjanak a felnőtteknek beszélni, a veszélyes helyzeteket pedig lehetőség szerint képesek legyenek elkerülni. A végső cél, hogy a gyermekkorban személyiségükbe beépített megoldási módokat a későbbi veszélyhelyzetekben készség szinten tudják használni.

3.6.2. ELLEN-SZER Program

Ez a bűnmegelőzési program a kisiskolások helyett már a középiskolások bűnmegelőzését célozza, mely 1993 óta működik Magyarországon. A program a középiskolás, 10-11. osztályos tanulókat (16-17 éves korosztály) érinti, ugyanis ők vannak leginkább kitéve a veszélyeknek, ezért az ott kifejtett bűnmegelőzés kiemelt fontosságú.

A fiatalok a program keretein belül az elkövetővé és áldozattá válás megelőzésének lehetőségeit, a kábítószert büntetőjogi összefüggéseit, valamint a korosztályt érintő egyéb körülményeket dolgozzák fel a rendőrszakember segítségével. A program másik célkitűzése, a megelőzés mellett, a fiatalokban a rendőrségről tévesen kialakított negatív kép megváltoztatása.

A programban oktatóként csak felsőfokú végzettségű rendőr vehet részt, aki ehhez megfelelő tapasztalattal és gyakorlattal rendelkezik, valamint a DADA-ban szintén aktívan közreműködött. Nevelési módszerei az érzelmekre hatnak igazán, ezért módszertanában megjelennek a drámapedagógia eszközei is. A foglalkozás során folyamatában feldolgozzák az életben előforduló szituációkat, melyek során az alternatívák vizsgálatát követően felelős döntést kell hozniuk, majd közösen kiértékelik ezen döntések következményeit együtt tanulva mindezekből. A program alaptétele, hogy emelje a fiatalok biztonságát a legsúlyosabb devianciákkal, így a bűnözéssel és a szerfogyasztással szemben.

²⁰ KEREZSI KLÁRA – KÓ JÓZSEF: 15 éves a DADA: a rendőrségi megelőzési program értékelése, in *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai Tanulmányok* 46., 2009, Budapest, 222. o.

ÖSSZEGRZÉS

Úgy vélem ahhoz, hogy a bűnmegelőzés hatékonyan elérhesse célját, nem elégséges a fent említett intézkedések bevezetése és szélesebb körű alkalmazása. Ahhoz, hogy ez a rendszer igazán jól működjön, elengedhetetlen a büntetési rendszer változása, az alternatív szankciórendszer bátrabb alkalmazása, a bűnüldöző szervek munkájának segítése, fejlesztése és hatékonyabbá tétele, nem utolsó sorban pedig a társadalomban egy szemléletváltás elősegítése, miszerint kulcsfontosságú szerepet kell vállalniuk nekik is, mint civileknek a bűnmegelőző tevékenységek során. Itt nem csupán a társadalmi bűnmegelőzésben vállalt szerepekre gondolok, hanem az öntudatosságra és öntevékenységre, amellyel az áldozattá válás megelőzhető, valamint az egymásra való fokozottabb odafigyelésre, amellyel akár a bűnalkalmak csökkenthetőek.

Nagyon fontos az ezzel kapcsolatos jogszabályi környezet minél precízebb kialakítása, mely végre hazánkban is megkezdődött. Rendkívül jó megoldás, hogy az utóbbi évek szabályozása a fiatalokúra helyezte a hangsúlyt. Nagyon fontos, hogy a fiatalok minél korábban értesüljenek az őket később fenyegető veszélyekről, és ezek elhárításához szükséges lehetőségekről. Szintén kiemelendő, hogy a megelőző pártfogás intézményén és a különböző – egyre inkább érvényesülő – prevenciók stratégiákon keresztül lehetőség van annak a megelőzésére, hogy a fiatalok ténylegesen a bűnözés útjára lépjenek. Álláspontom szerint a szakpolitikáknak azonban lenne még hova fejlődni ahhoz, hogy kiküszöböljék azokat – az első sorban gazdasági jellegű – tényezőket, amelyek a bűnözés legfőbb kiváltó okai.

Summa summarum, az elmúlt 10 év kutatási és fejlesztési tevékenysége eredményesnek tűnik, hiszen a szakemberek által megfogalmazott javaslatok jó része jogszabályi erőre emelkedett, eredményéről azonban elhamarkodott lenne még ítéletet mondani, hagyni kell még, hogy a szabályozás kiforjra magát.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] BECCARIA, CESARE: *A bűnökről és a büntetésekről*, 1998, Eötvös József Kiadó, Budapest.
- [2] BORBÍRÓ ANDREA: Prevenció és büntető igazságszolgáltatás, in *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai Tanulmányok 46.*, 2009, Budapest, 13-37. o.
- [3] GÖNCZÖL KATALIN: Devianciák, devianciakontroll, bűnmegelőzési stratégiák, in GÖNCZÖL KATALIN – KORINEK LÁSZLÓ – LÉVAI MIKLÓS (szerk.): *Kriminológiai ismeretek, bűnözéskontroll*, 1999, CORVINA Kiadó, Budapest, 119-134. o.
- [4] GÖNCZÖL KATALIN: Kriminálpolitika és bűnözéskontroll Magyarországon, in *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai Tanulmányok 47.*, 2010, Budapest, 72-86. o.
- [5] GÖRGÉNYI ILONA: *Kárjövátétel a büntetőjogban, mediáció a büntető ügyekben*, 2006, HVG-ORAC, Budapest.
- [6] KEREZSI KLÁRA – KÓ JÓZSEF: 15 éves a DADA: a rendőrségi megelőzési program értékelése, in *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai Tanulmányok 46.*, 2009, Budapest, 216-249. o.
- [7] ROSTA ANDREA: *A bűnmegelőzés elmélete, Pázmány Társadalomtudomány 3.*, 2006, LOISIR, Budapest-Piliscsaba.
- [8] VIGH JÓZSEF: *Kriminológiai alapismeretek*, 1998, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK

- [1] A Nemzeti Bűnmegelőzési Tanácsról szóló 1087/2011. (IV. 12) Korm. rendelet.
- [2] A Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról szóló 1744/2013. (X. 17.) Korm. határozat.
- [3] A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról szóló 115/2003. (X. 28.) OGY határozat.

FELHASZNÁLT INTERNETES FORRÁSOK

- [1] Bűnmegelőzés Magyarországon: Társadalmi bűnmegelőzés, <http://bunmegelozes.info/?q=hu/node/25> (2015.10.06.).
- [2] Rendészeti bűnmegelőzés, <http://bunmegelozes.info/?q=hu/node/15> (2015.10.09.).

A TANÚVÉDELEM BÜNTETŐ ELJÁRÁSJOGI ESZKÖZRENDSZERE MAGYARORSZÁGON

Absztrakt:

Jelen tanulmány célja a hazai tanúvédelmi eszközök rendszerszintű, átfogó bemutatása. Ennek érdekében a szerző egy rövid etapban foglalkozik a jogintézmény megjelenésének okaival, szükségességével. A tanulmány elsősorban az egyszerű tanúk védelmét biztosító eszközökre helyezi a hangsúlyt, valamint a mindennapi gyakorlatban felmerülő problémákra kínál megoldási javaslatokat. Ennek során főként a személyi adatok zártan kezelése, valamint a különösen védett tanú intézménye kerül bemutatásra, kiváltképp az Emberi Jogi Európai Egyezményből levezethető büntetőeljárás elveivel összefüggésben, az említett alapelvekkel való összhang aspektusából vizsgálva.

Kulcsszavak: tanúvédelmi eszközrendszer, zárt adatkezelés, különösen védett tanú, tisztességes eljárás, anonimitás

BEVEZETÉS

A tanúvédelem a tanúvallomás bizonyításban betöltött kiemelkedő szerepe miatt fontos, hiszen a tanú közreműködése nélkül az igazságszolgáltatás komoly problémával kerülne szembe. A tanúvallomás ugyanis nem csak egy a bizonyítási eszközök közül, hanem az egyik leggyakoribb, legfontosabb és legnélkülözhetlenebb bizonyítékforrás, hiszen a bizonyítékok jelentős része tanúvallomásokról származik.¹

Tanúvallomást tenni hosszú ideje állampolgársági kötelezettség. Tanúnak lenni azonban meglehetősen hálátlan szerep, hiszen a tanút megjelenési, vallomástételi és igazmondási kötelezettség is terheli, e kötelezettségek elmulasztása vagy megszegése pedig vagyoni, illetve büntetőjogi szankciókat von maga után. Mindemellett a hatóság gyakran hagyja magára azt a tanút, akitől már sikerült releváns információkat megszerezni.²

Korábban a tanúk csak a sokszori idézéstől és az ezzel együtt járó idővesztéstől tartottak, a bűnözésben bekövetkezett struktúraváltással ehhez hozzáadódott az elkövetők és hozzátartozóik bosszújától való félelem is. Erre a megváltozott helyzetre találóan világít rá Varga Zoltán: „Valamikor a bűnözők féltek, de legalább is tartottak a tanúktól, hogy vajon mit fognak mondani a hatóságok előtt. Ma már a tanúk félnek tőlük, hogy egyáltalán életben fognak-e maradni, ha vallomást tesznek.”³

A tanúzási kötelezettségek elmulasztásával járó szankciók súlyosítása nem vezet eredményre; a tanú inkább vállalja a felelősségre vonást, minthogy élete, testi épsége, vagyonának biztonsága vagy hozzátartozói állandó veszélynek legyenek kitéve. Az igazat valló, együttműködő tanú méltán vár védelmet a hatóságoktól.⁴ A tanúk fenyegetése leginkább a szervezett bűnözéssel kapcsolatban merül fel, ennek ellenére a szervezett bűnözés elleni küzdelem leghatékonyabb eszköze mégis a tanúbizonyítás. Leginkább azok a tanúk jelentősek, akik egy ilyen szervezet tagjai, mivel közvetlen közlőként figyelik egy-egy bűncselekmény megszerzését, elkövetését, valamint a szervezet felépítéséről és működéséről is releváns adatokkal szolgálhatnak.⁵ A fentiek alapján igazat valló, együttműködő tanú méltán vár védelmet a hatóságoktól.⁶

Erre a védelemre a tanúnak tulajdonképpen az 1990-es évek közepéig kellett várnia. Hazánkban a tanúvédelem ugyanis meglehetősen újkeletű intézmény, megjelenése a szervezett bűnözés elterjedésének idejére tehető.

¹ LIZICZAY SÁNDOR: A tanúvallomás, mint okirati bizonyíték a magyar büntetőeljárás jogban, in *Magyar Jog*, 2001/6. szám, 321. o.

² ARDAY ADRIENN: A tanúvédelem egyes kérdései - avagy hogyan védjük „különösen” a tanút? in *Collega*, 2001/1. szám, 17. o.

³ VARGA ZOLTÁN: A tanú és a tanúvédelem a bíróság szemszögéből, in MÉSZÁROS BENCE (szerk.): *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*, 2009, Pécsi Tudományegyetem, Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs, 85. o.

⁴ KERTÉSZ IMRE: A tanú védelemre szorul, in *Magyar Jog*, 1993/4. szám, 193. o.

⁵ ARDAY ADRIENN: *i. m.* 17. o.

⁶ KERTÉSZ IMRE: *i. m.* 193. o.

A rendszerváltozást követően a politikai, társadalmi és gazdasági változások a bűnözés súlypontját is átrendezték. Nőtt az erőszakos deliktumok száma, durvultak az elkövetés módszerei, a tanúzási hajlandóság ezzel arányosan csökkent, melynek eredményeként számos bűnügy felderítetlen maradt. 1995-ben „*robbanások, leszámolások, bandaháborúk és igazi maffia-típusú ügyek*” rázták meg a társadalmat Magyarországon. A helyzet az Aranykéz utcai pokolgépes merénylettel érte el a zenitjét, amelynek célpontja és áldozata az a vállalkozó volt, akit a rendőrség koronatanúként tartott számon az úgynevezett olajmaffia-ügyben.⁷ A fenti események rávilágítottak arra, hogy a tanúvédelem kérdésköre nem hagyható megoldatlanul.⁸

A tanúvédelmi intézkedések bevezetését nemcsak a hazai bűnözés struktúrájában bekövetkezett változások indokolták, a szabályozás alakításának jelentős nemzetközi és politikai vetülete is volt (van). A több országra kiterjedő bűnözés elterjedése megköveteli a nemzeti keretek túllépését a bűnüldözés területén. A hatékony fellépés, valamint a nemzetközi együttműködés érdekében törekedni kell a különböző államok jogrendszerei közötti harmonizációra. Ennek megfelelően a hazai jogalkotás folyamán számos nemzetközi és EU-s szabályra kell figyelemmel lenni.

A rendszerváltozást követően Magyarország célul tűzte ki az Európai Közösséghez való csatlakozást. Az EK a hozzá csatlakozni kívánó közép-európai államokkal társulási megállapodást⁹ kötött, amely Magyarországon 1994. február 1-én lépett hatályba. Ebben Magyarország vállalta az EK jogrendszeréhez, az úgynevezett *acquis communautaire*-hez való jogharmonizációt is. A társult tagállamoknak a bel- és igazságügyi együttműködés keretében az Európai Unió Tanácsának három, a tárgykörhöz kapcsolódó dokumentumához kellett igazodnia. Ezek a következők:

- a tanács 1995. november 23-i állásfoglalása a tanúk védelméről a nemzetközi szervezett bűnözés elleni küzdelemben;
- a tanács 1996. december 20-i állásfoglalása a nemzetközi szervezett bűnözés ellen folytatott küzdelemben az igazságszolgáltatással együttműködő egyégekről;
- a tanács 1997. február 24-i együttes fellépése az emberkereskedelem és a gyermekek szexuális kizsákmányolása elleni küzdelemben alkalmazott eljárásról.

Hazánk a felsoroltaknak még a 2004. május 1-jei csatlakozásunk előtt eleget tett.¹⁰

Az Európai Unióban a tanúk védelme a szervezett bűnözéssel kapcsolatosan merült fel, majd a sértetti pozícióhoz kötődve fejlődött tovább. A Bűnüldözési Problémákkal Foglalkozó Európai Bizottság (továbbiakban: ODPC) egy szakértői bizottságot hozott létre, amelynek az volt a feladata, hogy feltárja a tanúk megfélemlítésének egyes formáit, megakadályozásának gyakorlati és eljárási lehetőségeit, mindezt a tisztességes eljáráshoz való jog szem előtt tartása mellett. A Bizottság fő célja olyan elvek kidolgozása volt, amely képes a nemzeti törvényhozást orientálni. Ezen tanulmány alapján született meg az Európa Tanács R (97) 13. számú Ajánlása, a tanúk megfélemlítéséről és a védelemhez való jogról elnevezéssel.¹¹

Az Ajánlást 1997. szeptember 10-én fogadták el a miniszteri megbízottak. Az Ajánlás szerint a tanúvédelem szükségessége a terrorizmussal, a szervezett bűnözéssel, a kábítószer-kereskedelemmel, a zárt kisebbségi csoportokon és a családokon belül elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatosan jelentős. Az ilyen típusú bűncselekmények feltárása gyakran olyan személyek tanúvallomásán alapul, akik szorosan kapcsolódnak a szervezethez, a bandához, a csoporthoz vagy a családhoz. A megfélemlítésre másoknál sokkal érzékenyebbek ezek a személyek, könnyű őket lebeszélni arról, hogy terhelő bizonyítékokat szolgáltatassanak vagy megakadályozni azt, hogy olyan kérdésekre válaszoljanak, melyek a vádlott elítélésének kockázatát rejtik magukban. Az ilyen típusú bűncselekményekkel szembeni intézkedések ugyancsak alkalmazhatóak lehetnének más súlyos bűncselekményekkel szemben is, hiszen a tanúk megfélemlítése nem csupán a szervezett bűnözéssel hozható összefüggésbe, minthogy a magányos bűnözők vagy akár csak alkalmi elkövetők ugyancsak szívesen kísérlik meg a tanúk elhallgattatását.¹² A tanúvédelemmel kapcsolatos magyar szabályozás nagyrészt összhangban áll az Ajánlásban foglaltakkal.

⁷ SZABÓ KRISZTIÁN: *Tanúvédelem a magyar büntetőeljárásban*, PhD értekezés, 2010, Miskolc, 32. o., elérhető: http://phd.lib.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_5717_section_1544.pdf (2015.03.26.).

⁸ CSÁNYI CSABA: Gondolatok a tanúvédelemről, in MÉSZÁROS BENEC (szerk.): *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*, 2009, Pécsi Tudományegyetem, Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs, 20-21. o.

⁹ A magyar-EK Európai Megállapodást 1991. december 16-án írták alá.

¹⁰ BAKAI KATALIN: A tanúvédelem nemzetközi modelljei, in MÉSZÁROS BENEC: *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*, Pécsi Tudományegyetem, Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs, 2009. 20-21. o.

¹¹ CSÁNYI CSABA: *Tanúvédelem*, 2011, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 125-126. o.

¹² Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13. számú ajánlása a tanúk megfélemlítése és a védelemhez való jogról, <http://www.europatanacs.hu/pdf/CMRec%2897%2913.pdf> (2015.03.28.).

Az Ajánlás kidolgozásakor a Bizottság különleges figyelmet fordított az Emberi Jogok Európai Bírósága joggyakorlatára, valamint az Európai Emberi Jogi Egyezmény¹³ tisztességes eljáráshoz való jogot rögzítő rendelkezéseire. A tisztességes eljáráshoz való jog, illetve a védelemhez való jog főként az anonim tanúzás kapcsán merül fel, hiszen a védelem nem tudja megfelelően ellenőrizni a vallomás valódiságát. Az Emberi Jogok Európai Bírósága több ítéletében¹⁴ foglalkozott a terheltet megillető kérdezési joggal illetve az anonim tanú intézményével. Elmondható, hogy a Bíróság ítéletei sem következetesek, az azonban megállapítható, hogy bűnösséget megállapító ítéletet kizárólag, vagy döntően anonim tanúk vallomására alapítani nem lehet.¹⁵

1. BÜNTETŐ ANYAGI JOGI ESZKÖZÖK

A tanú védelmét biztosító módszerek többféleképpen kategorizálhatóak, a legfontosabb csoportosítás szerint beszélhetünk jogi vagy fizikai védelemről. A két fajta védelem úgy függ össze, hogy a jogi védelem teszi lehetővé a később sorra kerülő fizikait. A jogi védelem legfőképpen eljárásjogi szabályokat tartalmaz, a fizikai pedig a tanúk bántalmazásában, zsarolásában megnyilvánuló támadások elhárításával kapcsolatos teendőket foglalja magában. A jogi védelmen belül megkülönböztetünk büntető anyagi jogi és büntető eljárásjogi védelmet.¹⁶

A tanúvédelem tekintetében az anyagi büntetőjog hazánkban jelentős elmaradásban van az eljárásjoghoz képest. A büntető eljárási eszközök azonban önmagukban nem elegendőek a hatékony védelemhez, azoknak mindenképpen ki kell egészülniük anyagi jogi szabályok bevezetésével.¹⁷ A büntető anyagi jogban a jogalkotó számára két út választható a tanú megfélemlítésének pönalizálására; vagy egy már meglévő különös részi tényállás keretei között szabályoz, vagy *sui generis* tényállásként fogalmaz meg rendelkezéseket. A magyar büntetőjogi szabályok között mindkét megoldásra találhatunk példát.¹⁸

Hazánkban hosszú időn keresztül kizárólag meghatározott bűncselekmények¹⁹ elkövetése esetén volt büntethető a tanúkat fenyegető, megfélemlítő, esetleg bántalmazó személy. Kifejezetten a tanúk védelmét szolgáló rendelkezést csak a 2001. évi CXXXI. törvény iktatott be az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények körébe a hatósági eljárás akadályozása büntetendővé nyilvánításával. Az anyagi jogi tényállások bevezetésével hazánk eleget tett az ENSZ keretében létrejött, a határon átnyúló szervezett bűnözés elleni, 2000. december 4-én, Palermóban aláírt Egyezmény²⁰ 23. cikkében foglaltaknak,²¹ amely az igazságszolgáltatás akadályozásának bűncselekménnyé nyilvánítását írja elő.²²

2. BÜNTETŐ ELJÁRÁSJOGI ESZKÖZÖK

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) külön címben rendelkezik a tanúvédelemről. Ezen alapvető szabályok mellett azonban számos olyan rendelkezést is találhatunk, amelyek alkalmasak arra, hogy a tanú biztonságérzetét növeljék, dacára annak, hogy elsődleges céljuk nem a tanúvédelem. Ezek a külön nem nevesített eszközök, amelyek a tanú kíméletét szolgálják (a tizennegyedik életévét be nem töltött tanú kíméletét szolgáló rendelkezések, zárt tárgyalás tartása, szembesítés mellőzése, stb.). Ezek a szabályok a törvényben elszórtan helyezkednek el.

¹³ Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény.

¹⁴ Pl. Lüdi kontra Svájc ügy, Delta kontra Franciaország ügy, Doorson kontra Hollandia ügy.

¹⁵ HESZ TIBOR – KÓHALMI LÁSZLÓ: A tanúvédelem a terhelt védőjének aspektusából, in MÉSZÁROS BENEC (szerk.): *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*, 2009, Pécsi Tudományegyetem, Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs, 101-102. o.

¹⁶ ARDAY: *i. m.* 18. o.

¹⁷ SZABÓ: *i. m.* 73. o.

¹⁸ CSÁNYI (2011): *i. m.* 194. o.

¹⁹ Például az aljas indokból, vagy célból elkövetett emberölés vagy testi sértés vagy kényszerítés esetén.

²⁰ Ld. az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezmény kihirdetéséről szóló 2006. évi CI. törvény.

²¹ Ennek értelmében minden részes államnak olyan jogalkotási és egyéb intézkedést kell elfogadnia, amelyek szükségesek ahhoz, hogy szándékos elkövetés esetén többek között bűncselekménnyé nyilvánítható a szervezett bűnözéssel kapcsolatban folyó eljárásban fizikai erő, fenyegetés vagy megfélemlítés alkalmazását, hamis tanúzásra felhívást, vagy a tanúvallomás, illetve bizonyítékok szolgáltatásának megakadályozását.

²² CSÁNYI (2011): *i. m.* 194. o.

Ezzel szemben a Be. külön cím alatt nevesített eszközöket összegyűjtő egysége a tanúvédelem kettős célját megfogalmazó tanúvédelmi alapnormával²³ kezdődik. Eszerint a tanúvédelem kettős célt szolgál: egyrészt a tanúvallomás megfélemlítés nélküli környezetben való megtételét, másrészt a tanú életének és testi épségének védelmét, amennyiben az első cél elérése nem lehetséges. Ez utóbbi a tanú alapvető emberi jogát képezi, amelyhez egyben fontos bűnüldözési és igazságszolgáltatási érdekek is fűződnek.²⁴

Ezen célok elérése érdekében a tanút a törvényben meghatározott védelem illeti meg. E védelem formái a következők lehetnek: a tanú személyi adatainak zártan kezelése, a különösen védett tanú intézménye, a személyi védelem valamint a tanúvédelmi program.

2.1. A TANÚ SZEMÉLYI ADATAINAK ZÁRT KEZELÉSE

A tanú személyi adatainak zártan kezelése a leggyakrabban alkalmazott tanúvédelmi eszköz a büntetőeljárásban, hiszen általában már ezzel elérhető, hogy a tanú biztonságban érezze magát. Ezáltal ugyanis a legfontosabb személyi adatai, elsősorban lakcíme nem kerül nyilvánosságra, így a kihallgatása előtti vagy utáni atrocitások nagymértékben elkerülhetőek.²⁵

Az eljárás során szükséges, hogy a tanúk pontosan, egyénileg azonosíthatóak legyenek. Ennek megfelelően a tanú kihallgatásának kezdetén a hatóság felveszi a tanú személyi adatait, ennek során pedig a tanú az erre vonatkozó kérdésekre akkor is köteles válaszolni, ha egyébként a vallomástételt megtagadhatja. A védelemmel érintett személyes adatokat a Be. 85. § (2) bekezdésének rendelkezései tartalmazzák, ezek a következők: a tanú neve, a tanú születési ideje és helye, a tanú anyjának neve, a lakóhelyének és tartózkodási helyének címe, az értesítési címe, a foglalkozása, a személyazonosító okmánya száma.²⁶

Az eljáró hatóságoknak minden esetben ki kell oktatniuk a tanút arról, hogy kérhetik személyes adataik védelmét.²⁷ Ha a tanú kéri személyi adatainak zártan kezelését, úgy azt a hatóságok általában nem tagadhatják meg.²⁸ Az Alkotmánybíróság 104/2010. (VI. 10.) AB határozatában úgy rendelkezik, hogy a személyes adatok védelméhez való jognak megfelelően a büntetőeljárásban a tanú információs önrendelkezési joga körébe tartozik, hogy személyes adatainak zárt kezelését kérje. Nincs olyan alkotmányos indok vagy cél, amely miatt a nyomozó hatóságot, az ügyészt, valamint a bíróságot fel kell arra jogosítani, hogy a kérelmet megtagadja. E szabály alól kivétel, ha a tanú személyi adatai a büntetőeljárásban részt vevők előtt már egyébként is ismertek és emiatt a személyi adatok zárt kezeléséhez fűződő érdek már nem érvényesíthető: ebben az esetben a kérelmet el kell utasítani. Az említett AB határozat további következménye, hogy a megsemmisített rendelkezés helyébe lévő törvényszöveg már nem tesz különbséget a név és egyéb adatok között, azokat egységesen kezeli.²⁹

Ha a tanú személyi adatainak zárt kezelését elrendelték, a kihallgatásáról készített jegyzőkönyvben minden olyan iratot, amelyből a tanú személyi adatai megállapíthatók, a nyomozás irataihoz csatolt zárt, hitelesített borítékban kell elhelyezni. Ennek köszönhetően a tanú az egész eljárás során megőrzi az anonimitását.³⁰

Kérdésként merülhet fel, hogy a zárt adatkezelés sért-e valamilyen büntetőeljárás alapelvet. A közvetlenség elvének sérelme ez esetben fel sem merülhet, hiszen a tanú tárgyalásra idézhető, vallomása a büntetőügy iratait képezi, a vád és a védelem pedig közvetlenül kérdéseket intézhet hozzá.

Egyes szerzők szerint a zárt adatkezeléssel védett tanú intézménye közvetetten sértheti a fegyverek egyenlőségének az elvét azzal, hogy a kérdésekre adott válasz ellenőrizhetősége nem garantált. Ez az álláspont azonban nem állja meg a helyét, hiszen a védelem előtt kizárólag a tanú személyi adatai maradnak ismeretlenek.³¹ Véleményem szerint pedig a tanú személyi adatainak ismerete a tanú hitelt érdemlőségének

²³ 1998. évi. XIX. törvény 95. §.

²⁴ TAKÁCS DÓRA: Mit véd a tanúvédelem? in *Börtönügyi Szemle*, 2011/4. szám, 54. o.

²⁵ Uo. 56. o.

²⁶ CSÁNYI (2011): *i. m.* 155. o.

²⁷ A belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon rögzítésének szabályáról szóló 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet 17. § (1) bek.

²⁸ VARGA ZOLTÁN: *A tanú a büntetőeljárásban*, 2009, Complex Kiadó, Budapest, 109. o.

²⁹ RÓTH ERIKA: A tanúvédelem alapkérdései és büntető eljárásjogi eszközei, in BRAGYOVA ANDRÁS (szerk.): *Tanulmányok a bűnügyi tudományok köréből*, 2013, Miskolc, 157. o.

³⁰ ARDAY: *i. m.* 18. o.

³¹ SZAKONYI SZABOLCS: Tanúvédelem a Be. javaslat tükrében, in *Büntetőjogi Tanulmányok*, 1999/1. szám, 236. o.

vizsgálata kapcsán nem bír relevanciával, a védelemnek a személyi adatok ismeretében sem lesz nagyobb lehetősége meggyőződni a tanú szavahihetőségéről. A fentiekkel összefüggésben kijelenthető, hogy a zárt adatkezelés semmilyen módon nem korlátozza a terhelt és a védő büntetőeljárási jogait.

A tanú személyi adatait nem csupán zártan, hanem *elkülönítve* is kell kezelni. Ez azt jelenti, hogy az ilyen adatokat tartalmazó iratokat személyenként elkülönített, zárt lepecsételt és az eljáró hatóság körbélyegző lenyomatával ellátott borítékban kell elhelyezni a büntetőügy iratai között. A zártan kezelt személyi adatokat csak az ügyben eljáró bíróság, ügyészség illetőleg a nyomozó hatóság ismerheti meg.

Nincs szükség azonban személyi adatokat tartalmazó iratoknak a titkos ügykezelés szabályai szerinti kezelésére, elegendő annak biztosítása, hogy az iratokat a büntetőügy iratai között mások számára hozzáférhetetlen módon kezeljék.³²

A gyakorlatban ellenben ez nem minden esetben érvényesül, ugyanis a lezárt borítékot egyszerűen a nyomozati iratok között helyezik el. A büntető ügy iratai pedig a bírósági szakban korlátozás nélkül kerülhetnek a vádlotthoz vagy a védőhöz irattanulmányozás végett, ennek során bármikor felnyitható a lezárt boríték, és a személyi adatok bármikor megismerhetővé válhatnak. A tanú többszöri kihallgatása miatt a nyomozó hatóság néha nem zárja és pecsételi le a borítékot, amennyiben pedig a boríték nincs leragasztva kizárólag a védő és vádlott belátásán múlik, hogy megtekinti-e a zártan kezelt adatokat, vagy sem.³³ Ráadásul a tanú személyi adatai zárt kezelésének a megsértése a Legfelsőbb Bíróság szerint nem bűncselekmény, legfeljebb eljárás szabálysértés. A döntés alapjául szolgáló tényállás szerint az előzetes letartóztatásban lévő vádlott a büntetés- végrehajtási intézetben több napig tanulmányozta az ügy iratait, melynek során 13 tanú személyi adatait szerezte meg azzal, hogy egyszerűen feltépte az ilyen adatokat tartalmazó borítékot. Ebből következik, hogy a tanú személyes adatainak tiszteletben tartására vonatkozó kötelezettségnek tulajdonképpen nincs szankciója, így e szabály nem bír visszatartó erővel sem.³⁴

Az ezzel kapcsolatosan felmerült probléma kiküszöbölhető, ha a hatóság kellő körültekintéssel jár el iratismertetés során és a Büsz.³⁵ rendelkezéseit betartva, az irattanulmányozás idejére a zártan kezelt adatokat tartalmazó, elkülönített iratanyagot kiemeli a büntetőügy iratai közül.³⁶ Fontos követelmény továbbá, hogy a büntetőeljárásban részt vevőknek a tanú személyi adatait tartalmazó iratokból csak olyan másolat adható, amely a tanú személyi adatait nem tartalmazza. Fentiekre vonatkozóan a Büsz. egyébként a következő előírást tartalmazza: A zárt adatot tartalmazó iratról olyan másolatot kell készíteni és az iratok között elhelyezni, amely nem tartalmazza a zárt adatot. A zárt adat megismerésére nem jogosult személy részére felvilágosítás céljára ezt a másolatot kell felhasználni; az iratbetekintés során a zárt adatot tartalmazó borítékot az iratok közül ki kell emelni.³⁷

Kijelenthető, hogy a személyi adatok zártan kezelése a rendelkezésre álló tanúvédelmi eszközök közül a legenyhébb. Az ilyen jellegű tanúvédelmi eszközöket is ajánlatos azonban alkalmazni, még akkor is, ha elrendelését csupán a tanú szubjektív félelemérzete igazolja. Az intézmény érdeme, hogy sok esetben már ezzel is elérhető a tanú biztonságérzetének növelése, ezáltal pedig fokozódik a tanú együttműködési és tanúzási készsége is.

2.2. A KÜLÖNÖSEN VÉDETT TANÚ

A különösen védett tanú intézménye a legvitatottabb tanúvédelmi eszköz, amelyet az 1998. LXXXVIII. törvény iktatott be a büntetőeljárás szabályok közé. Ez a tanúvédelmi forma feleltethető meg az európai értelemben vett teljes anonimitásnak. A különösen védetté nyilvánítással a tanú speciális eljárási helyzetbe kerül, ennek következménye ugyanis, hogy a tanú a büntetőeljárás során személyében, fizikai valójában sohasem jelenik meg, mindvégig anonim marad. Tudniillik a különlegesen védett tanú a tárgyalásra nem idézhető, a tárgyaláson nem hallgatható ki, hozzá kérdés közvetlenül nem intézhető és nem is szembesíthető.³⁸

Ezen speciális eljárásjogi státusznak köszönhetően a tanú személye a védelem előtt mindvégig ismeretlen marad, ez azonban vitathatatlanul együtt jár több büntetőeljárás alapelv sérelmével is. A büntetőeljá-

³² VARGA (2009a): *i. m.* 109. o.

³³ SZABÓ: *i. m.* 142. o.

³⁴ NÉMETH IMRE: A tanú nevének és személyes adatainak zárt kezelése a gyakorlatban, és az azzal kapcsolatos kérdések, in SÜLYOK GÁBOR (szerk.): *Fiatalkorú tanulókat tanulókat*, 2003, Győr, 143. o.

³⁵ A bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet (a továbbiak: Büsz.).

³⁶ VARGA (2009a): *i. m.* 110. o.

³⁷ Büsz. 41. § (2) bek.

³⁸ CSÁNYI (2011): *i. m.* 158. o.

rásban összeütközésbe kerül a tanúvédelem, mint igazságszolgáltatási, nyomozási érdek, valamint a tisztességes eljáráshoz való jog. A jogalkotónak választania kell a tanú megvédése és a terhelt teljes körű védekezési jogának a biztosítása között. A két konkuráló érdek közül végül erkölcsösségi szempontok alapján a tanúvédelem nyert elsőbbséget, tehát „az 'ártatlan' tanú védelme fontosabb, mint a (bűncselekmény megalkotott gyanújával) terhelt joga arra, hogy a tanúval szembe nézzen.”³⁹

A tanúvédelem minél teljesebb érvényesülése azonban csak a terhelti jogok bizonyos fokú sérelmével valósítható meg és ez megfordítva is igaz. Ennek ellenére a cél mégis a két szembenálló érdek közötti törekény egyensúly megteremtése. Ez a szándék indokolja, hogy a különösen védetté nyilvánítás lehetőségét a legszükségesebb körre kell korlátozni, ennek az igénynek pedig maradéktalanul eleget tesz a különösen védett tanúvá nyilvánítás szigorú, konjunktív feltételrendszere.⁴⁰

A jelenléti joggal rendelkező személyek körével kapcsolatosan jegyezhető meg, hogy sokan a fegyverek egyenlőségének a sérelmét látják abban a helyzetben, hogy a különösen védett tanú kihallgatásán az ügyész jelen lehet, de a védelem oldaláról senki. Ennek orvoslására kétféle út kínálkozik. Egyesek azt tartanák méltányosnak, ha a védő is részt vehetne a kihallgatáson, ezzel viszont véleményem szerint a jogintézmény lényege sérülne, nevezetesen az, hogy a tanú személye az eljárás során mindvégig ismeretlen maradjon a védelem előtt. Vannak, akik úgy gondolják, hogy az ügyész jelenlétéhez a kihallgatáson nem fűződik különösebb érdek, ezért a fegyverek egyenlőségének a biztosítását úgy lehetne elérni, hogy az ügyésztől megvonják a részvétel lehetőségének a jogát. Ezt az álláspontot képviseli többek között Márki Zoltán vagy Szabó Krisztián is.⁴¹ A fegyverek egyenlőségének azonban tárgyalási szakban kell érvényesülnie. A nyomozás alatt egyébként sincs szó egyenlőségről, mivel a nyomozás törvényességi felügyeletét az ügyész látja el. Az ügyész jelenléte a különösen védett tanú kihallgatásán amúgy is magától értetődő, tudniillik az ügyész az, akinek biztosítania kell, hogy az ülésre a rendelkezésre álló személyi és tárgyi feltételek fennálljanak. Az ügyész részvételének mellőzésére a Be. 211. § (2) bekezdésére⁴² figyelemmel nincs is lehetőség, mert távolmaradása egyben a kihallgatásra tett indítvány visszavonását is jelentené.⁴³

A védelem kérdésfeltevési jogával kapcsolatban is aggályok merülhetnek fel. A tanú anonimitása alapvetően két problémát vet fel ezzel kapcsolatban. Egyrészt, hogy a terhelt nem tehet fel közvetlenül kérdést a tanúnak, másrészt a tanú személye ismeretének hiányában annak szavahihetősége sem vizsgálható.

Az Emberi Jogi Egyezmény 6. cikke szerint a terheltnek joga van kérdések feltevésére a tisztességes eljáráshoz való jog garanciájaként. „Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy... kérdéseket intézzen vagy intéztessen a vád tanúihoz és kieszközölhesse a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézik, illetve kihallgatják.” A tisztességes eljárás követelménye az Alaptörvényben is megjelenik. „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.”⁴⁴ A hatályos Be. több helyen is biztosítja a terhelt, illetve védője számára a jogot, hogy a tanúhoz kérdéseket intézhessenek. A Be. 295. § például ezt a jogot kontradiktórius tárgyalás keretében közvetlen kikérdezési lehetőségként garantálja. A különösen védett tanú kihallgatása – nevezetesen az, hogy a terhelt nem vehet részt a tanú kihallgatásán – az eljárás kontradiktórius jellegének a sérelmével jár. Ebből fakad, hogy bár a terhelt és védője a különösen védett tanúhoz is intézhet kérdéseket a Be. 263. § (3) bekezdése alapján, ez csupán közvetett kérdésfeltevési jogot jelent. Álláspontom szerint azonban a közvetettséggel nem sérül a védelem kikérdezési joga, mivel a bíróság a kérdésfeltevési indítványt csak akkor utasíthatja el, ha az nem az ügyre vonatkozik, alaptalan, az emberi méltóságot sérti vagy a kérdés a választ is magában foglalja, illetve, ha az a tanú személyazonosságának felfedésére irányul.⁴⁵

³⁹ SZABÓ: *i. m.* 161. o.

⁴⁰ Be. 97. §.

⁴¹ SZABÓ: *i. m.* 168. o.

⁴² Ha az ülésen az indítványozó nem jelenik meg, ezt úgy kell tekinteni, hogy az indítványt visszavonta.

⁴³ VARGA (2009a): *i. m.* 132. o.

⁴⁴ Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bek.

⁴⁵ SZABÓ: *i. m.* 173. o.

A tanúvallomás hitelt érdemlőségének ellenőrizhetetlensége két perspektívából közelíthető meg: egyrészt az ítélező bíróság szempontjából, másrészt pedig a védelem oldaláról. Az, hogy az eljáró bíróságnak nincs lehetősége a különösen védett tanú szavahihetőségének vizsgálatára, lényegében a közvetlenség elvének feloldásával⁴⁶ hozható összefüggésbe.

A közvetlenség alapelve azt jelenti, hogy a bíróság személyes észlelet alapján, az eredeti bizonyítási források – lehetőség szerint közvetítéstől mentes – felhasználásával ismeri meg a bizonyítás anyagát. A közvetlenség elvének tehát az felel meg, ha az egész ítélebíróság az összes bizonyítékkal érintkezésbe kerüljön, azaz a bíróság valamennyi tagja változatlan összetételben mindvégig jelen legyen a bizonyítás-felvételnél.⁴⁷ A személyi jellegű bizonyítékok értékelésénél perdöntő jelentőségű lehet a vallomást tevő metakommunikációja. Az ítélező bíróság számára e nonverbális jelek megfigyelését nem teszi lehetővé a különösen védett tanú intézménye. Mivel a különösen védett tanút a nyomozási bíró hallgatja ki, az ítélező bíróság személyesen nem kerül kapcsolatba vele. Az ezzel kapcsolatban felmerülő aggályokat azonban maga a Be. küszöböli ki.

A törvény a nyomozási bíró feladataként határozza meg, hogy a különösen védett tanú kihallgatása során tárja fel a tanú szavahihetőségét, a tanú személyének megbízható voltát, és mindazokat a körülményeket, amelyek a vallomás hitelt érdemlőségét befolyásolhatják. A nyomozási bírónak e vizsgálat eredményét a kihallgatásról készült jegyzőkönyvben is fel kell tüntetnie. Ha az ügyész a különösen védett tanú vallomását kívánja bizonyítási eszközként felhasználni, a tanács elnöke a nyomozási bírótól beszerzi a különösen védett tanú vallomásáról készült jegyzőkönyvet, amelyből informálódhat arról, hogy a nyomozási bíró milyen tényekre, körülményekre alapozta a tanú szavahihetőségét.⁴⁸

A védelem oldaláról a tanú szavahihetősége ilyen módon nem derülhet ki, ugyanis ezek az adatok csak a kihallgatásról készült eredeti jegyzőkönyvben szerepelnek és nem abban a kivonatban, amely aztán az ügyész útján a védelem számára is megismerhetővé válik. A tisztességes eljárás keretében azonban a védelemnek is lehetőséget kell biztosítani arra, hogy a tanúhoz kérdéseket indítványozzon, ezáltal pedig alkalma legyen a tanúvallomás hitelt érdemlőségének vizsgálatára. A különösen védett tanú intézményével kapcsolatban ez azért is bír kiemelt jelentőséggel, mert a vallomás megvizsgálása kontradiktórius tárgyalás keretében nem lehetséges, vallomástétele során csak csonka processzuális kontroll érvényesül.⁴⁹

A tanú hitelességére vonatkozólag úgy gondolom azzal, hogy az 1998. évi XIX. törvény a nyomozási bíró feladataként írja elő a tanú szavahihetőségének az ellenőrzését, tulajdonképpen eleget tesz az Ajánlásban foglalt kritériumoknak és kiváltja, helyettesíti az ún. igazoló eljárás intézményét.⁵⁰ Emellett azonban további eszközök is rendelkezésre állnak a tanú őszinteségének vizsgálatára.

A legmegfelelőbb megoldásnak a különösen védett tanú zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatását tartanám. Hatályos büntetőeljárás törvényünk lehetővé teszi, hogy az a tanú, aki külön jogszabályban meghatározott tanúvédelmi programban vesz részt, vagy a védelme ezt egyébként indokolttá teszi, illetve akinek a tárgyaláson való megjelenése a közbiztonság veszélyeztetésével járna, zártcélú távközlő hálózat útján is kihallgatható. Az ilyen meghallgatáshoz minimálisan két helyszínre van szükség, valamint olyan technikai berendezésre, illetve hálózatra, amely a két helyiség között közvetlen, nyomon követhető kapcsolatot létesít, mégpedig mozgókép és hang egyidejű továbbítása mellett.⁵¹ Lényeges szabály, hogy a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatás alkalmával a kihallgatandó tanú személyazonosságának megállapítására alkalmas egyedi tulajdonságok technikai úton torzíthatók. Így tehát a tárgyaláson részt vevők látják, hallják a tanút, vele kapcsolatba léphetnek, hozzá kérdéseket intézhetnek amellet, hogy a tanú előttük mindvégig anonim marad.

A legideálisabbnak *Antal Dániel* javaslatát tartom. Eszerint, ha a különösen védett tanút eredeti valójában csak az eljáró bíróság tagjai látnák, a teremben helyet foglalók pedig csak a torzított hangját és képmását. Ez a megoldás kettős kép-és hangfelvétel készítésére alkalmas berendezés használatát igényli. Az egyik

⁴⁶ A hatályos Be. expressis verbis nem tartalmazza a közvetlenség alapelvét, továbbá az elv a gyakorló jogászok számára is egyre inkább veszít a jelentőségéből. Ennek egyik oka, hogy a Be. több helyen maga töri át a közvetlenség elvét. Ilyen például a különösen védett tanú vallomásáról készült jegyzőkönyv felhasználása, a vádlott korábbi vallomásának felolvasása, a távollétes eljárás stb.

⁴⁷ HERKE CSONGOR: *Megállapodások a büntetőperben*, 2008, Pécs, 42-44. o., elérhető: <http://www.herke.hu/anyagok/megall.pdf> (2015.11.29.).

⁴⁸ Be. 213. § (2) bek.

⁴⁹ HERKE: *i. m.* 45. o.

⁵⁰ SZABÓ: *i. m.* 197. o.

⁵¹ VARGA (2009a): *i. m.* 177. o.

rendszer a valós, a másik a torzított felvétel lejátszását szolgálná. Ezzel a módszerrel tulajdonképpen az ítélkező bíróság a tanú metakommunikációs jeleit is olvashatja.⁵² A védelem pedig kérdéseket intézhet a különösen védett tanúhoz, ezáltal a közvetlen kérdésfeltevéshez való joga sem csorbul.

A tanúvallomás hitelességének vizsgálatára kézenfekvő megoldást nyújthat a tanú vallomásának poligráfos vizsgálata is. Ez kiemelt súlyú ügyekben már 2011-től megengedett volt, 2014. január 1. óta pedig a Be. általában is lehetővé teszi.⁵³ *A tanú vallomása - a tizennyolcadik életévét meg nem haladott tanú kivételével – bejegyzése esetén poligráf alkalmazásával vizsgálható.*⁵⁴ Budaházi Árpád definíciója szerint a poligráfos vizsgálat olyan, a büntetőügy szempontjából releváns információt szolgáltató műszeres hazugságvizsgálati módszer, amely a szaktanácsadó közreműködésével a vizsgált személy állításaival vagy tagadásai-val együtt járó fiziológiai változásokból arra enged következtetni, hogy az állítás vagy tagadás őszinte-e, vagyis nem volt-e megtévesztő a szaktanácsadói kérdésre adott válasz.⁵⁵ Ha a tanú vallomását a nyomozásban poligráf alkalmazásával vizsgálják szaktanácsadó igénybevétele kötelező. A vizsgálat eredménye kétségtelenül elmozdíthatja egyik vagy másik irányba az értékelés mérlegét, ez azonban nem jelenti azt, hogy a bíróságnak ne kellene más módon is meggyőződnie a tanú őszinteségéről.

A tanú szavahihetőségének ellenőrzésére Tremmel Flórián megfontolandónak tartja az ún. „önvallomás” intézményesítését. Ha ugyanis a tanú sajátkezőleg is leírja vallomását, akkor ez a vallomás írásszakértőkkel is ellenőrizhető lenne.⁵⁶

Kiegészítő lehetőségként tehát a tanú önvallomását, illetve a vallomás poligráfos vizsgálatát is elfogadhatónak tartom. Ezek megbízhatóságát azonban fenntartásokkal kell kezelni, valamint a poligráfos vizsgálat a szabályok összehangolását is igényli.

2.3. A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN RÉSZT VEVŐK SZEMÉLYI VÉDELME

A fizikai védelem legkiemelkedőbb elemei a személyi védelem és a tanúvédelmi program. E két védelmi módszer esetén a tanú a saját nevét, adatait, arcát adja a büntetőeljárásához. Ezen védelmi intézkedések alapja a fizikai védelem, ami azt jelenti, hogy a hatóság távol tartja a fenyegetőktől a tanút.⁵⁷

A személyi védelem feltételeit a 34/1999. kormányrendelet rögzíti. Ezt elsősorban a tanúk fizikai védelme érdekében alkották meg, de személyi hatályát kiterjesztették mindazokra a személyekre, akik releváns információval bírnak, vagy éppen a büntető igazságszolgáltatás körében hivatásszerűen végzett munkájuk során kerülhetnek fenyegetett helyzetbe. A személyi védelem az érintett együttműködésén, önkéntes alávetésén alapul, és áthatja az arányosság követelménye. A büntetőeljárás befejezése után akkor rendelhető el, ha az ellene elkövetett bűncselekmény a büntetőeljárásban való részvételéhez kapcsolódik.

A személyi védelem különösen: rendszeres járőrszolgálattal, technikai eszközökkel, folyamatos hírosszekötés megteremtésével, védőruházat biztosításával, őrszemélyzettel, illetve őrszemélyzettel biztosított, személyi védelem elrendelésére jogosult rendvédelmi szerv kezelésében lévő helyen látható el.⁵⁸ Magyarországon alkalmazásának leggyakoribb módja, amikor a fenyegetett helyzetben lévő tanúnak egy telefonszámot adnak, amelyen veszély esetén értesítheti a kijelölt hatóságot.

A tanúvédelem *ultima ratio*-ja a védelmi program, amely egy összetett szociális, gazdasági, mentális támogatást és védelmet jelent. Legfontosabb eleme, hogy a vallomást tevő személyt, illetve hozzátartozóit kiemelik abból az életkörnyezetből, amelyben a tanút fenyegető személyek megtalálhatják, és fenyegetéssel vagy támadással a tanút befolyásolhatják.⁵⁹ A tanúvédelmi program intézményét az Egyesült Államokban hozták létre 1970-ben. Ennek oka elsősorban az, hogy az Egyesült Államokban kiemelt szerepe van a bíróság előtti tényleges konfrontációnak, a keresztkérdésnek, így elsősorban a tárgyalás utáni anonimitást preferál-

⁵² ANTAL DÁNIEL: Gondolatok a különösen védett tanú kihallgatásáról, in *Belügyi Szemle*, 2014/3. szám, 103. o.

⁵³ Az egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódó más törvények módosításáról szóló 2013. évi CLXXXVI. törvény.

⁵⁴ Be. 181. § (4) bek.

⁵⁵ BUDAHÁZI ÁRPÁD: *A műszeres vallomásellenőrzés, különös tekintettel a poligráfos vizsgálatra*, Doktori értekezés, 2013, Pécs, 22. o., elérhető: <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/budahazi-arpad/budahazi-arpad-muhelyvita-ertek-eszes.pdf> (2015.10.16.).

⁵⁶ TREMMEL FLÓRIÁN: A tanúvédelem rendszerelméletű megközelítése, in MÉSZÁROS BENCE (szerk.): *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*, 2009, Pécsi Tudományegyetem, Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs, 115. o.

⁵⁷ TÓTH MÁRTON ZOLTÁN: Tanúvédelem módja, a védelmi program, in *Rendészeti Szemle*, 2008/2. szám, 63. o.

⁵⁸ TILK FERENC: A tanúvédelem, mint új jogintézmény Magyarországon, in *Belügyi Szemle*, 2000/12. szám, 56. o.

⁵⁹ TÓTH: *i. m.* 64. o.

ják. A tanúvédelmi program intézményét az Egyesült Államokban hozták létre 1970-ben. Ennek oka elsősorban az, hogy az Egyesült Államokban kiemelt szerepe van a bíróság előtti tényleges konfrontációnak, a keresztkérdésnek, így elsősorban a tárgyalás utáni anonimitást preferálják. Az első tanúvédelmi programba kerülő érintettek elsősorban koronatanúk, valamint fedett nyomozók voltak. 1991-ben Olaszországban is megjelent az intézmény, szintén a szervezett bűnözéssel, a maffiával összefüggésben. A védelmi programban résztvevő tanúk – mindenekelőtt a pentitok és családtagjai – díjazásban részesülnek, és szükség esetén támogatják a külföldre való telepítésüket is.⁶⁰

Az 1980-as években az Európai Unió tagállamai a védelmi program kialakításakor az Egyesült Államok módszereit vették át. Az Európai Unió a tanúvédelmi programot egységes rendszerként, a tagállamok közötti szoros együttműködés alapjaként határozta meg. Az Európai Unió helyesen ismerte fel, hogy a tanúvédelem gyakorlati végrehajtását nagymértékben megkönnyíti a nemzetközi együttműködés, hiszen bizonyos esetekben az országon belüli védelem nehezen megoldható. Az 1990-es évek végétől az Európai Unió kötelező joganyagként két állásfoglalást jelölt meg, melyekben megoldást javasolt a csatlakozni kívánó államoknak. A vádalku intézménye mellett szorgalmazta, hogy a tagállamok megfelelő védelmet nyújtsanak az igazságszolgáltatással együttműködő személyeknek, illetve családtagjaiknak. A fenti követelményeknek eleget téve Magyarországon is létrehozták a tanúvédelmi programot. Szabályait a büntetőeljárásban résztvevők, az igazságszolgáltatást segítők Védelmi Programjáról szóló 2001. évi LXXXV. törvény rendezi, amely 2002. március 1-én lépett hatályba.

A Védelmi Program gyenge pontját hazánkban a támogatási rendszer jelenti.⁶¹ A Program keretében nyújtott támogatás alapja Magyarországon a minibálsztruktúra alkalmazása. A támogatás kizárólag csak az érintett létfenntartásához, társadalmi beilleszkedéséhez elengedhetetlenül szükséges mértékig terjedhet. Ennek eredményeként „az átlagosnál kicsit nagyobb jövedelmű embernek jóformán fel kell élnie a tartalékait ahhoz, hogy minimális támogatásra jogosult legyen így teljesen kizárt annak a lehetősége, hogy új egzisztenciát teremtsen magának.”⁶² A támogatások működő rendjének kialakítása tehát sürgető feladat.

A Védelmi Program egy rendkívül bonyolult és sok esetben költséges jogintézmény. A jogszabályi háttér ezzel kapcsolatosan kielégítőnek mondható, amely alkalmas a szervezett bűnözés elleni harc elősegítésére. Az intézmény gyakorlati alkalmazása ritkább, hatékonyságának kulcsa a titkosság, a szoros nemzetközi együttműködés, valamint a megfelelő támogatási rendszer kiépítése lehet.

ÖSSZEFOGLALÓ

Összességében elmondható, hogy a felvetődő szakmai álláspontok a jogalkotásban egyre inkább tükröződnek. A kellően megválasztott és alkalmazott eszköz általában hatékonyan ki tudja elégíteni a hazai viszonyokban felmerülő problémákat. A szabályok legnagyobb része összhangban áll a nemzetközi szabályozással és képes biztosítani az egyensúlyt a nyomozati érdek és a fair eljáráshoz való jog között. Kellően széles eszköztár áll a hatóságok rendelkezésére, így új eszközök bevezetése helyett a jövőre nézve inkább a gyakorlati alkalmazás terén kellene javulást elérni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] ANTAL DÁNIEL: Gondolatok a különösen védett tanú kihallgatásáról, in *Belügyi Szemle*, 2014/3. szám, 92-107. o.
- [2] ARDAY ADRIENN: A tanúvédelem egyes kérdései - avagy hogyan védjük „különösen” a tanút? in *Collega*, 2001/1. szám.
- [3] BUDAHÁZI ÁRPÁD: *A műszeres vallomásellenőrzés, különös tekintettel a poligráfos vizsgálatra*, Doktori értekezés, 2013, Pécs, elérhető: <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/budahazi-arpad/budahazi-arpad-muhelyvita-ertekezes.pdf> (2015.10.16.).
- [4] CSÁNYI CSABA: Gondolatok a tanúvédelemről, in MÉSZÁROS BENCE (szerk.): *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*, 2009, Pécsi Tudományegyetem, Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs.
- [5] CSÁNYI CSABA: *Tanúvédelem*, 2011, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.

⁶⁰ HERKE: *i. m.* 91-92. o.

⁶¹ A Védelmi Programban résztvevők, valamint reájuk tekintettel más személyek támogatásáról és az egyes támogatási formákról, továbbá a büntetőeljárásban résztvevők, valamint az eljárást folytató hatóság tagjai személyi védelme elrendelésének feltételeiről és végrehajtásának szabályairól szóló 34/1999. (II.26.) Korm. rendelet módosításáról szóló 28/2002. (II. 27.) Korm. rend.

⁶² TÓTH: *i. m.* 73. o.

- [6] HERKE CSONGOR: *Megállapodások a büntetőperben*, 2008, Pécs, elérhető: <http://www.herke.hu/anyagok/megal1.pdf> (2015.11.29.).
- [7] HESZ TIBOR – KÖHALMI LÁSZLÓ: A tanúvédelem a terhelt védőjének aspektusából, in MÉSZÁROS BENCE (szerk.): *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*, 2009, Pécsi Tudományegyetem, Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs.
- [8] KERTÉSZ IMRE: A tanú védelemre szorul, in *Magyar Jog*, 1993/ 4. szám, 193-199. o.
- [9] LIZICZAY SÁNDOR: A tanúvallomás, mint okirati bizonyíték a magyar büntetőeljárás jogban, in *Magyar Jog*, 2001/6. szám, 321-331. o.
- [10] NÉMETH IMRE: A tanú nevének és személyes adatainak zárt kezelése a gyakorlatban, és az azzal kapcsolatos kérdések, in SÜLYÖK GÁBOR (szerk.): *Fiatalkorú tanulókat*, 2003, Győr, 131-148. o.
- [11] RÓTH ERIKA: A tanúvédelem alapkérdései és büntető eljárásjogi eszközei, in BRAGYOVA ANDRÁS (szerk.): *Tanulmányok a büntetőjogi tudományok köréből*, 2013, Miskolc.
- [12] SZAKONYI SZABOLCS: Tanúvédelem a Be. javaslat tükrében, in *Büntetőjogi Tanulmányok*, 1999/1. szám, 233-238. o.
- [13] SZABÓ KRISZTIÁN: *Tanúvédelem a magyar büntetőeljárásban*, PhD értekezés, 2010, Miskolc, elérhető: http://phd.lib.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_5717_section_1544.pdf (2015.03.26.).
- [14] TAKÁCS DÓRA: Mít véd a tanúvédelem? in *Börtönügyi Szemle*, 2011/4. szám, 49-62. o.
- [15] TILK FERENC: A tanúvédelem, mint új jogintézmény Magyarországon, in *Belügyi Szemle*, 2000/12. szám, 49-59. o.
- [16] TÓTH MÁRTON ZOLTÁN: Tanúvédelem módja, a védelmi program, in *Rendészeti Szemle*, 2008/2. szám, 60-78. o.
- [17] TREMMEL FLÓRIÁN: A tanúvédelem rendszerelméletű megközelítése, in MÉSZÁROS BENCE (szerk.): *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*, 2009, Pécsi Tudományegyetem, Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs.
- [18] VARGA ZOLTÁN (2009a): *A tanú a büntetőeljárásban*, 2009, Complex Kiadó, Budapest.
- [19] VARGA ZOLTÁN: A tanú és a tanúvédelem a bíróság szemszögéből, in MÉSZÁROS BENCE (szerk.): *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*, 2009, Pécsi Tudományegyetem, Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs.

FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK

- [1] Magyarország Alaptörvénye.
- [2] Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény.
- [3] A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény.
- [4] A büntetőeljárásban részt vevők, az igazságszolgáltatást segítők Védelmi Programjáról szóló 2001. évi LXXXV. törvény.
- [5] Az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezmény kihirdetéséről szóló 2006. évi CI. törvény.
- [6] A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény.
- [7] Az egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódó más törvények módosításáról szóló 2013. évi CLXXXVI. törvény.
- [8] A büntetőeljárásban résztvevők, valamint az eljárást folytató hatóság tagjai személyi védelme elrendelésének feltételeiről és végrehajtásának szabályairól szóló 34/1999. (II. 26.) Korm. rend.
- [9] A Védelmi Programban résztvevők, valamint rájuk tekintettel más személyek támogatásáról és az egyes támogatási formákról, továbbá a büntetőeljárásban résztvevők, valamint az eljárást folytató hatóság tagjai személyi védelme elrendelésének feltételeiről és végrehajtásának szabályairól szóló 34/1999. (II. 26.) Korm. rendelet módosításáról szóló 28/2002. (II. 27.) Korm. rend.
- [10] A belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekményekről szóló 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet.
- [11] A bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet.
- [12] 104/2010. (VI. 10.) AB határozat.
- [13] 1995. Európa Tanács november 23-i állásfoglalása a tanúk védelméről a nemzetközi szervezett bűnözés elleni küzdelemben.
- [14] 1996. Európa Tanács december 20-i állásfoglalása a nemzetközi szervezett bűnözés ellen folytatott küzdelemben az igazságszolgáltatással együttműködő egyénekről.

- [15] 1997. Európa Tanács február 24-i együttes fellépése az emberkereskedelem és a gyermekek szexuális kizsákmányolása elleni küzdelemben alkalmazott eljárásról.
- [16] 1997. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13. számú Ajánlása, a tanúk megfélemlítéséről és a védelemhez való jogról.

A TERRORIZMUS KRIMINALIZÁLÁSÁNAK NEMZETKÖZI VETÜLETE

Absztrakt

Jelen tanulmány a terrorizmus elleni fellépést helyezi a vizsgálódás középpontjába. Ezért egyrészt a terrorizmus jelenségét kell körbejárni. A tanulmány a terrorizmus kialakulásának történetével indul, hiszen több mint ezer éves múltra tekint vissza. Ezt követően a szerző bemutatja, hogy mit is jelent a modern terrorizmus fogalma, miért nehéz egy általános definíciót megalkotni, illetve milyen más jelenségektől kell megkülönböztetni. A harmadik szerkezeti egységben pedig bemutatja azokat a megoldásokat, melyekkel a nemzetközi szervezetek éltek annak érdekében, hogy leküzdjék ezt a globális méretű problémát.

Kulcsszavak: terrorizmus, merénylet, fogalom, globális probléma, nemzetközi szervezetek, küzdelem, megelőzés

BEVEZETÉS

Terrorizmus – erőszak, pusztítás, ártatlanok halála, robbantás, repülőgép-eltérítések. Általában ezek a gondolatok jutnak eszünkbe először a szó hallatán. Mit is rejt pontosan ez a jelenség? Ezt a kérdéskört szeretném körbejárni.

Kezdeném a terrorizmus kialakulásának történetével, hiszen nem új keletű jelenségről van szó. Ezt követően kitérnék a fogalom meghatározására, a definícióalkotás nehézségeire. Jelenleg nem rendelkezünk egységes definícióval, sikeresen el tudjuk viszont határolni más jelenségektől. Napjaink legmeghatározóbb feladata pedig a hatékony fellépés a terrorista megmozdulásokkal szemben, ilyen törekvésekre mind állami, mind nemzetközi szinten találunk kísérletet. Dolgozatom harmadik egységében azon megmozdulásokat szeretném bemutatni, melyek jelentős szerepet játszottak a terrorizmus elleni küzdelemben.

1. A TERRORIZMUS FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE

A terrorizmus évezredek múltra tekint vissza. Az államok kialakulása óta léteznek olyan csoportosulások, amelyeknek célja a fennálló hatalom megdöntése, az elnyomott helyzetben lévők felemelése, ezek pedig a jelenkori terroristák céljai között is előkelő helyen szerepelnek.

A modern terrorizmus nem azonosítható a múlt terroristáival, viszont a források felhasználásával felvázolható az eredete. CONOR GEARTY elkülönítése alapján¹ szeretném bemutatni a fejlődés lényeges pontjait.

1.1. A SZIKARIOSZOK ÉS ASZASZINOK

A Krisztus utáni első században Palesztina területén éltek a szikarioszok. Nevüket arról kapták, hogy a ruhájuk alatt tört hordtak, ezzel csaptak le célpontjaikra. Céljuk a rómaiak hatalmának megdöntése volt. Ellenségeik köre pontosan meghatározható, kiszemelt áldozataik az elnyomó rómaiak és az őket támogató helyiek, a lakosság körében félelmet keltettek. Ez, valamint céljuk és szervezett gyilkosságaik alapján lehet őket a terrorizmus történetének első állomásaként említeni.²

A középkorban terrorista jellegű csoport az aszaszinok. A XII-XIII. században a Közel-Keleten éltek, nevük vélhetőleg hasiszfogyasztót jelent. Áldozataik főleg a keresztések köréből kerültek ki, viszont az iszlám vezetőikkel is szembefordultak. Míg a szikarioszok politikai célból gyilkoltak, az aszaszinok ezt tisztán vallási indokból tették.

¹ GEARTY, CONOR: *Terror*, 1994, Holnap Kiadó, Budapest, 31. o.

² BARTKÓ RÓBERT: *A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései*, 2011, Universitas-Győr Kiadó, Győr, 60. o.

1.2. A FRANCIA JAKOBINUS TERROR

A Nagy Francia Forradalom kezdeti célja egy „*demokratikus, alkotmányos, az emberi és polgári jogokra hangsúlyt fektető állami berendezkedés megteremtése*”.³ Az 1790-es évektől a jakobinus vezetés azon dolgozott, hogy a kialakított diktatúrát fenntartsák. A terror szót is ebben az időszakban használták először. 1793-tól kezdve a Konvent olyan arcát mutatta meg, ami nagyban hasonlít a mai terrorizmushoz. A kivégzések száma rendkívüli méreteket öltött, egyes tanulmányok szerint a negyvenezret is elérte. Ellenségeiket ember-számba se vették, szörnyetegeknek bélyegezték.⁴ A gyilkosságokat azzal legitimálták, hogy a szabadság csak így tartható fenn.

1.3. A XIX. SZÁZADI ÍR NACIONALIZMUS

A XIX. században a lázadók újfajta módszerekhez folyamodtak, ezeket már méltán lehet terrorcselekményeknek tekinteni. Írország esetén az Ír Republikánus Kört kell kiemelni (IRB). Fő céljuk az ír függetlenség kivívása. Elsődlegesen nacionalista elveik voltak. A csoport titokban alakult és szervezkedett.⁵ Tartózkodtak a nyílt terror alkalmazásától, tüntetéseket, megmozdulásokat szerveztek. 1867-ben volt egy jelentősebb akciójuk, a clerkenwelli börtönből akartak foglyokat kiszabadítani. A bejárat felrobbantása közben azonban ártatlan járókelők haltak meg, ez terrorista színezetet adott a társaságnak.

Voltak olyan csoportosulások, akik nem vonakodtak erőszakosabb tetteket is végrehajtani. A Clan na Gael nem riadt vissza a bombamerényletek alkalmazásától sem. Az időszak legnevesebb eseménye a Lejózhatetlenek nevéhez fűződik. 1882-ben merényletet hajtottak végre két brit közéleti személyiség ellen.

Az ellentét a mai napig fennáll az írek és az angolok között, jelenleg az Ír Köztársasági Hadsereg (IRA) képviseli. Megalakulása 1919-re tehető, 1921-ben a brit kormány arra kényszerült, hogy Írország déli részét köztársasággá nyilvánítsa.

1.4. AZ OROSZORSZÁGI ANARCHISTÁK

A XIX. század végén és a XX. század elején Oroszországban két periódusról lehet beszélni. Az egyik a Narodnaja Volja tevékenysége, céljuk a fennálló rend megdöntése. Működésük nem volt hosszú életű, 1881-ben, miután sikeres merényletet hajtottak végre II. Sándor cár ellen, a hatóságok szigorú intézkedéseket vezettek be.

1901-ben megalakult a Szociálforradalmi Párt és a Harci Szövetség. Nézeteikben a narodnyikok elvei jelentek meg. 1905-től egy sokkal erőszakosabb forradalmi időszak kezdődött, a kor filozófiája idealista anarchiának tekinthető. Híres jelszavuk „a tett propagandája. A támadásokat pontosan megtervezték, a kulcspozíciót betöltő hivatalnokokat szemelték ki. Azt gondolták, hogy a nép a merényletek hatására támogatni fogja őket és sikerül kirobbantani a forradalmat. Idővel rádöbbenek, hogy nem sikerül megdönteni a rendszer hatalmát.”⁶

1.5. A XX. SZÁZAD MÁSODIK FELE ÉS NAPJAINK TERRORIZMUSA

A XX. század elején a terrorizmus háttérbe szorult. Kirobbant az első világháború, majd a hosszan tartó hadviselés doktrínája lépett előtérbe.⁷ A harmincas években a terror egy új fajtája alakult ki az állami terrorizmus képében. Ebben a században olyan szervezetekről lehet beszélni, akik állami támogatással működtek. A fő cél a hatalom szempontjából veszélyesnek tartott személyek, csoportosulások, esetleg más államok megsemmisítése, adott esetben nem vonakodtak fellépni saját állampolgáraik ellen.

Az állami terror két legjellegzetesebb formája Hitler uralma Németországban és a sztálini Szovjetunió. A politikai konformizmus volt az alapkövetelmény. A náci eszme sajátossága volt meghatározott csoportok haláltáborokba szállítása és elpusztítása, a sztálinizmus pedig a kirakatpereiről, szándékosan okozott éhínség-

³ Uo. 62. o.

⁴ TOWNSHEND, CHARLES: *A terrorizmus*, 2003, Magyar Világ Kiadó, Budapest, 47. o.

⁵ Uo. 89. o.

⁶ TOWNSHEND: *i. m.* 69. o.

⁷ Az elvet MAO CE-TUNG hirdette meg az 1930-as években.

ről, illetve a termőföld kisajátításáról volt nevezetes.⁸ A második világháború befejeződésével sem hagyott alább az erőszak alkalmazása. A hidegháború időszakában a két szuperhatalom, az Egyesült Államok és a Szovjetunió is élt agresszióval.

Az 1990-es években jelentős változás történt, a vallási indíttatás került előtérbe. A kanadai hírszerző szolgálat 2000-ben készült jelentése kimondta, „*a jelenkori terrorizmus egyik elsődleges mozgatóereje az iszlám vallási szélsőség*”. Cselekményeiket teológiai indíttatásból hajtják végre és előtérbe kerülnek a változás nélküli merényletek.

Fontos megemlíteni az egyik legismertebb terrorista csoportot, az al-Kaidát. 1989-ben jött létre Oszama bin Laden vezetésével Afganisztánban. Egységes ideológiájuk nem alakult ki, céljuk az arabok közvetlen támogatása.⁹ 1996-tól kapcsolata egyre szorosabbá vált a Tálibánnal, bin Laden egyre nagyobb befolyással bírt.¹⁰ Tökéletesen vegyítette az iszlám ideológiát a modern technika alkalmazásával. Az Egyesült Államok hajlamos volt alábecsülni a csoport kitartását és felkészültségét, ezért fordulhatott elő, hogy a 2001. szeptemberi támadás a meglepetés erejével hatott.¹¹

2003-ban egy újabb mozgalom jött létre Irakban, Abu Muszab al-Zarkávi létrehozta Az Egyistenhit Megvallásának és a Dzsihadnak a Társaságát. A csoport elnyerte Oszama bin Laden elismerését és csatlakozott is az al-Kaidához. A szervezet vezetését 2011-ben Abu Bakr al-Bagdadi vette át, elnevezését többször is megváltoztatta, végül az Iszlám Állam elnevezést kapta. Ekkorra a csoport már az al-Kaida szemében is kegyvesztett lett.¹²

Céljuk egy iszlám kalifátus létrehozása, majd annak kiterjesztése. A világ figyelmét különös kegyetlenkedésével hívta fel magára,¹³ folyamatosan követnek el különböző merényleteket. Forrásaikat más bűncselekményekből biztosítják, többek között olajcsempészésből, lopott áruk értékesítéséből, zsarolásból.¹⁴ Az alapvető különbség az Iszlám Állam és az al-Kaida között, hogy az Iszlám Állam terrorját a kalifátus vezetése irányítja, ami körülbelül tízmillió ember felett uralkodik, és ötvenezernél is több katonából álló hadsereggel rendelkezik, tehát egy kvázi országot kell leküzdeni.¹⁵

Napjainkban a terrorizmus nemzetközi jelenséggé vált. Ellentmondás fedezhető fel azon a téren, hogy a terroristák nyíltan szembefordulnak a globalizációval, holott ők is kedvezményezettjei a vele járó modernizáció vívmányainak.¹⁶ Osztom BRUCE ACKERMAN véleményét, aki szerint a modern terrorizmus elsődleges célkitűzése, hogy a fenyegetésérzet folyamatos fokozásával ledöntse az állam cselekvőképességébe vetett bizalmat, így megszüntesse az állam képességét arra, hogy az események felett ellenőrzést gyakoroljon.¹⁷

2. A TERRORIZMUS MEGHATÁROZÁSA

A terrorizmus történetének felvázolása után szólni kell arról, mit is értünk terrorizmus alatt. A fogalom meghatározásával politikusok, nemzetközi szervezetek és tudós szakemberek is próbálkoztak, mégsem sikerült egy általánosan elfogadott, konkrét definíciót alkotni.

2.1. A FOGALOM DEFINIÁLÁSA

A terrorizmus formáinak változásával fogalma is állandó módosulásnak volt kitéve. A probléma abban gyökerezhet, hogy a terroristák szabadságharcosként, önvédelmi mozgalomként aposztrofálják létezésüket és hangoztatják, hogy a kormány kényszerítette őket védekező helyzetbe.¹⁸ Jelentős előrelépést jelentene egy olyan meghatározás, melyet minden állam és nemzetközi szervezet általánosan elfogad és alkalmaz.

⁸ BARKER, JONATHAN: *A terrorizmus*, 2003, HVG Kiadó, Budapest, 72. o.

⁹ WAGNER PÉTER: A Tálibán és az al-Kaida, in TÁLAS PÉTER: *Válaszok a terrorizmusra avagy van-e út az afganisztáni „vadászattól” a fenntartható globalizációig*, 2002, SVKH-Chartapress Kiadó, Budapest, 167. o.

¹⁰ Uo. 169. o.

¹¹ TOWNSHEND: *i. m.* 126. o.

¹² SELJÁN PÉTER: Harc az Iszlám Állam ellen, in *Nemzet és Biztonság*, 2014/5. szám, 65-67. o.

¹³ KERESZTES IMRE: Az öldöklő Iszlám Állam és a világ biztonsága, in *HVG*, 2015/13. szám, 6. o.

¹⁴ SHATZ, HOWARD J. – JOHNSON, ERIN-ELIZABETH: *The Islamic State we knew*, elérhető: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1200/RR1267/RAND_RR1267.pdf (2015.10.06.), 2. o.

¹⁵ KERESZTES IMRE: Az iszlám háború brutalitása, in *HVG*, 2015/27. szám, 28. o.

¹⁶ BARTKÓ: *i. m.* 73. o.

¹⁷ MIKLÓSI ZOLTÁN: Terrorizmus, alkotmányosság, szuverenitás, in *Fundamentum*, 2005/3. szám, 180. o.

¹⁸ TÁLAS PÉTER: *A terrorizmus anatómiája*, 2006, Zrínyi Kiadó, Budapest, 58. o.

A terrorizmus jelentése elsősorban a politikától és a képviselt ideológiától függ. A politika szerepe különösen jelentős, viszont gyakran hajlamos a saját érdekeit szem előtt tartva változtatni a definíciót. Nehézséget jelent az is, hogy a társadalom sokszor nem érti a szervezetek ideológiai céljait. Ettől függetlenül sokan próbálkoztak a megalkotásával. Vannak ismérvek, amelyek mindegyikben felmerülnek. Ezek közül a legjelentősebbek az erőszak, a félelem és a politikai cél.

A jogi definíció esetén cizelláltabb megfogalmazásra lenne szükség. Az első kísérlet egy ilyen fogalom megalkotására a Népszövetség időszakában történt. Eszerint terrorcselekmények az olyan cselekmények, „amelyek valamely állam ellen irányulnak és céljuk, hogy meghatározott személyeknél, személyek csoportjánál, vagy a közösség körében terrort idézzenek elő”.

Az ENSZ több konvenciót is létrehozott, ezek azonban az eszközcselekményeket szabályozzák. A fogalomról általánosságban úgy vélekedik, hogy a terrorizmus az ismételt erőszakos cselekményeken alapuló félelemkeltés egyik módszere, melyet egyéni ellenszenvon alapuló, politikai vagy bűnözéssel kapcsolatos okból alkalmaznak és az erőszak közvetlen célpontjait véletlenszerűen vagy válogatva választja ki, és az áldozatok üzenet létrehozására szolgálnak.¹⁹

A NATO-nak szintén jelentős szerepe van a terrorizmus elleni küzdelemben. Szerinte a terrorizmus erő vagy erőszak törvénytelen használata vagy ennek használatával való fenyegetés személyek vagy vagyon ellen, azzal a szándékkal, hogy a kormányokat vagy társadalmakat kényszerítsék, megfélemlítsék céljaik elérése érdekében.²⁰

Az Európai Unióban a Lisszaboni szerződés kimondja, hogy a terrorcselekmény „olyan (...) köztörvényes bűncselekmények halmaza, melyből bármely elkövetési alakzat önálló megvalósulása terrorcselekménynek minősül, feltéve, hogy az elkövető(k) célja a lakosság megfélemlítése, vagy valamely állam, illetve nemzetközi szervezet jogellenes kényszerítése, vagy annak gazdasági-, társadalmi-, politikai rendjének destabilizálása”.²¹

Előfordul, hogy egy adott országon belül is eltérő fogalmakat alkotnak, ez jellemző az Egyesült Államokra is. Más koncepció alakult ki például a külügyminisztérium vagy az FBI alkalmazásában.²²

Felmerül, hogy kinek, melyik szervezetnek kellene meghatároznia a kritériumokat, melyek egy fogalom részét képezhetnék. Mivel az ENSZ az a szervezet, melynek napjainkban szinte minden állam a tagja, célszerű lenne ennek keretében megalkotni azt az egységes álláspontot, mit is kell terrorizmusnak tekinteni. Véleményem szerint a fogalom a következő módon épülne fel: a terrorizmus általában polgári célpontok elleni szándékos és módszeres erőszak alkalmazása, illetve törvénytelen erőszakkal való fenyegetés, azzal a céllal, hogy egy állam lakosságát megfélemlítse, ezáltal pedig egy adott kormányt arra kényszerítsen, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön. A megfélemlítési célhoz az esetek döntő többségében ideológiai, politikai eszme társul.

2.2. A TERRORIZMUS ELHATÁROLÁSA

Ahhoz, hogy a terrorizmus fogalmát könnyebben megértsük, érdemes elhatárolni bizonyos tevékenységektől.

A terrorizmus és a háború. Az egyik legfontosabb különbség, hogy a terrorista akciók kiszámíthatatlannak, illetve pontosabb, funkcionálisabb cselekmények. Emellett a háborúnak vannak szabályai, melyek közül a terroristák rengeteget megsértenek. Gyakran ejtenek túsul civileket, akiket esetleg brutális kínzás után kivégeznek. Nem vonakodnak támadást intézni a követségek, diplomáciai létesítmények ellen, és sokszor olyan személyek ellen vetik be erőszakos cselekedeteiket, akik semmilyen kapcsolatban nincsenek céljaikkal. Ennek csupán a félelemkeltés és a figyelem felhívása az oka.²³

A terrorizmus és a gerilla harcmodor. A terroristákat a leggyakrabban a gerilla-hadviseléssel szokták összekeverni. Lényegében a gerillák is emberrablásokat, merényleteket hajtanak végre, céljaik is hasonlítanak. A gerillák katonai egységként működnek, katonai erőket támadnak, fennhatóságot gyakorolnak az elfoglalt területek és azok lakossága felett, itt logisztikai bázist is biztosítanak. A terroristák nem vállalják fel létezésük és nem is szállnak szembe az állami haderővel. Polgári, civil célpontjaik vannak, arról pedig szinte

¹⁹ HAVASI ESZTER: *A NATO válasza a 21. századi kihívásokra – Harc a terrorizmus ellen*, elérhető: <http://old.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1105&title=a-nato-valaszai-a-21-szazadi-kihivasokra-harc-a-terrorizmus-ellen> (2015.09.20.).

²⁰ HAVASI: *i. m.*

²¹ BARTKÓ: *i. m.* 50. o.

²² JÓZSA LÁSZLÓ: *Globális terrorizmus*, in TÁLAS (2006): *i. m.* 90. o.

²³ BRUCE HOFFMAN: *A terrorizmus belülről*, in TÁLAS (2006): *i. m.* 63. o.

egyáltalán nem beszélhetünk, hogy ellenőrzést gyakorolnának adott terület felett, bár ennek jó ellenpéldája az Iszlám Állam tevékenysége.²⁴ A gerillák esetén előfordultak már nagyobb számú alakulatok is, míg a terroristáknál egy 40-50 fős szervezet már népesnek tekinthető. A hadviselés terén a fegyverek jellegében van eltérés. A gerillák hagyományos katonai fegyvereket alkalmaznak, a terroristák azonban házi készítésű bombákat, légnyomásváltózással működésbe hozható szerkezeteket vetnek be.²⁵

Elhatárolás a köztörvényes bűncselekményektől, a közönséges bűnözőktől. Mind a két típus erőszakos cselekményeket hajt végre meghatározott céllal. A bűnözőt önös érdekek vezérlik, a terrorista ezzel szemben annak érdekében hajtja végre akcióit, hogy nyomást gyakoroljon a fennálló rendszerre, megváltoztassa azt. Az elmeháborodott merénylő, több szempontban is nagyon hasonlít a terroristákra. Erőszakos eszközökkel éri el célját, viszont egocentrikus célok vezérelnek. Az is kitűnik, hogy egyetlen személyről van szó, ahhoz pedig, hogy terrorizmusról beszéljünk, szervezett társulás szükséges.²⁶

A bűnözésen belül külön kiemelném a szervezett bűnözést, melynek szintén több közös jellemzője van a terrorizmussal. Bizonyos szervezetekről nem lehet egyértelműen meghatározni, hogy melyik csoportba tartozik. A szervezett bűnözők gyakran alkalmaznak olyan módszereket, amilyenekkel a terroristák élnek, a kapcsolatot is gyakran felveszik egymással.²⁷

3. FELLÉPÉS A TERRORIZMUS ELLEN

3.1. A NEMZETKÖZI EGYEZMÉNYEK MEGJELENÉSE

A nemzetközi együttműködés elsőként a kiadatási rendszer keretei között mutatható be. Az intézmény úgy kapcsolódik a terrorizmus elleni fellépéshez, hogy az uralkodó személye, családtagjai, az állam ellen elkövetett bűncselekmények a terrorcselekmények korabeli változatainak kedvelt formái voltak.²⁸ Különbséget tettek a közönséges és a politikai bűncselekmények között, utóbbi elkövetői nem voltak kiadhatóak. Lényeges változás az 1850-es években következett be.

Az államok közötti diplomáciai párbeszéd hatására 1856-ban módosították az 1833-as kiadatási törvényt, ez vált ismertté Belga Merényleti Záradék címen. Lényege, hogy a szuverén személye elleni támadások nem tekinthetőek politikai természetűnek, így nem akadályozzák meg a kiadatást. Hamarosan több nemzetközi szerződést is ennek a rendelkezésnek megfelelően módosítottak.

1934-ben a Nemzetek Szövetségének Tanácsa bizottságot állított fel, feladata, hogy kidolgozzon egy olyan dokumentumot, mely alkalmas a terrorizmus üldözésére és megbüntetésére. Eredményeként 1937-ben két egyezményt fogadtak el.²⁹ Az első a terrorizmus megelőzéséről és megbüntetéséről szólt. Meghatározta a terrorizmus fogalmát³⁰ és három fő kötelezettséget írt elő, a megelőzést, az egyetemes üldözést és a kiadatást vagy a felelősségre vonást.³¹ Véde az állami vezetőket, a közhatalmi funkcióval bíró személyeket és családtagjaikat, a köztulajdont, bűncselekmény rangjára emelte azoknak az eszközöknek a megszerzését, előállítását, birtoklását, melyek alkalmasak terrorcselekmény elkövetésére. A felbujtókat és bűnsegédek is büntetni rendelte.³² A második egyezmény célja egy Nemzetközi Büntetőbíróság felállítása. Amennyiben mind a kiadatást kérő, mind a kiadó állam részese az egyezménynek, úgy a kiadó állam kérhette volna a kiadatást kérő államtól, hogy az elkövető felett ez a bíróság ítélkezzen.³³

²⁴ SZABÓ JÁNOS: A politikai és a kriminológiai megközelítések haszna a terrorizmus értelmezésében, in TÁLAS PÉTER: *Válaszok a terrorizmusra II. A politikai marketing csapdájában*, 2002, SVKH-Chartapress Kiadó, Budapest, 79. o.

²⁵ MERARI, ARIEL: A terrorizmus mint a lázadás stratégiája, in TÁLAS (2006): *i. m.* 88-89. o.

²⁶ TÁLAS (2006): *i. m.* 69. o.

²⁷ SZŐCS ÁRPÁD LÁSZLÓ: Szervezett bűnözés vagy terrorizmus, in *Belügyi Szemle*, 1999/12. szám, 127. o.

²⁸ BARTKÓ RÓBERT: A terrorizmus és a politikai bűncselekmény kapcsolata az 1856-os Belga Merényleti Záradék relációjában, in *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXII. (2004), 185-194. o.

²⁹ BARTKÓ (2011): *i. m.* 113. o.

³⁰ „A terrorizmus kifejezés a jelen megállapodásban olyan bűnös cselekményeket jelent, amelyek valamely állam ellen irányulnak, és céljuk, hogy meghatározott személyeknél, személyek csoportjánál, vagy a közösség körében terrort idézzenek elő.”

³¹ KARDOS GÁBOR: Miért nehéz a terrorizmus ellen jogi eszközökkel védekezni?, in VADAI ÁGNES: *Terrorizmus – A nemzeti és nemzetközi biztonságot érintő kihívás*, 1999, BKE Nemzetközi Kapcsolatok Tanszék, Budapest, 77. o.

³² BARTKÓ (2011): *i. m.* 116-117. o.

³³ VADAI ÁGNES: A terrorizmus kérdése az ENSZ által elfogadott nemzetközi egyezményekben, in VADAI: *i. m.* 90. o.

A két szerződés elkülönítésére azért volt szükség, mert a Nemzetközi Büntetőbíróság felállításától egyes nemzetek tartózkodtak. Az egyezmények nem léptek életbe, megalkotásuk mégis jelentős, globális problémaként kezdték kezelni a kérdést.³⁴

3.2. AZ ENSZ EGYEZMÉNYI RENDSZERE

Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) Alapokmányában kiemelt cél a nemzetközi béke és biztonság fenntartása, és tiltja a tagállamoknak, hogy részt vegyenek terrorcselekményekben, azokat ösztönözzék. A terrorizmus fogalmának meghatározása, illetve egyetemes érvényű egyezmény létrehozása nem sikerült. Egyes szektorális területeken viszont az 1960-as éveket követően hatékony konvenciók kidolgozására került sor, melyekben a nemzetközi közösség elsősorban a terrorizmus eszközcselekményeinek meghatározásával foglalkozott.³⁵

A légi közlekedés biztonságának megteremtése. A terrorista szervezetek számtalan támadást intéztek repülőgépek, repülőterek ellen. Az ENSZ 1944-ben, Chicagóban aláírt egyezményben foglalkozott először a kérdéssel.³⁶ Kihangsúlyozta, hogy kiemelkedő figyelmet kell fordítani a polgári repülésre és létrehozták a Nemzetközi Polgári Repülési Szervezetet, melynek célja, hogy elősegítse a biztonságos közlekedést.

Következő lépésként 1963-ban Tokióban született egyezmény a légi járművek fedélzetén elkövetett bűncselekményekről és egyéb cselekményekről.³⁷ A szakirodalom ezt a szerződést említi elsőként a terrorizmus elleni konvenciók sorában. Szankcionálni rendeli azokat a cselekményeket, melyek köztörvényes bűncselekmény lévén egyébként is a büntetendők, másrészt amelyek veszélyeztetik vagy veszélyeztethetik a repülőgép, az utasok, a vagyontárgyak biztonságát, a fedélzeti rendet és fegyelmet, függetlenül attól, hogy ezek a cselekmények egyébként bűncselekménynek minősülnek-e. Utóbbiakat kizárólag mozgó polgári légi jármű³⁸ fedélzetén, a nyílt tenger vagy *res communis omnium usus* státuszú terület felett kriminalizálja. A megállapodás a joghatóság kérdésére is kitér.

Az 1970. évi Hágai Egyezmény³⁹ bővíti az eszközcselekmények körét, kibővítve a büntetendő magatartásokat a polgári légi járművek erőszakkal, erőszakkal való fenyegetéssel vagy bármilyen más módon való megfélemlítéssel történő hatalomba kerítésével, illetve konkrétan beemeli a Belga Merényleti Záradékot szabályrendszerébe.⁴⁰ Az 1971-es Montreali Egyezmény⁴¹ a robbantásos terrorizmusra reagál, 1988-as kiegészítő jegyzőkönyve pedig szankcionálja a repülőtéren és a szolgálatban lévő jármű⁴² fedélzetén elkövetett merényleteket.⁴³

Az elfogadott egyezmények hatására jelentősen visszaszorult a légi közlekedés ellen elkövetett terrorista cselekmények száma. Felvetődhet azonban a kérdés, hogy mit tehetnek az egyes nemzetek, ha tudomást szereznek arról, hogy egy légi jármű terroristák uralma alá került. Az állam feletti légtér a területi állam kizárólagos szuverenitása alatt áll. 1984-ben, a chicagói egyezmény módosításában kimondták, hogy polgári légi jármű elfogása esetén nem veszélyeztethető a fedélzetén lévő személyek élete és a gép biztonsága. Szükség esetén a területi állam követelheti valamely jármű meghatározott repülőtérré való leszállását, de tilos bármilyen fegyveres cselekmény a légi jármű ellen.⁴⁴

³⁴ BRAUN ZSOLT: Nemzetközi összefogás a terrorizmus ellen, in *Belügyi Szemle*, 1999/12. szám, 149. o.

³⁵ VADAI: *i. m.* 91. o.

³⁶ Ld. a nemzetközi polgári repülésről Chicagóban, az 1944. évi december hó 7. napján aláírt Egyezmény és az annak módosításáról szóló jegyzőkönyvek kihirdetéséről szóló 1971. évi 25. törvényerejű rendelet.

³⁷ Ld. a légijárművek fedélzetén elkövetett bűncselekményekről és egyéb cselekményekről szóló Tokióban, az 1963. évi szeptember hó 14. napján kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1971. évi 24. törvényerejű rendelet.

³⁸ A légi jármű repülésben lévőknek minősül attól kezdve, hogy a beszállás után minden külső ajtaját becsukták, amíg kiszállás céljából ezek valamelyikét ki nem nyitják. Hatálya nem terjed ki a katonai, vámügyi és rendőrségi repülőgépekre.

³⁹ Ld. a légi járművek jogellenes hatalomba kerítésének leküzdéséről Hágában, az 1970. évi december hó 16. napján aláírt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1972. évi 8. törvényerejű rendelet.

⁴⁰ BARTKÓ (2011): *i. m.* 36. o.

⁴¹ Ld. a polgári repülés biztonsága elleni jogellenes cselekmények leküzdéséről Montreálban, az 1971. évi szeptember hó 23. napján aláírt egyezmény kihirdetéséről szóló 1973. évi 17. törvényerejű rendelet.

⁴² A gép szolgálatban van a repülés céljára a személyzet által végzett repülés előtti előkészítéstől kezdve a leszállást követő huszonnégy óráig.

⁴³ BARTKÓ (2011): *i. m.* 38. o.

⁴⁴ SÚLYOK GÁBOR: A terrorcselekmény elkövetéséhez használt polgári légi jármű lelövésének nemzetközi jogi és alkotmányjogi megítélése, in *Fundamentum*, 2005/3. szám, 32. o.

Annak vizsgálatakor, hogy lelőhető-e egy polgári repülőgép, amennyiben azt feltételezik róla, hogy terrorista támadás áldozata lett, több szempontot is figyelembe kell venni. Meg kell vizsgálni, hogy önvédelmi helyzetbe hozhatja-e ez a cselekmény az adott államot. Ha igen, a cselekmény fegyveres támadásnak minősül.⁴⁵ Szükséges, hogy az uralmat megszerző személyek cselekménye betudható legyen egy másik államnak. Ekkor is tekintettel kell lenni a fedélzeten tartózkodó polgári személyekre és javakra. A humanitárius jog főszabálya szerint tiltja a gép lelövését, egyetlen kivétel, ha ellenséges kombattánsnak minősülő személyek uralják és rajtuk kívül nem tartózkodik más a fedélzeten. Ekkor is csak három feltétel együttes fennállása esetén foszthatók meg a terroristák élethez való joguktól:

- minden kétséget kizáróan biztosnak kell lenni abban, hogy a cselekmény mások élete, testi épsége ellen irányul,
- a végrehajtásnak pontosnak és abszolút szükségesnek kell lennie,
- a végrehajtást követően az államnak azonnal vizsgálatot kell indítania a körülmények tisztázása érdekében.⁴⁶

A védett személyek, illetve a túszzedés elleni egyezmények. 1972-ben a müncheni olimpián egy palesztin terrorista csoport megölte az izraeli delegáció számos tagját. Az ENSZ keretében munkálatok kezdődtek, az egyezmények passzív alanyainak köre bővült.⁴⁷

1973-ban jött létre a New York-i Egyezmény a nemzetközileg védett személyek, köztük a diplomáciai képviselők ellen elkövetett bűncselekmények megelőzéséről és megbüntetéséről.⁴⁸ Azért is jelentős, mert elsőként rendelte büntetni a fenyegetés stádiumát. Kiemelkedő szerepet kap a megelőzés, az információcsere és az együttműködés szabályozása. Az 1979. évi New York-i túszzedés elleni konvenció⁴⁹ az elkövetési magatartásokat a túszzedéssel bővítette. Az egyezmény nem alkalmazható fegyveres konfliktus során történő túszzedésre, illetve ha a túszzedő idegen uralom vagy rasszista rendszer ellen harcol.⁵⁰

Egyezmények az 1980-as éveket követően. Az 1980-as évektől a konvenciók tárgya változatosabbá válik, reagálva a különböző merényletekre. Az 1988-as Római Egyezmény a tengeri hajózás biztonsága elleni jogellenes cselekmények leküzdéséről szól. A polgári közlekedést védi, hiányossága, hogy a kikötők kimaradtak az elkövetési helyek közül.⁵¹

Egyre gyakrabban fordultak elő robbanóanyaggal elkövetett merényletek, mint például 1993-ban a World Trade Center elleni támadás. Az 1997. évi New York-i konvenció a bombatámadások leküzdését tette tárgyává.⁵² Az eljárási szabályok követik a korábbi egyezményeket. A robbanóanyagok mellett igyekezett felvenni a harcot az egyre terjedő ABC terrorizmussal szemben is.

Az ezredfordulóra a modern szervezetek működőse egyre nagyobb pénzüsségeket emészt fel, a csoportot fenn kell tartani, működtetni kell a kiképzőtáborokat.⁵³ Ez ellen, és azok ellen a járulékos bűncselekmények ellen is fel kell lépni, melyek révén erőforrásokhoz jutnak.⁵⁴ Ennek eredménye az 1999. évi New York-i Egyezmény a terrorizmus pénzügyi támogatásának visszaszorításáról.⁵⁵ A részes államoknak a pénzügyi jog, polgári jog, közigazgatási jog terén is változtatásokat kell bevezetniük.

Az Egyesült Államokat ért 2001-es merénylet sokkolta a világot. A Biztonsági Tanács közvetlenül a támadást követően két egyezményt is kibocsátott.⁵⁶ Kimondták, hogy a terrorizmus veszélyt jelent a nemzetközi béke és biztonság fenntartására, felszólították az államokat az együttműködésre és magatartási szabályokat írtak elő – szüntessék be a terrorszervezetek pénzügyi támogatását, hagyjanak fel a menedéknyújtás-

⁴⁵ A cselekménynek rendkívüli súlyúnak és intenzitásúnak kell lennie.

⁴⁶ SÚLYOK: *i. m.* 33-43. o.

⁴⁷ KARDOS: *i. m.* 78. o.

⁴⁸ Ld. a nemzetközileg védett személyek, köztük a diplomáciai képviselők ellen elkövetett bűncselekmények megelőzéséről és megbüntetéséről szóló, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXVIII. ülészakán, az 1973. évi december hó 14. napján elfogadott egyezmény kihirdetéséről szóló 1977. évi 22. törvényerejű rendelet.

⁴⁹ Ld. a Túszzedés Elleni Nemzetközi Egyezmény kihirdetéséről szóló 1987. évi 24. törvényerejű rendelet.

⁵⁰ VADAI: *i. m.* 107. o.

⁵¹ BARTKÓ (2011): *i. m.* 41. o.

⁵² Ld. a robbantásos terrorizmus visszaszorításáról, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 52. ülészakán, 1997. december 15-én elfogadott nemzetközi egyezmény kihirdetéséről szóló 2002. évi XXV. törvény.

⁵³ BARTKÓ (2011): *i. m.* 86. o.

⁵⁴ Uo. 43. o.

⁵⁵ Ld. a terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 54. ülészakán, 1999. december 9-én elfogadott nemzetközi Egyezmény kihirdetéséről szóló 2002. évi LIX. törvény.

⁵⁶ A Biztonsági Tanács 1368/2001. számú, illetve az 1378/2001. számú határozata.

sal, fokozottan működjenek együtt a terroristák előkerítésében és bíróság elé állításukban. A védelmet olyan rendszerben kell megvalósítani, ahol megvalósul a diplomácia, a belpolitika, a hadügy, a rendfenntartás, a katasztrófavédelem, a határrendészet, a büntetés-végrehajtás, a titkosszolgálatok és a polgári védelem integrációja.⁵⁷

A XXI. századra az a veszély is fenyeget, hogy akár tömegpusztításra is alkalmas eszközök kerülnek a szervezetek tulajdonába. Az ilyen támadások megelőzésére született meg 2005-ben a Nukleáris Terrorcselekmények Visszaszorításáról szóló New York-i Egyezmény.⁵⁸

Globális Anti-Terrorista Stratégia. A 2006-os Stratégia abból indul ki, hogy a terrorizmust nemzetközi viszonylatban kell vizsgálni, mert az súlyosan veszélyezteti a béke és biztonság fenntartását. Hangsúlyozza, hogy a megelőzés és a megfékezés területén megvalósított intézkedésnek meg kell felelnie a nemzetközi jogon alapuló kötelezettség-rendszernek, az emberi jogi, menedékjogi és humanitárius jogi előírásoknak.⁵⁹ Négy fő célkitűzést fogalmaz meg. Első az okok feltárása, melynek keretében kiemelkedő figyelmet kell fordítani a kulturális különbségekre. Olyan politikát kell kialakítani, melynek célja a konfliktusmentes viszony kialakítása. Második cél a terrorizmus elleni globális küzdelem hatékonyabbá tétele. Elvárás, hogy az államok tartózkodjanak a terroristák támogatásának minden formájától. A büntetőjogi rendelkezéseket szigorítani szükséges, törekedni kell a hatékony együttműködésre, hangsúlyozza az *aut dedere aut judicare* elvet. Harmadik pont az ENSZ rendszerének erősítése. Az államok vegyenek részt az ENSZ által szervezett programokban, törekedjenek a minél szélesebb körű egyeztetésekre és egy technikai segítségnyújtó rendszer kiépítését tűzi ki. Az utolsó cél a terrorizmus elleni fellépés jogállami alapokra helyezése.

3.3. EURÓPAI REGIONÁLIS RENDELKEZÉSEK

Az Európai Uniót (továbbiakban Unió) létrehozó Maastrichti Szerződés megfogalmazta, hogy a nemzetközi bűnözés megelőzése és elhárítása érdekében a tagállamoknak együtt kell működniük. Az Amszterdami Szerződés célja, hogy Európában a szabadság, jogállamiság, biztonság érvényesüljön, első ízben került megfogalmazásra a terrorizmus kvázi európai bűncselekményként. A Lisszaboni Szerződésben kísérletet tettek egy egységes büntetőjogi környezet létrehozására. Ez a szerződés összefoglalja az elkövetési magatartások lehetséges formáit és leteszi az egységes fellépés alapköveit. Célként tűzi ki, hogy hatást gyakoroljon az államok jogalkotására. Az alapszerződések rendelkezéseit alapul véve folyamatosan születtek a terrorizmus témájával foglalkozó programok, határozatok.

Az integráció első lépései. Az 1970-es években felmerült, hogy fel kell állítani egy fórumot, aminek a feladata a terrorizmus elleni küzdelem. Ennek eredménye az 1976-ban létrejött TREVI-csoport, a bel- és igazságügyi együttműködés első szervezett, állandó formája. A tagállamoknak lehetősége volt egyeztetéseket, tapasztalatszeréket folytatni, koordinálta a kiképzéseket, elősegítette az információcserét és az együttműködést.⁶⁰ Az Unió keretében több munkacsoport is működött. A hármas feladata a fegyver és drogereszkedelelem elleni küzdelem és a közös megelőzési stratégiák kidolgozása, a TREVI-csoport ebbe olvadt be 1992-ben.⁶¹

1995-ben az Európai Tanács elfogadta a La Gomera Nyilatkozatot. Megfogalmazta, hogy az Unió valamennyi tagállama ki van téve a fenyegetettségnek. Az államok csak abban az esetben tudnak hatékonyan fellépni, ha erősítik az egymás közötti kooperációt.⁶² Két évvel később az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének Jogügyi és Emberi Jogi Bizottsága egy olyan adatbázis létrehozását indítványozta, ami az operatív feladatok végrehajtását teheti egyszerűbbé. A tagállamok önkéntesen felajánlhatnák speciális képzettségük különböző szakfeladatok végrehajtására.⁶³

⁵⁷ SZABÓ JÁNOS: Szeptember 11-e után: kihívások és választendenciák a biztonság nemzetközi és hazai intézményeiben, in TÁLAS (2002): *i. m.* 31. o.

⁵⁸ Ld. a nukleáris terrorcselekmények visszaszorításáról szóló Nemzetközi Egyezmény kihirdetéséről szóló 2007. évi XX. törvény.

⁵⁹ JUNG KATALIN SZILVIA: A terrorizmus és a terrorelhárítás új arcai, terror „magányosan”, „falkában” és az emberi jogok, in *International Relations Quarterly*, 2014/2. szám, 19. o.

⁶⁰ HORVÁTH SZABOLCS: *Bel- és igazságügyi együttműködés az Európai Unióban*, 2005, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 4. o.

⁶¹ VADAI ÁGNES: Terrorizmus és „EU”-rópa, in *Az Európai Unió Évkönyve*, 2002, Osiris Kiadó, Budapest.

⁶² VINCZE HAJNALKA: Az Európai Unió terrorizmus elleni küzdelmének perspektívái és korlátai, in *Európai Szemle*, 2004/2. szám, 37. o.

⁶³ BEDŐ CSABA: A terrorizmus ellen Magyarországon és az Európai Unióban, in *Belügyi Szemle*, 1999/12. szám, 6. o.

2002/475/IB Tanácsi kerethatározat. A 2001-es Egyesült Államok elleni támadást követően az Unió kettős helyzetben találta magát. Kinyilvánította szolidaritását és együttműködését, viszont kezdettől fogva önálló elképzelése volt szerepét illetően. Politikájában elsődleges helyen a felzárkóztatás-fejlesztés, az emberi és demokratikus jogok békés előmozdítása, a kulturális sokszínűség tiszteletben tartása szerepelt.⁶⁴

A 2001/931/GASP közös álláspont meghatározta a terrorcselekmény tényállását, a terrorszervezet vagy terrorista csoport⁶⁵ fogalmát. A 2002/475/IB kerethatározat célja a tagállamok szabályozásának egységessé tétele. Megjelöli a követendő utat a szankciórendszerrel kapcsolatban és kiterjesztett joghatósági alapelveket fogalmaz meg.⁶⁶ A joghatóság tekintetében az európai integráció jelentőségét hangsúlyozza.⁶⁷

A fenti munkák ellenére a fenyegetettség mértéke nem csökkent, sőt, a terrorista csoportok egyre inkább kihasználták a modern technika nyújtotta lehetőségeket. Felmerült az igény a korábban tárgyalt kerethatározat módosítására, amely eredménye a 2008/919/IB kerethatározat lett. A tényállások bővítésére került sor, üldözni rendelték a nyilvános izgatást, a toborzást és a terroristák kiképzését.

A Hágai Program és a Varsói Egyezmények. 2004-ben a Bizottság létrehozta a Hágai Programot, melyben 10 prioritást fogalmaz meg egy ötéves időszakra tekintve. Témám szempontjából az érdemel figyelmet, amely a terroristaellenes intézkedéseket emeli ki. Újfént hangsúlyozza, hogy integrált, koherens fellépésre van szükség. Említést tesz a megelőzés fontosságáról és kiemelt figyelmet kell fordítani a terrorizmus finanszírozásának felszámolására.⁶⁸

Mielőtt folytatnám az Unió keretében született programok ismertetését, fontos megemlíteni két egyezményt az Európa Tanács munkái közül. 2005-ben Varsóban két új konvenciót is elfogadott a témakörben.

Az első célul tűzte ki a korábban elfogadott egyezmények hatékonyságának növelését és a többszintű fellépés megvalósítását. A megelőzési szempontra koncentrált, első lényeges elemeként az előkészület büntetését jelölte meg. Az államoknak fontos szerepe van abban, hogy a különböző vallások és kultúrák közötti különbségek tekintetében az embereket a toleranciára ösztönözzék.⁶⁹ A kooperáció kapcsán kettős szintű együttműködésről beszél, a nemzeti megelőzési politika megerősítéséről és a tagállamok közötti hatékony összefogás megvalósításáról.⁷⁰ Az egyezmény nem csak az Európa Tanács tagjai előtt áll nyitva, hanem a kidolgozásában részt vevő nem tagállamok, illetve az Európai Unió és tagállamai is aláírhatják. A másik egyezmény a terrorizmus pénzügyi támogatása ellen kíván fellépni. Itt is rendkívül fontos szerepe van az együttműködés fokozásának. A megállapodás az előzőhöz képest gyakorlatiasabb, végrehajtási szabályokat és vitarendezési klauzulát is tartalmaz.⁷¹

Anti-Terrorista Stratégia. A 2001-es Egyesült Államokat ért támadást követően született meg 2005-ben az Európai Unió Terrorizmus-ellenes Átfogó Stratégiája (továbbiakban Stratégia). Lényege a tagállami szintről való építkezés, amit a szupranacionális szervezet fog össze és koordinál. Szoros együttműködést kíván kialakítani a nemzetközi szervezetekkel, partner-országokkal. A Stratégia értelmében a terrorizmus elleni védekezés négy pillérre épül.

Az eredményes fellépéshez a terrorizmus alapjául szolgáló ideológiát kell elsődlegesen háttérbe szorítani. Ezt egy hárompólusú rendszerben képzelte el. Olyan programokat kell kialakítani, amik képesek megakadályozni, hogy az emberek az extrémítások irányába forduljanak, fel kell tárni a radikalizálódáshoz vezető tényezőket és azokat kezelni kell. Meg kell szüntetni a fórumokat, ahol lehetőség van az emberek szélsőséges irányba való elmozdítására. A demokratikus értékeket széles társadalmi körben terjeszteni kell. A védelem stratégiája szintén több irányú, fő cél az Unió belbiztonságának javítása. Itt is fontos az információcse-re fejlesztése és az együttműködés. Figyelmet kell fordítani a létfontosságú infrastruktúrák védelmére is. A harmadik pillér a küzdelem, ami olyan együttműködési normákat céloz meg, melyek eredményesebbé teszik

⁶⁴ VINCZE HAJNALKA: Az Európai Unió válasza a szeptember 11-i eseményekre, in TÁLAS (2002): *i. m.* 202. o.

⁶⁵ Minden, kettőnél több személyből álló, hosszabb idő alatt létrehozott, szervezett csoport, amely terrorista bűncselekmények elkövetése végett összehangoltan működik.

⁶⁶ VINCZE: *i. m.* 149. o.

⁶⁷ BARTKÓ (2011): *i. m.* 153. o.

⁶⁸ Ld. The Hague Programme: 10 priorities for the next five years, elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=URISERV:l16002&from=EN> (2015.10.05.).

⁶⁹ GARAMVÖLGYI ORSOLYA: Lépések a terrorizmus megelőzése érdekében – megjegyzések az Európa Tanács két új egyezményéhez, in *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXIII/1. (2005), 185-188. o.

⁷⁰ Uo. 191. o.

⁷¹ Uo. 198-202. o.

a nyomozást, kontroll alatt tartják a terrorista-gyanús személyeket és felszámolják a terroristákat támogató hálózatokat. Központi elem a pénzügyi támogatás felszámolása. A negyedik pillér a válaszlépések összehangolása. Szükséges, hogy a tagállamok készen álljanak egy esetleges támadásra. Fel kell készülni a következmények enyhítésére, elhárítására, figyelmet kell fordítani az áldozatok és családtagjaik támogatására.

A *Stockholmi Program*. A korábbi szabályozáshoz képest előrelépést mutat, a szabályalkotást az integráció szintjére helyezve kívánja lehetővé tenni, hogy az Unió közös minimumszabályokat fogadjon el a kiemelkedően súlyos bűncselekmények tekintetében, amelyek közé a terrorizmus is tartozik. Ezzel az egységes jogalkalmazás is lehetővé válna.⁷² Fenntartja a Stratégia négyes felosztását és hangsúlyozza, hogy a megelőzésre kell különös figyelmet fordítani. Biztosítani kell az egyéni jogok védelmét és adatvédelmi garanciákkal kell megóvni a privát szférához való jogot.⁷³ A pillérekben ugyanazokat az elemeket emeli ki, mint a Stratégia. A rendőri és igazságügyi együttműködés, a határigazgatás, a polgári védelem és a katasztrófavédelem terén folytatott összefogást tűzi ki célként.⁷⁴

ZÁRÓ GONDOLATOK

A terrorizmus elleni küzdelem az ENSZ esetében tehát elsősorban a szektorális határozatok megszületésében mutatkozik meg, míg az Unióban fő cél a tagállamok szabályozásának összehangolása, az információcsere és az információáramlás javítása. Egyre inkább előtérbe került, hogy a megelőzésre kell különös figyelmet fordítani. Véleményem szerint is ez az a terület, amire ténylegesen koncentrálni kell.

Mindenekelőtt a szélsőséges szervezetek kialakulásához vezető folyamatot kell megakadályozni. Ennek jó módszere lehet, ha a nyugati és keleti világ közötti különbségeket mérsékeljük. Fokozni kell az együttműködést. Az embereket arra kell ösztönözni, hogy toleránsan viselkedjenek más kultúrák iránt. Az elmaradott területek fejlesztése is fontos, szem előtt tartva a politikai, vallási differenciákat. Igyekezni kell mérsékelt megoldást találni, szem előtt tartva a demokratikus, emberi és humanitárius jogokat egyaránt.

Egy már kialakult terrorszervezet felszámolásának egyik lehetséges módja, ha ellehetetlenítik a működését. Ez megvalósulhat a források befagyasztásával, ahonnan a fenntartásához szükséges bevételt nyerik. Ennek egy része realizálódhat az előbb említett módon is, másrészt különös figyelemmel kell fellépni azokkal a bűncselekmény-kategóriákkal szemben, melyeket előszeretettel alkalmaznak pénzteremtési céllal. Hatékonyan kell fellépni a büntetőterületén is.

Az Unió elsősorban az együttműködésre helyezi a hangsúlyt, nem csupán a tagállamok, hanem más államokkal kapcsolatban is. Mivel területén belül a határok megszűntek, minden tagállamnak érdeke, hogy jelenős figyelmet fordítson a szomszédos országokkal való információszolgáltatásra, igyekezve elkerülni, hogy ellenséges csoportok épüljenek be és lépjenek fel.

A terroristák célja, hogy bizonyos személyek, embercsoportok támogatókként álljanak szervezetük mögé, akár az életüket is képesek legyenek feláldozni egy eszme megvalósítása érdekében. Ehhez előszere-tettel használják fel a média és az internet adta lehetőségeket is, eszméik így széles körű publicitásra tesznek szert. MARGARET THATCHER fogalmazta meg lényegre törően, hogy a „nyilvánosság a terrorizmus oxigénje”, a nyilvánosságot pedig a legegyszerűbben ezeken a csatornákon keresztül érhetik el. Fontos ennek a jelenségnek a megakadályozása. A sajtó alkalmas lenne, hogy aktívan kivegye a részét a terrorizmus elleni harcból, ehhez azonban különböző szabályok bevezetésére lenne szükség. Korlátozni kellene a műsorok és internetes fórumok számát, amik alkalmasak lehetnek a szélsőséges ideológiák terjesztésére. A demokráciákban ennek a megvalósítása a sajtószabadság elve miatt nem egyszerű. A helyes megoldás az lenne, ha a média önkéntesen működne együtt a bűnüldöző szervekkel.

Az ismertetett egyezmények kellő alapot szolgáltatnak ahhoz, hogy a kezdő lépéseket megtegyék. Azon kell munkálkodni, hogy közelebb hozzuk egymáshoz a fejlett nyugatot és a keleti kultúrákat, hiszen csak így érhető el az ENSZ Alapokmányában is megfogalmazott cél, a nemzetközi béke és biztonság megvalósítása.

⁷² BARTKÓ (2011): *i. m.* 180. o.

⁷³ FÁBIÁN ÁDÁM: Emberközpontú belügyi szemlélet az Európai Unióban, in *Biztonságpolitikai Szemle*, 2010/1. szám, 12. o.

⁷⁴ Ld. A Stockholmi Program, elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=URISERV:jl0034&from=HU> (2015.10.05.).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] BARKER, JONATHAN: *A terrorizmus*, 2003, HVG Kiadó, Budapest.
- [2] BARTKÓ RÓBERT: *A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései*, 2011, Universitas-Győr Kiadó, Győr.
- [3] BARTKÓ RÓBERT: A terrorizmus és a politikai bűncselekmény kapcsolata az 1856-os Belga Merényleti Záradék relációjában, in *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXII. (2004), 185-194. o.
- [4] BEDŐ CSABA: A terrorizmus ellen Magyarországon és az Európai Unióban, in *Belügyi Szemle*, 1999/12. szám, 3-14. o.
- [5] BRAUN ZSOLT: Nemzetközi összefogás a terrorizmus ellen, in *Belügyi Szemle*, 1999/12. szám, 148-156. o.
- [6] FÁBIÁN ÁDÁM: Emberközpontú belügyi szemlélet az Európai Unióban, in *Biztonságpolitikai Szemle*, 2010/1. szám, 9-13. o.
- [7] GARAMVÖLGYI ORSOLYA: Lépések a terrorizmus megelőzése érdekében – megjegyzések az Európa Tanács két új egyezményéhez, in *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXIII/1. (2005), 195-204. o.
- [8] GEARTY, CONOR: *Terror*, 1994, Holnap Kiadó, Budapest.
- [9] HAVASI ESZTER: *A NATO válaszai a 21. századi kihívásokra – Harc a terrorizmus ellen*, elérhető: <http://old.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1105&title=a-nato-valaszai-a-21-szazadi-kihivasokra-harc-a-terrorizmus-ellen> (2015.09.20.).
- [10] HOFFMAN, BRUCE: A terrorizmus belülről, in TÁLAS PÉTER: *A terrorizmus anatómiája*, 2006, Zrínyi Kiadó, Budapest, 43-72. o.
- [11] HORVÁTH SZABOLCS: *Bel- és igazságügyi együttműködés az Európai Unióban*, 2005, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest.
- [12] HUBER GÁBOR: Terrorizmus: a szó misztériuma, in *Belügyi szemle*, 1999/12. szám, 26-35. o.
- [13] JÓZSA LÁSZLÓ: Globális terrorizmus, in TÁLAS PÉTER: *Válaszok a terrorizmusra avagy van-e út az afganisztáni „vadászattól” a fenntartható globalizációig*, 2002, SVKH-Chartapress Kiadó, Budapest, 85-104. o.
- [14] JUNG KATALIN SZILVIA: A terrorizmus és a terrorelhárítás új arcai, terror „magányosan”, „falkában” és az emberi jogok, in *International Relations Quarterly*, 2014/2. szám, 1-33. o.
- [15] KARDOS GÁBOR: Miért nehéz a terrorizmus ellen jogi eszközökkel védekezni?, in VADAI ÁGNES: *Terrorizmus – A nemzeti és nemzetközi biztonságot érintő kihívás*, 1999, Budapest, 75-85. o.
- [16] KERESZTES IMRE: Az iszlám háború brutalitása, in *HVG*, 2015/27. szám, 27-29. o.
- [17] KERESZTES IMRE: Az öldöklő Iszlám Állam és a világ biztonsága, in *HVG*, 2015/13. szám, 6-8. o.
- [18] MERARI, ARIEL: A terrorizmus mint a lázadás stratégiája, in TÁLAS PÉTER: *A terrorizmus anatómiája*, 2006, Zrínyi Kiadó, Budapest, 73-114. o.
- [19] MIKLÓSI ZOLTÁN: Terrorizmus, alkotmányosság, szuverenitás, in *Fundamentum*, 2005/3. szám, 179-185. o.
- [20] SELJÁN PÉTER: Harc az Iszlám Állam ellen, in *Nemzet és Biztonság*, 2014/5. szám, 63-74. o.
- [21] SHATZ, HOWARD J. – JOHNSON, ERIN-ELIZABETH: *The Islamic State we knew*, elérhető: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1200/RR1267/RAND_RR1267.pdf (2015.10.06.).
- [22] SÜLYÖK GÁBOR: A terrorcselekmény elkövetéséhez használt polgári légi jármű lelövésének nemzetközi jogi és alkotmányjogi megítélése, in *Fundamentum*, 2005/3. szám, 30-56. o.
- [23] SZABÓ JÁNOS: A politikai és a kriminológiai megközelítések haszna a terrorizmus értelmezésében, in TÁLAS PÉTER: *Válaszok a terrorizmusra II. A politikai marketing csapdájában*, 2006, Mágus Stúdió, Budapest, 61-86. o.
- [24] SZŐCS ÁRPÁD LÁSZLÓ: Szervezett bűnözés vagy terrorizmus, in *Belügyi Szemle*, 1999/12. szám, 120-131. o.
- [25] TÁLAS PÉTER: *Válaszok a terrorizmusra. Avagy van-e út az afganisztáni „vadászattól” a fenntartható globalizációig*, 2002, SVKH-Chartapress Kiadó, Budapest.
- [26] TOWNSHEND, CHARLES: *A terrorizmus*, 2003, Magyar Világ Kiadó, Budapest.
- [27] VADAI ÁGNES: A terrorizmus kérdése az ENSZ által elfogadott nemzetközi egyezményekben, in VADAI ÁGNES: *Terrorizmus – A nemzeti és nemzetközi biztonságot érintő kihívás*, 1999, Budapest, 86-111. o.
- [28] VADAI ÁGNES: Terrorizmus és „EU”-rópa, in *Az Európai Unió Évkönyve*, 2002, Osiris Kiadó, Budapest, 129-149. o.
- [29] VINCZE HAJNALKA: Az Európai Unió terrorizmus elleni küzdelmének perspektívái és korlátai, in *Európai Szemle*, 2004/2. szám, 37-64. o.

FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK

- [1] 1970. évi Hágai Egyezmény a légi járművek jogellenes hatalomba kerítésének leküzdéséről.
- [2] 1971. évi Montreali Egyezmény a polgári repülés biztonsága elleni jogellenes cselekmények leküzdéséről.

- [3] A légi járművek fedélzetén elkövetett bűncselekményekről és egyéb cselekményekről szóló Tokióban, az 1963. évi szeptember hó 14. napján kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1971. évi 24. törvényerejű rendelet.
- [4] A nemzetközi polgári repülésről Chicagóban, az 1944. évi december hó 7. napján aláírt Egyezmény és az annak módosításáról szóló jegyzőkönyvek kihirdetéséről szóló 1971. évi 25. törvényerejű rendelet.
- [5] A légi járművek jogellenes hatalomba kerítésének leküzdéséről Hágában, az 1970. évi december hó 16. napján aláírt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1972. évi 8. törvényerejű rendelet.
- [6] 1973. évi Tokiói Egyezmény a légi járművek fedélzetén elkövetett bűncselekményekről és egyéb cselekményekről.
- [7] 1973. évi New York-i Egyezmény a nemzetközileg védett személyek, köztük a diplomáciai képviselők ellen elkövetett bűncselekmények megelőzéséről és megbüntetéséről.
- [8] A polgári repülés biztonsága elleni jogellenes cselekmények leküzdéséről Montrealban, az 1971. évi szeptember hó 23. napján aláírt egyezmény kihirdetéséről szóló 1973. évi 17. törvényerejű rendelet.
- [9] A nemzetközileg védett személyek, köztük a diplomáciai képviselők ellen elkövetett bűncselekmények megelőzéséről és megbüntetéséről szóló, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXVIII. ülészakán, az 1973. évi december hó 14. napján elfogadott egyezmény kihirdetéséről szóló 1977. évi 22. törvényerejű rendelet.
- [10] 1979. évi New York-i Egyezmény a túszedés megelőzéséről.
- [11] A túszedés elleni nemzetközi egyezmény kihirdetéséről szóló 1987. évi 24. törvényerejű rendelet.
- [12] 1988. évi Római Egyezmény a tengeri hajózás biztonsága elleni jogellenes cselekmények leküzdéséről.
- [13] 1997. évi New York-i Egyezmény a terrorista bombatámadások visszaszorításáról.
- [14] 1999. évi New York-i Egyezmény a terrorizmus pénzügyi támogatásának visszaszorításáról.
- [15] A robbantásos terrorizmus visszaszorításáról, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 52. ülészakán, 1997. december 15-én elfogadott nemzetközi egyezmény kihirdetéséről szóló 2002. évi XXV. törvény.
- [16] A terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 54. ülészakán, 1999. december 9-én elfogadott nemzetközi Egyezmény kihirdetéséről szóló 2002. évi LIX. törvény.
- [17] 2005. évi New York-i Egyezmény a nukleáris terrorcselekmények visszaszorításáról.
- [18] 2005. évi Varsói Egyezmény a terrorizmus megelőzéséről.
- [19] 2005. évi Varsói Egyezmény a pénzmosásról, a bűncselekményből származó jövedelmek felkutatásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról, valamint a terrorizmus finanszírozásáról.
- [20] A nukleáris terrorcselekmények visszaszorításáról szóló Nemzetközi Egyezmény kihirdetéséről szóló 2007. évi XX. törvény.
- [21] Európai Unió Tanácsának 2002/475/IB kerethatározata a terrorizmus elleni küzdelemről.
- [22] Biztonsági Tanács 1368/2001. határozata.
- [23] Biztonsági Tanács 1378/2001. határozata.
- [24] Biztonsági Tanács 1368/2001. határozata.
- [25] 2004. évi Hágai Program.
- [26] 2010. évi Stockholmi program.

A GENFI EGYEZMÉNY 1D CIKKÉNEK ÉS A KVALIFIKÁCIÓS IRÁNYELV 12. CIKK (1) BEKEZDÉS A) PONTJÁNAK ÉRTELMEZÉSE A PALESZTIN MENEKÜLTEK, MINT IP SO FACTO JOGOSULTAK VONATKOZÁSÁBAN A LUXEMBURGI ÉS A MAGYAR BÍRÓSÁGI GYAKORLATBAN¹

Absztrakt

Jelen tanulmány a palesztin menekültek különleges helyzetére fókuszál. A menekültek e sajátos csoportja ugyanis több szempontból eltérő megítélést igényel a többi menekültstátuszért folyamodó személyhez képest. Az arab-izraeli konfliktus mérföldköveinek és a vonatkozó összetett jogi környezetnek az elemzése elengedhetetlen a probléma megértéséhez. Az Európai Unió Bírósága által kidolgozott elvek adnak lehetőséget arra, hogy a palesztin menekültek ügyeit ma már ellentmondásmentesen bírálhassák el a tagállamok. A tanulmány ennek demonstrálására példákat mutat fel a magyar bíróságok gyakorlatából, megvilágítva azt, hogy miként kell értelmezni az elismerés során a vonatkozó nemzetközi jogi és európai uniós rendelkezéseket.

Kulcsszavak: palesztin menekült, arab-izraeli konfliktus, Genfi Egyezmény, Kvalifikációs Irányelv, UNRWA, ENSZ

BEVEZETŐ

A menekültek védelmének szabályozása a kezdetekben csak *ad hoc* jellegű volt, egészen a XX. századig ugyanis nem hoztak létre sem stabil nemzetközi intézményrendszert, sem egységes szabályozást védelmükre, megsegítésükre. A kényszervándorlás jelensége viszont a történelem egészen korai időszakától kezdve jelen volt, hiszen az erőszak és a különböző fegyveres konfliktusok számtalan esetben kényszerítették emberek tömegeit az otthonaikból való elvándorlásra.

A migráció napjainkban is a nemzetközi és hazai híradások aktuális vitatémáját szolgáltatja. Az UNHCR beszámolója alapján 2014-ben 59,5 millió olyan ember volt világszerte, aki hazáját elhagyni kényszerült üldöztetés, erőszak, fegyveres támadás vagy emberi jogainak súlyos sérelme miatt.²

Van azonban a menekülteknek egy különleges csoportja, akik külön figyelmet igényelnek: ők a palesztin menekültek. Sajátos helyzetük indokolja a rájuk vonatkozó speciális jogi szabályozást is, mely eltér az „általános” szabályozástól. A világ menekültnépességének több mint egynegyed részét a palesztin menekültek teszik ki: a fentebb hivatkozott 59,5 millió bevándorlóból 19,5 millió ember számít menekültnek, melyből 5,1 millió személy palesztin menekült.³

De kiket is tekinthetünk palesztin menekülteknek, s mi indokolja a többi kérelmezőtől való eltérő megítélésüket? Jelen tanulmány ezen kérdések mellett azt is meg kívánja válaszolni, hogy Magyarország miként játszott szerepet a palesztin menekültekkel kapcsolatos jogértelmezési problémák tisztázásában, majd konkrét példákon keresztül bemutatja, hogyan alakul a palesztin menekültek menedékjog iránti kérelmének bírósági felülvizsgálata a hazai bíróságok joggyakorlatában.

¹ Köszönetemet szeretném kifejezni dr. Varga Andrásnak, a Győri Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság elnökének, dr. Bors Szilviának és dr. Gottlieb Lászlónak, a Győri Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság bírának, valamint Dr. Ganczer Mónikának, a Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar Nemzetközi Köz- és Magánjogi Tanszéke egyetemi adjunktusának a munkám során nyújtott segítségükért.

² Az UNHCR 2014. évre vonatkozó jelentése a világ menekülthelyzetéről, elérhető: <http://unhcr.org/556725e69.html> (2015.09.10.).

³ Uo.

1. TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK

1.1. AZ ARAB-IZRAELI KONFLIKTUS

A palesztin menekültek speciális helyzetének megértéséhez az első kulcs a történelmi háttér ismerete. A kiindulópont az ún. arab-izraeli konfliktusként emlegetett eseménysorozat, s noha az utókor hajlamos az ellenségeskedés kezdetét a XX. század közepére tenni, tisztázni kell, hogy a konfliktus közvetlen előzménye a tágabb történelmi múltban lelhető fel.

Az Ószövetség beszéli el Izrael eredetét, lineáris leszármazási rend alapján mutatja be az érintett területek (Izrael, Júda, Palesztina) korai történetét.⁴ Maga a „Palesztina” kifejezés a Kr. e. XIII. század körüli időkből származik, s a filiszteusokra utal.⁵ A történelem folyamán ez a terület különböző hatalmak kezében volt, s a későbbi háborúskodás fontos előzményének tekinthetjük, amikor brit gyarmattá vált az első világháborút követően. Ehhez csak adalék a XIX-XX. századi antiszemita és cionista mozgalmak kialakulása,⁶ valamint az 1917-es Balfour-nyilatkozat, mellyel a britek kifejezték, hogy támogatják Palesztina területén egy zsidó állam létrehozását.⁷

Az önálló zsidó állam létrehozása már az ENSZ jóváhagyásával történt meg. Az ENSZ Közgyűlés ugyanis 1947 végén határozott (181. számú határozat) Palesztina felosztásáról egy zsidó és egy arab (palesztin) államra. 1948. május 14-én megtörtént Izrael Állam kikiáltása, amely azonban az arabokban heves ellenállást váltott ki, s megtámadták az országot. A háborús állapotok hatására ekkoriban közel 750 ezer palesztin kényszerült elhagyni a zsidó fennhatóságú területeket. A feszült helyzetet csak fokozta, hogy a palesztinok egykori otthonaikba zsidó bevándorlókat helyeztek el.⁸ 1948 decemberében a Közgyűlés (194. számú határozatával) elismerte a menekültek visszatérési jogát, az elismerés ellenére azonban a határozat nem nyert végrehajtást. A fegyverszüneti megállapodások aláírására az ENSZ közreműködésével került sor; a dokumentumokat, amelyekben kijelölték volna a határokat, az 1949. április-szeptember között tartott békekonferencián azonban nem írták alá. A svájci tárgyalásokon viszont annyi siker megmutatkozott, hogy kifejezték elismerésüket Izrael Állam létrehozásával, valamint a palesztin menekültek visszatérési jogának megállapításával kapcsolatban.⁹

A több szakaszban végbement háború harmadik állomását egyszerűen csak az 1967-es „hatnapos háborúként” szokás emlegetni. A hatnapos háború hatására megközelítőleg 350 ezer palesztinnak kellett elmenekülnie, Izrael pedig ismét megakadályozta a palesztinok tömegeinek visszatérését származási országukba.¹⁰

Jelen tanulmánynak nem célja az arab-izraeli konfliktus részletes bemutatása; kizárólag azoknak az előzményeknek a felvázolására került sor, melyek az események jogi vetületének legfontosabb történelmi aspektusaként értelmezhetőek. Fontos látni azonban, hogy kezdetben a helyi arab lakosok és a zsidó bevándorlók konfliktusaként felfogott ellentét az idők folyamán a szomszédos arab országok háborújává vált.¹¹

1.2. A PALESZTINOKAT TÁMOGATÓ INTÉZMÉNYRENDSZER KIALAKÍTÁSA

A fent vázolt eseménysorozat indukálta olyan - az ENSZ égisze alatt született - szervek létrehozását, melyek elsődleges feladatává vált a palesztin menekültek segítése. Jelen alfejezetben két kulcsfontosságú szervezet bemutatására kerül sor.

⁴ MILLER, J. MAXWELL – HAYES, JOHN H.: *Az ókori Izrael és Júda története*, 2003, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba, 59. o.

⁵ BECK MIHÁLY – PESCHKA VILMOS (szerk.): *Akadémiai Kislexikon II.*, 1990, Akadémiai Kiadó, Budapest, 379. o.

⁶ GILBERT, MARTIN: *Izrael története*, 1998, Pannonica Kiadó, Budapest, 5-59. o.

⁷ Balfour-nyilatkozat (1917), elérhető: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/balfour.asp (2015.12.10.).

⁸ AMBRUS ÁGNES – KLINGA ÁGNES – GYULAI GÁBOR – SZOBOLITS ANDRE (szerk.): *A világ menekültjeinek helyzete – A humanitárius segítségnyújtás öt évtizede*, 2001, ENSZ Menekültügyi Főbiztosság Magyarországi Képviselete, Budapest, 20. o.

⁹ PARAGI BEÁTA: *Első arab-izraeli háború 1948-1949*, elérhető: http://www.grotius.hu/doc/pub/FPQMSQ/2010_57_paragi-beata_elso_arab_izraeli_haboru.pdf (2015.08.30.).

¹⁰ AMBRUS – KLINGA – GYULAI – SZOBOLITS: *i. m.* 20. o.

¹¹ PARAGI BEÁTA: *Az arab-izraeli háború*, in *Rubicon*, 2006/2-3. szám, 78. o.

Központi szerepet tölt be a menekültvédelem területén az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (*Office of the United Nations High Commissioner for Refugees*, a továbbiakban: UNHCR), mely a működését 1951. január 1-jén kezdte meg.¹² Az Alapszabályt csak egy évvel később, 1950. december 14. napján fogadták el. Az UNHCR arra hivatott, hogy nemzetközi szinten ellássa a menekültek védelmével kapcsolatos feladatokat, és megoldja a menekültkérdés problémáit. Elsődleges célja, hogy biztosítsa a menekültek számára az őket megillető jogokat és a jólétet.¹³ A szervezet élén a menekültügyi főbiztos áll, ő felelős az irányítási és ellenőrzési feladatok végrehajtásáért. Az Alapszabály 2. cikkelye külön kiemeli a főbiztossal kapcsolatban, hogy tevékenysége kifejezetten humanitárius jellegű, s kiterjed a menekültek különböző csoportjaira.¹⁴

A palesztin menekültek szempontjából a legfontosabb szerv az ENSZ Közel-Keleti Segélyező és Munkaközvetítői Hivatala Palesztin Menekültek Számára (*United Nations Relief and Work Agency for Palestine Refugees in the Near East*, a továbbiakban: UNRWA); a létrehozásáról szóló határozatot 1949. december 8-án fogadta el a Közgyűlés. Az UNRWA feladatául jelölte ki a Közgyűlés, hogy működjön együtt az önkormányzatokkal segélyezések folyósítása és munkaprogramok megvalósítása érdekében, valamint azt, hogy konzultáljon az érdekelt közép-keleti kormányokkal azokról a meghozandó intézkedésekről, melyek annak az időszaknak az előkészítésére irányulnak, amikor a nemzetközi támogatás nem lesz elérhető a fentebb említett segélyekre és munkaprogramokra.¹⁵ Ez a szerv ideiglenes hivatalként jött létre, de mandátumát folyamatosan megújítják.¹⁶ Az UNRWA hivatalos honlapján közzétett információk szerint hatásköre érinti a palesztin menekültek iskoláztatását, egészségügyi ellátását, segélyezését, a palesztin menekülttáborok fejlesztését; ez utóbbi tevékenységet öt térség területén fejt ki: Gázai-övezet, Jordánia, Libanon, Szíria és Ciszjordánia.¹⁷

2. A „PALESZTIN MENEKÜLT” FOGALMA

A palesztin menekült-fogalom tisztázáshoz először az 1951. évi Genfi Egyezmény által használt menekült-fogalom ismertetése szükséges, hiszen a nemzetközi gyakorlatban ez az elsődleges definíció, s – mint majd látni fogjuk – ez alól mintegy speciális kategóriaként tűnik ki a palesztin menekültek csoportja.

2.1. A GENFI EGYEZMÉNY MENEKÜLTEKRE VONATKOZÓ DEFINÍCIÓJA

Az ENSZ égisze alatt született nemzetközi dokumentumot (amely már egységes menekültdefiníciót alkotott) 1951. július 28-án írták alá. Ezt az univerzális egyezményt egészítette ki az 1967-ben New York-ban elfogadott jegyzőkönyv.¹⁸ A jegyzőkönyv elfogadása azért volt indokolt, mert a Genfi Konvenciót eredetileg az 1951. január 1. előtt történt eseményekre alkalmazták, a jegyzőkönyvhöz való csatlakozással pedig lehetővé vált az egyezmény alkalmazása az 1951. január 1. után történetekre is.¹⁹

A Konvenció meghatározásában menekültekről akkor lehet szó, ha azok megfelelnek bizonyos feltételeknek, melyeket az 1A cikk határoz meg. Ezen felül az egyezményből kiolvasható, hogy vannak olyan körülmények, melyek kizáró okokat és megszüntető okokat alapoznak meg.

Az 1A cikk a következőképpen határozza meg a menekült fogalmát: „(...) aki faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, avagy politikai meggyőződése miatti üldözéstől való megalapozott félelme miatt az állampolgársága szerinti országon kívül tartózkodik, és nem tudja, vagy az üldözéstől való vélelmében nem kívánja annak az országnak a védelmét igénybe venni; vagy aki állampolgársággal nem rendelkezik és korábbi szokásos tartózkodási helyén kívül tartózkodva ilyen

¹² Az ENSZ Közgyűlésének 1949. december 3-án elfogadott 319 (IV) számú határozata.

¹³ Ld. az UNRWA hivatalos honlapja, <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c2.html> (2015.10.20.).

¹⁴ Az ENSZ Közgyűlésének 1950. december 14-én elfogadott 428 (V) számú határozata.

¹⁵ Az ENSZ Közgyűlésének 1949. december 8-án elfogadott 302 (IV) számú határozata.

¹⁶ Európai Unió Bírósága, C-364/11. sz. ügyben hozott ítélet, 48. pont.

¹⁷ Ld. az UNRWA hivatalos honlapja, <http://www.unrwa.org/who-we-are> (2015.10.20.).

¹⁸ CSERESZNYÉS FERENC: Menekültpolitika és határellenőrzés, in *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, IV. kötet 2005., 145. o.

¹⁹ Kézikönyv a menekült státusz meghatározására szolgáló eljárásról és az azzal kapcsolatos követelményekről a menekültek helyzetéről szóló 1951. évi Egyezmény és az 1967. évi Jegyzőkönyv alapján, UNHCR, Genf, 1992. január.

események következtében nem tud, vagy az üldözéstől való félelmében nem akar oda visszatérni.” Menedékjog iránti kérelem benyújtása esetén a hatóságok feladata megvizsgálni a fentebbi feltételeket, s állást foglalni abban a kérdésben, hogy fennállnak-e a genfi okok az adott személy esetében.

A megszüntető okokat az 1C cikk tartalmazza: eszerint hiába tartozik valamely személy a fent idézett 1A cikk alá, a C pontban szereplő bármely eset fennállásakor rá az Egyezmény nem lesz alkalmazható.²⁰ Kizáró okokat foglalnak magukba a D, E és F pontok. Az Egyezmény ezen pontjai olyan személyeket érintenek, akiknek helyzete ugyan jellemezhető az 1A cikkben meghatározott feltételekkel, mégsem tartoznak a Genfi Konvenció hatálya alá.²¹

2.2. A GENFI EGYEZMÉNY 1D CIKKE: AZ „IPSO FACTO” MENEKÜLT

A cikk beiktatása az egyezménybe különböző arab államok szorgalmazására történt: az Izrael Állam születésével jár, a térséget jellemző sorozatos fegyveres konfliktusok elszenvedőit, a palesztinokat úgy tekintették, hogy ők az 1A cikkben foglalt menekült-meghatározás univerzalitása alól a történetek súlya miatt kiemelendők.²²

A palesztin menekültek fogalmának meghatározása azért is problematikus, mert az ENSZ sosem határozta meg pontosan, kiket is tekint e kategória alá sorolhatónak.²³ Annyi bizonyos, hogy a Genfi Egyezmény 1D cikke érinti a menekültek e speciális csoportját: „[a]z Egyezmény nem alkalmazható azokra a személyekre, akik jelenleg nem az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosától, hanem az Egyesült Nemzetek valamely más szervétől vagy ügynökségétől kapnak védelmet vagy támogatást. Ha ez a védelem vagy támogatás bármely okból anélkül szűnt meg, hogy e személyek helyzetét az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének megfelelő határozataival összhangban véglegesen rendezték volna, e személyeket *ipso facto* megilletik az Egyezmény által biztosított előnyök.”

Az UNHCR által kiadott útmutatás a palesztin menekültek alábbi csoportjait tekinti az 1D cikk hatálya alá tartozónak:

- „Azok a palesztinok, akik 'palesztin menekültek' az ENSZ Közgyűlés 1948. december 11-én kelt 194 (III) számú határozata és az ENSZ Közgyűlés más határozatai értelmében és Palesztinának abból a részéből üldözték el őket, ahol Izrael állam létrejött, és oda visszatérni nem tudnak.
- Azok a palesztinok, akik az ENSZ Közgyűlés 1967. július 4-én kelt 2252 (ES-V) számú határozatának, valamint az ENSZ Közgyűlés ezt követő határozatai értelmében 'lakóhelyükről elűzött kény-

²⁰ „Megszűnik az Egyezmény alkalmazhatósága az A. rész rendelkezéseinek hatálya alá tartozó olyan személy esetén, aki:

- (1) Önkéntesen ismét igénybe vette állampolgársága szerinti ország védelmét, vagy
- (2) Elvesztett állampolgárságát önkéntesen visszaszerezte, vagy
- (3) Új állampolgárságot szerzett és élvezzi az új állampolgársága szerinti ország védelmét,
- (4) Önkéntesen visszatelepül abba az országba, amelyet elhagyott, vagy amelyen kívül tartózkodott az üldözéstől való félelmében; vagy
- (5) Már nem utasíthatja el állampolgársága szerinti országa védelmének igénybevételét, mivel megszűntek azok a körülmények, amelyek alapján őt menekültként elismerték; E bekezdés nem alkalmazható az e cikk A. (1) részének hatálya alá tartozó olyan menekültre, aki korábbi üldözéséből fakadó alapos okokat tud az állampolgársága szerinti országa védelmének visszautasítására felhozni;
- (6) Bár nem rendelkezik állampolgársággal, visszatérhet abba az országba, ahol korábbi szokásos tartózkodási helye volt, mivel megszűntek azok a körülmények, amelyekkel kapcsolatban őt menekültként elismerték. E bekezdés nem alkalmazható az e cikk A(1) részének hatálya alá tartozó olyan személyre, aki korábbi üldözéséből fakadó alapos okokat tud korábbi szokásos tartózkodási helyére való visszatérés megtagadására felhozni.”

²¹ A kizáró okok három csoportba sorolhatók: az 1E cikk alá azok tartoznak, akiknek a tartózkodási helye szerinti ország illetékes hatóságai olyan jogokat és kötelezettségeket biztosítanak, amelyek az adott ország állampolgárságának birtoklásához fűződnek, az 1F pont pedig azon okból zár ki bizonyos személyeket, mert azok különböző súlyos bűncselekményeket követtek el. Az 1D cikk indoka abban rejlik, hogy személyek bizonyos csoportja már valamely, az UNHCR-től különböző ENSZ szervtől kap védelmet vagy támogatást.

²² SZÉKHELYI MÁRTON: A palesztin menekültek nemzetközi jogi megítélése, elérhető: <http://www.ajk.elte.hu/file/SzekhelyiMarton.pdf> (2015.10.29.).

²³ A menekültek jogállására vonatkozó 1951. évi Genfi Egyezmény 1D cikkének alkalmazása palesztin menekültekre, UNHCR útmutató, 2002. október.

szervándornak' minősülnek és az Izrael által 1967. óta megszállt palesztin területekre visszatérni nem tudnak.'²⁴

Az UNHCR úgy foglalt állást, hogy ezen személyek leszármazóit is palesztin menekültnek kell tekinteni.

Közelebbről megvizsgálva látható, hogy az 1D cikk két rendelkezést foglal magában. Az első mondatban szereplő „az ENSZ valamely más szerve vagy ügynöksége” kitétel (lévén, hogy egy ilyen szerv létezik) az UNRWA-ra utal. Vagyis: az imént hivatkozott olyan palesztin menekültek rekednek kívül az Egyezmény alkalmazási körén, akik az UNRWA támogatását és védelmet élvezik,²⁵ mely védelem vagy támogatás akkor nyújtható számukra, ha e szervnél regisztrálták őket.²⁶ A második mondat viszont lehetővé teszi a menekültstátusz elnyerését olyan palesztin menekültek számára, akik esetében az UNRWA támogatása vagy védelme anélkül szűnt meg, hogy helyzetüket a Közgyűlés határozatával rendezték volna.²⁷ Ha ez fennáll, akkor a palesztin menekültet *ipso facto*, tehát automatikusan megilleti a védelem joga.

Mindemellett még számolni kell az UNRWA öt térségre kiható tevékenységével is, ezzel válik teljessé a menekültkénti elismerés mikéntje: ha az adott palesztin személy ezen térségek valamelyikén belül tartózkodik, és őt az UNRWA regisztrálta, akkor az ő esetében nem áll fenn az Egyezmény nyújtotta védelem lehetősége (vö. 1D cikk első mondat). Ha viszont ez a személy már az UNRWA működési területén kívül tartózkodik, és nem élvezi a szerv támogatását és védelmét (mert az bármely okból anélkül szűnt meg, hogy helyzetét a Közgyűlés határozatával véglegesen rendezték volna), akkor ő megfelel a palesztin menekült *ipso facto* kategóriájának.

3. PALESZTIN MENEKÜLTEK AZ EURÓPAI UNIÓ BÍRÓSÁGA ÉS A MAGYAR BÍRÓSÁGOK ELŐTT

Az 1951. évi Genfi Egyezmény és az azt kiegészítő New York-i Jegyzőkönyv egyrésztől univerzális egyezmény, másrésztől olyan speciális emberi jogi egyezmény, mely a különösen érzékeny jogalanyok (menekültek) védelmére fókuszál.²⁸ A bírói gyakorlat elemzése előtt fontos kiemelni, hogy az Európai Unió 2004. április 29-én megalkotta a 2004/83/EK irányelvet (a továbbiakban: Kvalifikációs Irányelv/Irányelv), melynek célja a harmadik országok állampolgárai, illetve hontalan személyek menekültként vagy más okból nemzetközi védelemre jogosultkénti elismerése feltételeinek és a védelem tartalmára vonatkozó minimumszabályoknak a megállapítása.²⁹ Az Irányelv preambulumból kiolvasható, hogy elfogadására azért került sor, mert a Genfi Egyezmény alkalmazása során szükségét látták közös fogalmak és feltételek megalkotásával segíteni a tagállamok illetékes hatóságait.³⁰

Az Irányelv a 12. cikkben a menekültkénti elismerés kapcsán kizáró okokat tárgyal, s az (1) bekezdés a) pontja lényegében megismétli a Genfi Konvenció 1D cikkét harmadik országok állampolgárainak, illetve hontalan személyek vonatkozásában.

A jogalkalmazás során számos problémát vetett fel az 1D cikk és az azt átvevő Kvalifikációs Irányelv fentebb hivatkozott pontja. A Fővárosi Bíróság (jelenleg: Fővárosi Törvényszék) ezen értelmezési kérdések kapcsán fordult két esetben az Európai Unió Bíróságához előzetes döntéshozatal iránt. Az előzetes döntéshozatali eljárás arra hivatott, hogy a közösségi jog egységes alkalmazását elősegítő eszközként lehetővé tegye a közösségi jogszabályok egységes értelmezését.³¹ A két érintett ügy az ún. *Bolbol-ügy* és az *El Kott-ügy*: ezek az ítéletek a mai napig iránymutatásként szolgálnak a tagállami bíróságok számára a palesztin menekültek kérelmének vizsgálata során.

²⁴ A menekültek jogállására vonatkozó 1951. évi Genfi Egyezmény 1D cikkének alkalmazása palesztin menekültekre, UNHCR útmutató, 2002. október.

²⁵ Uo.

²⁶ PÁLFY GABRIELLA: A palesztin nemzetiségű hontalan menedékkérők kérelmének elbírálására vonatkozó bírósági döntések értelmezése, különös tekintettel a magyar bíróságok joggyakorlatára, in *Migráció és Társadalom*, 2015/1. szám, 41. o.

²⁷ Az Európai Unió Bírósága a C-136/11. sz. ügyben született ítéletében (54. pont) felhívta a figyelmet arra, hogy az érintett személyek helyzetét még mindig nem rendezték véglegesen – mint ahogyan azt a Közgyűlés 2011. december 9-én kelt 66/72. sz. határozata is megfogalmazza.

²⁸ BRUHÁCS JÁNOS: *Nemzetközi jog II. Különös rész*, 2011, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 173. o.

²⁹ 2004/83/EK irányelv, 1. cikk.

³⁰ Uo. preambulumban (3), (16) és (17) bekezdései.

³¹ BLUTMAN LÁSZLÓ: *Az előzetes döntéshozatal*, 2003, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 73-75. o.

3.1. AZ EURÓPAI UNIÓ BÍRÓSÁGA ÁLTAL NYÚJTOTT IRÁNYMUTATÁS

3.1.1. A Bolbol-ügy

Ez az eset az Irányelv 12. cikk (1) bekezdés a) pontjának értelmezésére irányult. Az ügy főszereplője, *N. Bolbol* 2007. január 10-én érkezett Magyarországra, s tartózkodási engedélyt kapott, miután elhagyta a Gázai övezetet. Menedékjog iránti kérelmét 2007. június 21-én nyújtotta be a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalhoz (a továbbiakban: BÁH) arra az esetre, ha nem hosszabbítanák meg tartózkodási engedélyét. A kérelem benyújtásakor a Gázai-övezetnek a Fatah és a Hamasz közötti mindennapos összecsapások miatti nem biztonságos helyzetére hivatkozott. Bolbol utalt arra is, hogy a Genfi Egyezmény 1D cikkének második mondata vonatkozik rá, lévén, hogy ő olyan palesztin személy, aki az UNRWA működési területén kívül tartózkodik. Az UNRWA támogatását ugyanakkor nem vette igénybe, de ennek lehetősége alátámasztására bemutatta az UNRWA által az édesapja unokatestvérének családjá részére kiállított regisztrációs kártyát.³²

A BÁH elutasította Bolbol kérelmét, indokolása a következő volt: az említett 1D cikk nem feltétel nélküli menekültkénti elismerést határoz meg, hanem csak egy bizonyos személyi kört ír körül. A palesztin menekültek esetén ugyanúgy meg kell vizsgálni, hogy megfelelnek-e az 1A cikkben foglalt feltételeknek. A határozat kimondta, hogy Bolbolra az 1A cikk nem vonatkozik, mivel nem faji, vallási ok, nemzetiségi hovatartozása vagy politikai üldöztetés miatt hagyta el származási országát.³³

A bírósági felülvizsgálatban illetékes Fővárosi Bíróság szerint a Bolbol által hivatkozott 1D cikk többféleképpen értelmezhető. Ezen okból felfüggesztette a folyamatban lévő eljárást és az Európai Unió Bíróságához fordult a következő kérdésekkel:

- Az ENSZ ügynökségének védelmét ténylegesen igénybe kell venni vagy elegendő csupán az arra való jogosultság?
- „Az ügynökség védelmének megszűnése” kitétel lehetséges jelentése: az ügynökség területén kívüli tartózkodás, magának az ügynökségnek a megszűnése, az általa nyújtott támogatás lehetőségének megszűnése vagy olyan objektív akadály, amely miatt az adott személy nem tudja igénybe venni a védelmet?
- Az Irányelv által biztosított „előnyök” vajon menekültkénti elismerést jelentenek, vagy a hatálya alá tartozó két védelmi forma közül bármelyiket, esetleg csak azt fejezik ki, hogy az irányelv személyi hatálya alá tartozik valaki?³⁴

Az első kérdés kapcsán az Európai Unió Bírósága arra a következtetésre jutott, hogy az UNRWA támogatását vagy védelmét *ténylegesen* igénybe kell venni, s ezt szigorúan kell értelmezni, vagyis e megállapítás nem vonatkozik arra, aki az UNRWA védelmére vagy támogatására csupán csak *jogosult*. Viszont Bolbol és minden más palesztin személy, aki nem tett eleget ennek a feltételnek, az Irányelv értelmében kérheti menekültkérelmének elbírálását az általános genfi okok alapján (tehát az Egyezmény 1A cikke szerint, vagyis az Irányelv 2. cikkének c) pontja szerint). Az első kérdésre adott válaszból kifolyólag a Bíróságnak ebben az ügyben nem kellett megoldást keresnie a második és harmadik kérdésre.³⁵

3.1.2. Az El Kott-ügy

Az El Kott-ügyként emlegetett eljárás lényegében három palesztin származású, libanoni menekülttáborokból származó hontalan személy kérelmével kapcsolatos. A BÁH egyiküket sem ismerte el menekültként, azonban visszaküldési tilalmat állapított meg. Az érintett személyek háttéréről a következőket lehet tudni:

- *M. Abed El Kareem El Kott* a libanoni Ein El-Hilweh menekülttáborban élt igen nehéz körülmények között. Miután felgyújtották a táborbeli házát és megfenyegették, elhagyta a veszélyes területet.
- *Ch. A. A. Radi* háza a Nahr el Bared libanoni menekülttáborban volt, de megsemmisült a libanoni hadsereg és a Fatah közti összecsapások következményeként. Radit nem tudta befogadni a szomszédos Baddawi menekülttábor, s Tripoliban (Libanon) kényszerült megszállni, mivel azonban itt a libanoni katonák bántalmazták, kínozták, megalázták és önkényesen letartóztatták, így kénytelen volt elhagyni Libanont.

³² Európai Unió Bírósága, C-31/09. sz. ügy, 25-27. pont.

³³ Uo. 28-29. pont.

³⁴ Uo. 35. pont.

³⁵ Uo. 36-56. pont.

- H. Kamel Ismail az Ein El-Hilweh menekülttáborban lakott. Az iszlám Fatah és a Jund el-Sham közötti összecsapások során szélsőségesek használni akarták a háza tetejét, s mivel ezt ő megtagadta, halálosan megfenyegették. Bejrút városába menekülve sem tudta magát biztonságban, így Magyarországra menekült, ahol a Palesztin Népi Bizottság igazolását tudta felmutatni arról, hogy radikális iszlamista fenyegetések miatt kényszerült elhagyni otthonát.³⁶

Az előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményező Fővárosi Bíróság e három ügyet egyesítette, emiatt azok a továbbiakban csak mint El Kott-ügyként kerülnek említésre.

Az alapeljárás palesztin kérelmezői az 1D cikk második mondatára és az Irányelv ennek megfelelő rendelkezésére alapozva kérték menekültként való elismerésüket. Hivatkozási alapjuk az volt, hogy (a fentiekben tárgyalt módokon) számukra megszűnt az UNRWA támogatása és emiatt *ipso facto* menekültnek minősülnek. A BÁH ezen esetben is hangsúlyozta: az *ipso facto* kifejezés nem arra utal, hogy meghatározott személyek az Egyezmény (és az Irányelv) személyi hatálya alá tartozásuk miatt automatikusan menekültként való elismerésben részesülnek.³⁷

A Fővárosi Bíróság – felfüggesztve az előtte folyamatban lévő eljárást – két kérdéssel fordult a Európai Unió Bíróságához. Ez a két kérdés lényegében megfelelt a Bolbol-ügyben megjelölt második és harmadik kérdésnek, melyekre korábban (az ismertetett okokból) nem született válasz. Vagyis: a Fővárosi Bíróság ismét azt tudakolta, miként kell értelmezni a „*megilletik az ezen irányelv által biztosított előnyök*” és az „*ügynökség védelmének vagy támogatásának bármely okból való megszűnése*” fordulatot.³⁸

Az előbbi kérdés kapcsán az Európai Unió Bírósága kimondta: a kifejezést úgy kell felfogni, mint ami lehetővé teszi az adott palesztin személyeknek, hogy *ipso iure* részesüljenek az Egyezmény által biztosított előnyökben, azonban fontos, hogy mindez nem vonja maga után a menekültkénti elismeréshez való feltétlen jogot. Ugyanis egy ilyen személynek menekültstátusz megadása iránti kérelmet kell benyújtania, amit az illetékes tagállami hatóságoknak vizsgálat alá kell venniük. E vizsgálatnak ki kell terjednie a következőkre: a kérelmező ténylegesen kérte-e az UNRWA támogatását; megszűnt-e ez a támogatás; illetve bizonyosságot kell arról szerezni, hogy ezen személyre nem vonatkozik az Irányelv kizáró rendelkezéseinek valamelyike³⁹ (12. cikk (1) bekezdés b) pontja vagy (2) és (3) bekezdések – melyek megfelelnek az Egyezmény által tárgyalt kizáró okoknak).⁴⁰

A „támogatás vagy védelem bármely okból való megszűnése” rendelkezés kapcsán a Bíróság felhívta a figyelmet arra, hogy az UNRWA működési területétől való pusztán távollét vagy annak önkéntes elhagyása nem értelmezhető a támogatás megszűnésének eseteként. A vizsgált rendelkezés alkalmazása alól azok a palesztinok is ki vannak zárva, akik ugyan ténylegesen igénybe vették az UNRWA támogatását, azonban csak kis idővel a menedékkérelmük benyújtása előtt. Kulcsfontosságú, hogy a szervezet által nyújtott tényleges támogatásnak, védelemnek a megszűnése szükséges, nem pedig az UNRWA mint szervezet megszűnése. A Bíróság következtetésének leglényegesebb pontja azonban az, hogy a támogatás megszűnése olyan okok

³⁶ Európai Unió Bírósága, C-346/11. sz. ügy, 27-34. pont.

³⁷ Uo. 35-39. pont.

³⁸ Uo. 41. pont.

³⁹ Uo. 66-81. pont.

⁴⁰ 12. cikk (1) A harmadik ország állampolgárának, illetve a hontalan személynek menekültként való elismerése kizárt, amennyiben az érintett személy(t):

b) a tartózkodási helye szerinti ország illetékes hatóságai olyan személyként ismerték el, akit az érintett ország állampolgáraiéval megegyező vagy az azokéval egyenértékű jogok és kötelezettségek illetnek meg.

(2) A harmadik ország állampolgárának, illetve a hontalan személynek menekültként való elismerése kizárt, amennyiben nyomósok van annak feltételezésére, hogy az érintett személy:

a) béke elleni, háborús-, vagy emberiség elleni, az ilyen bűncselekményekről rendelkező nemzetközi okmányokban meghatározott bűncselekményt követett el;

b) a menedéket nyújtó országon kívül, az országba menekültként történő befogadását megelőzően - vagyis a menekült jogállás elismerésén alapuló tartózkodási engedély kiállításának időpontja előtt - súlyos, nem politikai bűncselekményt követett el; a különösen kegyetlen cselekmények akkor is súlyos, nem politikai bűncselekménynek minősíthetők, ha azokat állítólagos politikai célból követték el;

c) az Egyesült Nemzetek - az Egyesült Nemzetek Alapokmányának preambulumban, illetve 1. és 2. cikkében meghatározott - céljaiba és elveibe ütköző cselekményekben bűnös.

(3) A (2) bekezdés rendelkezéseit az abban említett bűncselekmények vagy cselekmények felbujtóira, illetve az azok elkövetésében bármilyen módon részt vevő személyekre is alkalmazni kell.

miatt is megtörténhet, amelyek az érintett palesztin személy akaratától teljesen függetlenek és őt arra kényszerítik, hogy elhagyja a szerv működési területét. Ennek fényében belátható, hogy a pusztán távollét vagy a terület elhagyása önkéntes elhatározásból nem elégítik ki a vitatott feltételt; ha azonban mindez az érintett személy akaratától független, kényszerítő körülmények hatására történik, akkor ez megfelelhet a kitételnek. Az eljáró hatóságok mindenkori feladata az, hogy ilyen esetben megvizsgálják: vajon a palesztin személy távozását akaratán kívüli ok támasztja-e alá? Ilyen akaratán kívüli oknak minősíthető az, amikor is valakinek a személyes biztonsága komoly veszélyben van, és ha/vagy az UNRWA nem képes biztosítani számára valamely működési területén a szükséges életfeltételeket.⁴¹

3.2. PALESZTIN MENEKÜLTEK A HAZAI BÍRÓSÁGOK ELŐTT

A fentebb tárgyalt Bolbol-ítélet 2010. június 17-én, az El Kott-ítélet pedig 2012. december 19-én látott napvilágot. 2012. december 19-e után tehát a bíróságok rendelkezésére álltak azok az uniós iránymutatások, melyek segítségével érdemben döntést hozhattak a palesztin menekültek ügyében. Jelen alfejezetben három különböző eredménnyel zárult bírósági eljárásra szeretnék példát hozni, tehát bemutatok olyan eseteket, melyekben az érintett palesztin személy:

- elnyerte a menekültstátuszt (ezeket az eljárásokat még fel kellett függeszteni és meg kellett várni az előzetes döntéshozatal eredményét);
- kereseti kérelmét a bíróság elutasította;
- a közigazgatási szakban történt, az ügy érdemére kiható lényeges eljárási szabálysértés miatt a bíróság a közigazgatási határozatot hatályon kívül helyezte és új eljárást rendelt el.

3.2.1. A félelem, mint üldöztetést megalapozó tényállási elem⁴²

A palesztin származású felperes a libanoni Nahr El-Bared menekülttáborban élt, ahol naponta fegyveres összecsapások, bombázások, sorozatos lövöldözések történtek. A folytatólagos események hatására pszichés problémák jelentkeztek nála. Táborban található lakása megsemmisült, több barátját a sorozatos támadások miatt elvesztette, és egy ízben maga is súlyosan megsérült egy lövedéktől, ami miatt őt és testvérét, aki életveszélyes sebet szerzett, mentőautó szállította el a táborból. A történetek után a Beddawi menekülttáborba költözött, ahol egy szélsőséges csoport halálosan megfenyegette.

Az ügyben eljáró BAH konstataulta, hogy az érintett személy az UNRWA által regisztrált palesztin személy. Országinformációk alapján megállapította, hogy az általa előadott Nahr El-Bared táborban történtek valóban őriaszi pusztítást okoztak. Libanonban a palesztinok nem rendelkeznek jogokkal; a hatóság szerint ez a diszkrimináció azonban az összes libanoni palesztint érinti, nemcsak az ügy szereplőjét, ezért menekültkénti/oltalmazottkénti elismerése nem indokolt.

A felperes jogi képviselője arra hivatkozott, hogy a hatóság ugyan megállapította, hogy az érintett az 1D cikk hatálya alá tartozik, ám ennek ellenére a kérelmet nem ezen cikk, hanem az általános genfi okok (1A cikk) szerint bírálta el. A felperes kérte a bíróságot, hogy ügyében az 1D cikk második mondatát alkalmazva járjon el.

A bíróság az El Kott-ítéletben foglaltakra figyelemmel hozott döntést. Indokolásában rámutatott arra, hogy maga az alperes is tényként kezelte, hogy a felperes az UNRWA által regisztrált személy. A legfontosabb kérdés annak tisztázása, hogy miként és milyen okból szűnt meg a támogatás, védelem igénybevétele? Tény, hogy a felperes elhagyta az UNRWA működési területét: félelmét megalapozó indokok sokaságát tüntette fel kérelmében. Az általa átélt eseményeket az országinformáció mint objektív forrás is alátámasztotta. Ezt bizonyította továbbá egy szakorvosi vélemény is (mely szerint a felperes poszttraumás szindrómában szenvedett), valamint a palesztin nagykövet által küldött irat, melyben felperes betegségére hivatkozva kérte a BAH együttműködését az érintett ügyének mihamarabbi befejezése érdekében. Mindezeket számításba véve a bíróság úgy látta, hogy a felperest ért folyamatos traumák (fizikai és pszichés értelemben) hatására volt kénytelen elhagyni az UNRWA működési területét, amely szerv a felperes esetleges visszatérése esetén

⁴¹ Európai Unió Bírósága, C-346/11. sz. ügy, 45-65. pont.

⁴² Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság, 6.K.30.092/2013/12. sz. ítélet. Ld.: http://www.asylumlawdatabase.eu/sites/www.asylumlawdatabase.eu/files/aldfiles/%C3%ADt%C3%A9let_A1%20Tayyar%20Abdelhakim%20Alaa_1.pdf (2015.10.26.).

sem képes számára a megfelelő életfeltételeket biztosítani. Ezen okok alapján a felperest *ipso facto* megilleti a Genfi Konvencióban és az Irányelvben foglalt védelem.

3.2.2. Az UNRWA működési területének kikényszerített elhagyása⁴³

A felperes ez esetben is az UNRWA által regisztrált palesztin személy volt. A libanoni Nahr El-Bared menekülttáborban élt, de otthonát lerombolták, ezért a Beddawi táborba költözött. Itt különböző palesztin szervezetek zaklatták és fenyegették, aminek oka az volt, hogy a támadók nem fogadták el a felperes és a Fatah tagjai között fennálló baráti viszonyt. A BÁH úgy látta, hogy a zaklatások nincsenek összefüggésben az érintett személy politikai meggyőződésével, vallási, etnikai, nemzeti kisebbséghez tartozásával, ám belátható, hogy Libanonba történő visszaküldése esetén további sérelmek érnek, ezért oltalmazottként való elismerése indokolt. A felperes viszont a bíróságtól menekültként való elismerését kérte az 1D cikk második mondata (és az Irányelv ennek megfelelő pontja) alapján.

A bíróság konstata, hogy a felperes igazoltan élt az UNRWA védelmével, de az akaratán, irányításán kívüli okból megszűnt: a táborban történtek következményeként, a folytonos zaklatások, fenyegetések folyamán az érintett személy kénytelen volt elhagyni a szervezet működési területét, hiszen biztonsága veszélyben volt, és nem voltak adottak számára a palesztin menekülttáborban a minimális életfeltételek. Azt, hogy a biztonsága veszélyben forgott, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy az alperes oltalmazotti státuszban részesítette az érintettet. Ilyen körülmények között nem várható el senkitől, hogy az UNRWA működési területén tartózkodjon. A bíróság utalt arra, hogy a személyes biztonság a legalapvetőbb életfeltétel, mely megelőz minden más, egyéb feltételt. A libanoni menekülttáborokban uralkodó állapotokról az objektív forrásnak tekinthető országinformáció is tanúskodik, mely állapotot az alperes hatóság sem tudta cáfolni.

Mivel a felperes vonatkozásában nem állt fenn kizáró ok sem, a fentiek alapján a felülvizsgálat során eljáró bíróság őt menekültként ismerte el az Egyezmény 1D cikke és a Kvalifikációs Irányelv 12. cikk (1) bekezdés a) pontja értelmében.

3.2.3. Az UNRWA működési területének önkéntes elhagyása⁴⁴

Az UNRWA-nál regisztrált palesztin felperes az Ein El-Hilweh menekülttáborban élt. A tábor kisebbik fiával együtt hagyta el azért, mert nem volt közbiztonság, nem voltak jogaik, harmad-negyedrendű állampolgároknak minősültek csupán. A felperes fiát több ízben megkísérelték beszervezni különböző szélsőséges muszlim szervezetekbe. Az érintett a vallásgyakorlásában a táborban nem volt korlátozva, politikai tevékenységet pedig nem végzett. Menekülésének okaként előadta, hogy a menekülttáborban igen rossz volt a helyzet, s egy lövöldözés során majdnem legkisebb fiát érte a golyó (bár a lövöldözés célpontja nem ő volt), emiatt féltette életüket.

A BÁH határozatában elutasította az érintett személy kérelmét. A BÁH kimondta, hogy a kérelmező Palesztin származása a regisztrációs kártya nyomán igazoltnak tekinthető, azonban az előadott menekülési történet alapján őt nem lehet az Egyezmény 1D cikkének és az Irányelv 12. cikk (1) bekezdés a) pontja alá tartozónak tekinteni, sőt, menekültkénti elismerése az általános genfi okok alapján sem lehetséges, mivel nem tudott valószínűsíteni sem személyes jellegű üldöztetést, sem ebből adódó félelmet.

A bíróság előtt sem volt vitás, hogy a felperes palesztin származású, és ténylegesen részesült is az UNRWA általi támogatásban. Azonban önként hagyta el az UNRWA működési területét: úgy nyilatkozott, hogy a lövöldözés, mely során fiát majdnem találat érte, fenyegetettség érzését keltette, és nem érezte magát már biztonságban. Az El Kott-ítéletben kimondott feltétel, vagyis az „akaratától független ok miatt nem élvezi az UNRWA védelmét” kitétel jelen esetben nem áll meg. Igaz azonban, hogy az országinformációk alátámasztják: a libanoni menekülttáborok aggodalomra okot adó területek, az azokban élők a libanoni állampolgárokhoz képest hátrányos megkülönböztetésnek vannak kitéve nap mint nap; viszont pont ezt ellensúlyozandó nyújt támogatást az UNRWA a palesztin menekülteknek különböző területeken (orvosi, családi, egészségügyi, szociális szolgáltatásokat).

Mivel a felperes esetében az *ipso facto* menekültkénti elismerés nem volt indokolt, a bíróság vizsgálta a kérelem alapján azt is, hogy az általános genfi okok szerint vajon a felperesnek adható-e menekültstátusz. Fentebb is hivatkozásra került, s maga az érintett is úgy nyilatkozott, hogy őt személyesen bántalmazás nem érte, a táborbeli összetűzések sosem ellene irányultak, nem tudott tehát olyan üldöztetést vagy abból adódó

⁴³ Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság, 15.K.30.590/2013/5. sz. ítélet.

⁴⁴ Győri Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság, K.27.116/2014/12. sz. ítélet.

félelmet valószínűsíteni, amely alapján az Egyezmény 1A cikk hatálya alá tartozna. A bíróság mindezek mellett vizsgálta a további védelmi formák lehetőségét is, vagyis az oltalmazottkénti elismerést és a visszaküldés tilalmát, melyek a felperes vonatkozásában szintén nem voltak indokoltak, ezért az alaptalan keresetet elutasította.

3.2.4. Egy jogsértő szakhatósági kifogás⁴⁵

A magát palesztinnak valló felperes Libanonban, menekülttáborban élt a PFSZ (Palesztinai Felszabadítási Szervezet: egy palesztin politikai és katonai fegyveres szervezet) tagjaként, ahol folyamatos összetűzések adódtak a szervezet és egyes szélsőséges iszlamista csoportok között. Az összetűzések mellett naponta gyilkosságok, lövöldözések, emberrablások történtek a táborban. Mivel a felperes feladata a Fatah vezetőjének védelme volt, élete közvetlen veszélynek volt kitéve (több társát meg is ölték a napi szinten előforduló összetűzések alatt). Ezek a körülmények indukálták azt, hogy a felperes elhagyja Libanont; biztos volt benne, ha visszatérne, megölnék. Az érintett felmutatta a palesztin menekültek részére kiállított személyi igazolvány másolatát, a Palesztin Nemzeti Felszabadítási Hadsereg által kiállított katonai igazolványt és az UNRWA regisztrációs kártyájának másolatát is. A BÁH a kérelmet elutasította, mondván: az előadottak semmiben nem különböznek az említett menekülttáborban élő más férfiak helyzetétől. Továbbá az érintett személy ellen az eljárásban szakhatóságként közreműködő Nemzetbiztonsági Hivatal kifogással élt, melynek oka viszont a kérelmező számára nem volt megismerhető.

A bíróság kifejtette, hogy az UNRWA az érintett menekülttáborban nem volt képes megfelelően ellátni feladatait, melyek egyébként sem terjednek ki fegyveres harcok által folyamatosan veszélyeztetett személyek fizikai védelmére. Az országinformáció arról tett tanúbizonyságot, hogy a palesztinok által lakott menekülttáborokban állandósult a szélsőséges csoportok általi fenyegetettség, ilyen szempontból pedig az egyes táborok között nem lehet különbséget tenni, hiszen ezek a tények minden táborra jellemzőek. Lévén, hogy a felperes a PFSZ tagja volt, fokozott veszély leselkedett rá, és a táborban élőkhöz képest ez a veszély az ő vonatkozásában sokkal intenzívebb volt (az iszlamista csoportok támadásai ugyanis elsősorban a palesztin katonai szervezetek ellen irányulnak). Az elmondottak alapján látható, hogy a felperes, mint az UNRWA által regisztrált személy akarata kívüli ok miatt kényszerült elhagyni a menekülttáborát.

A bíróság vizsgálta a szakhatósági kifogás kérdését is. Álláspontja szerint a beavatkozóként részt vevő szakhatóság magatartása súlyosan jogsértő, mivel még a felülvizsgáló bíróság részére sem tette lehetővé egy olyan okirat megtekintését, amely egy bírósági eljárásban hozott döntés tényeinek megismerését szolgálja. A bíróság emiatt nem vette figyelembe a kifogást. Ezen szakhatósági magatartás jogsértő jellegét már korábban kimondta az Emberi Jogok Európai Bírósága; eszerint egy kontradiktórus eljárásban lehetővé kell tenni - még ha korlátokkal is - az eljáró hatóság számára a nemzetbiztonsági okokból titkos információk felülvizsgálatát.

Az eljáró bíróság mindezek figyelembevételével megalapozottnak látta a felperes menekültként való elismerését, mivel az El Kott-ítéletben foglalt feltételek az érintett tekintetében teljesültek.

3.2.5. A tényállás-tisztázási és indokolási kötelezettség megsértése⁴⁶

A felperes Libanonban, az Ein El-Hilweh menekülttáborban élt palesztin menekültként, az UNRWA támogatását igénybe véve. A táborban különböző fanatikus muszlim szervezetek próbálták beszervezni őt, a belépés elmaradása esetére pedig erőszakot helyeztek kilátásba. Az országban egyébként sem lehet közbiztonságról beszélni, robbantások történnek mindenfelé. A felperes az ország elhagyását a következőkkel indokolta: tartott a szélsőséges erők közötti folyamatos harcoktól és a rossz közbiztonságtól, ami miatt nemhogy a menekülttáborok, de még Libanon sem biztonságos hely.

A felperes arra hivatkozott, hogy a BÁH határozatában ugyan vizsgálta az 1D cikk alkalmazhatóságát, de a vonatkozó indokolás lényegében teljesen hiányzott. Az alperes iratellenes megállapításokat tett, és a bizonyítékokat okszerűtlenül mérlegelte.

A bíróság utalt az El Kott-ítéletben kimunkált feltételekre, melyek iránymutatásul szolgálnak az 1D cikk alkalmazása során. Maga az alperes is elfogadta, hogy a felperes ténylegesen igénybe vette az UNRWA

⁴⁵ Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság, 3.K.30.602/2013/15. sz. ítélet. Ld.: <http://www.asylumlawdatabase.eu/sites/www.asylumlawdatabase.eu/files/aldfiles/Original%20judgment%20-%203.K.30.602-2013-15.pdf> (2015.10.26.).

⁴⁶ Győri Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság, K.27.128/2014/8. sz. ítélet.

támogatását, ugyanakkor nem derül ki, milyen tények mérlegelése alapján foglalt állást úgy, hogy a felperes nem akarától független ok miatt nem veszi igénybe a támogatást, illetve személyes biztonsága miatt nem volt veszélyben. A feltételek vizsgálata során mindig egyedi értékelését kell elvégezni az adott körülményeknek, a kérdések ugyanis csak így válaszolhatók meg, azonban az alperesi határozatból nem olvasható ki eme tevékenység elvégzése.

Mivel pedig a fenti indokok miatt az alperesi határozat jogszabálysértő, ebből kifolyólag érdemi felülvizsgálatra sem volt alkalmas, így a bíróság a határozatot hatályon kívül helyezte és az alperest új eljárás lefolytatására utasította.

4. ZÁRÓ GONDOLATOK

Az elmondottak alapján levonható az a világos következtetés, hogy a palesztin menekült-fogalom és a vonatkozó jogszabályi rendelkezések több lépésben végbement konkretizálása nyomán napjainkban már egyértelmű támpontok állnak rendelkezésre a jogalkalmazás területén. A jelenlegi szabályozás és jogalkalmazási gyakorlat több évtizedes jogfejlődés eredménye, ami megint csak azt támasztja alá, hogy a palesztin menekültek helyzete igen sajátos.

Látható az is, hogy a menekültkérdés a XXI. század globális problémájává válik, s még mindig nem született egységes elhatározás arra nézve, hogy világszinten miként kezelhető a leghatékonyabban. Mindez a palesztin menekültekre is igaz: hiába az általánostól eltérő külön szabályozás és a megsegítésükre hivatott szervezetrendszer, a számukra nyújtható védelem korántsem elégséges. Elég csak a hivatkozott esetekre gondolni, hiszen mindegyik ügy kiváló bizonyítéka annak, hogy hányattatott sorsuk közel ötven év alatt sem mutat javulást. Igaz azonban, hogy a menekültstátusz egy új lehetőséget jelenthet számukra, kérdéses azonban, hogy az őket menekültstátuszban részesítő államban milyen minőségű életfeltételek fogják jellemezni mindennapjaikat.

Mindezek mellett féltő, hogy miként a menekültek különféle csoportjainak, úgy a palesztin menekülteknek a száma is emelkedni fog (2014-ben közel 8,3 millióval több kényszervándor hagyta el hazáját, mint 2013-ban).⁴⁷ S ugyan a 2015-ös évre vonatkozólag még nem áll rendelkezésre hivatalos számadat, ezen tendenciát figyelembe véve előre megjósolható a palesztin menekültek számának növekedése jelen évben is.

A problémát az is nehezíti, hogy a háttérben megbúvó közel-keleti konfliktussorozat még nem ért véget. Ennek békés rendezése nemcsak az érintett népek érdeke, hanem a világ minden népének közös érdeke kell, hogy legyen. Ehhez a békés állapothoz azonban – vélelmezhetően – még hosszú út vezet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] AMBRUS ÁGNES – KLINGA ÁGNES – GYULAI GÁBOR – SZOBOLITS ANDRE (szerk.): A világ menekültjeinek helyzete – A humanitárius segítségnyújtás öt évtizede, 2001, ENSZ Menekültügyi Főbiztosság Magyarországi Képviselete, Budapest.
- [2] BECK MIHÁLY – PESCHKA VILMOS (szerk.): *Akadémiai Kislexikon II.*, 1990, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- [3] BLUTMAN LÁSZLÓ: *Az előzetes döntéshozatal*, 2003, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest.
- [4] BRUHÁCS JÁNOS: *Nemzetközi jog II. Különös rész*, 2011, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- [5] CSERESZNYÉS FERENC: Menekültpolitika és határellenőrzés, in *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, IV. kötet, 2005., 145-152. o.
- [6] GILBERT, MARTIN: *Izrael története*, 2001, Pannonica Kiadó, Budapest.
- [7] MILLER, J. MAXWELL – HAYES, JOHN H.: *Az ókori Izrael és Júda története*, 2003, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba.
- [8] PÁLFY GABRIELLA: A palesztin nemzetiségű hontalan menedékkérők kérelmének elbírálására vonatkozó bírósági döntések értelmezése, különös tekintettel a magyar bíróságok joggyakorlatára, in *Migráció és Társadalom*, 2015/1. szám, 40-60. o.
- [9] PARAGI BEÁTA: Első arab-izraeli háború 1948-1949, elérhető: http://www.grotius.hu/doc/pub/FPQMSQ/2010_57_paragi-beata_elso_arab_izraeli_haboru.pdf (2015.08.30.).
- [10] PARAGI BEÁTA: Az arab-izraeli háború, in *Rubicon*, 2006/2-3. szám, 78-92. o.

⁴⁷ Az UNHCR 2014. évre vonatkozó jelentése a világ menekülthelyzetéről, elérhető: <http://unhcr.org/556725e69.html> (2015.09.10.).

- [11] SZÉKHELYI MÁRTON: A palesztin menekültek nemzetközi jogi megítélése, elérhető: <http://www.ajk.elte.hu/file/SzekhelyiMarton.pdf> (2015.10.29.).

FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK

- [1] A menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi július hó 28. napján elfogadott egyezmény valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1989. évi 15. törvényerejű rendelet.
- [2] Az ENSZ Közgyűlésének 1949. december 3-án elfogadott 319 (IV) számú határozata.
- [3] Az ENSZ Közgyűlésének 1949. december 8-án elfogadott 302 (IV) számú határozata.
- [4] Az ENSZ Közgyűlésének 1950. december 14-én elfogadott 428 (V) számú határozata.
- [5] A Tanács 2004/83/EK irányelve (2004. április 29.) a harmadik országok állampolgárainak, illetve a hontalan személyeknek menekültként vagy a más okból nemzetközi védelemre jogosultként való elismerésének feltételeiről és az e státuszok tartalmára vonatkozó minimumszabályokról.
- [6] Európai Unió Bírósága, C-31/09. sz. ügyben hozott ítélet.
- [7] Európai Unió Bírósága, C-346/11. sz. ügyben hozott ítélet.
- [8] Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság, 6.K.30.092/2013/12. sz. ítélet.
- [9] Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság, 15.K.30.590/2013/5. sz. ítélet.
- [10] Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság, 3.K.30.602/2013/15. sz. ítélet.
- [11] Győri Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság, K.27.116/2014/12. sz. ítélet.
- [12] Győri Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság, K.27.128/2014/8. sz. ítélet.

EGYÉB FORRÁSOK

- [1] A menekültek jogállására vonatkozó 1951. évi Genfi Egyezmény 1D cikkének alkalmazása palesztin menekültekre (UNHCR útmutató), 2002. október.
- [2] Az UNHCR 2014. évre vonatkozó jelentése a világ menekülthelyzetéről, elérhető: <http://unhcr.org/556725e69.html> (2015.09.10.).
- [3] Az UNHCR hivatalos honlapja, <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c2.html> (2015.10.20.).
- [4] Az UNRWA hivatalos honlapja, <http://www.unrwa.org/who-we-are> (2015.10.20.).
- [5] Balfour-nyilatkozat (1917), elérhető: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/balfour.asp (2015.12.10.)
- [6] Kézikönyv a menekült státusz meghatározására szolgáló eljárásról és az azzal kapcsolatos követelményekről a menekültek helyzetéről szóló 1951. évi Egyezmény és az 1967. évi Jegyzőkönyv alapján, UNHCR, Genf, 1992. január.

LÁBJEGYZET EGY SZABADKERESKEDELMI MEGÁLLAPODÁSHOZ - AVAGY KONFUCIANIZMUS A DÉL-KOREAI TULAJDONFELFOGÁSBAN

Absztrakt

Jelen rövid tanulmányban a modern keleti, pontosabban dél-koreai tulajdonfelfogás és piaci modernizáció elvi alapvonalaiiba pillanthatunk be. Hipotézisünk szerint a Koreai Köztársaság konfuciánus értékrendje ugyan megfigyelhető a jelenkor üzleti magatartásformáiban, azonban nem gátolja a Nyugattal való hatékony együttműködést. A tétel bizonyítása során röviden reflektálunk a modernizáció folyamatára és keleti értékek rugalmasságára a liberális modernítésben, kiemelve a kultúra és gazdaság párhuzamos vizsgálatának fontosságát a totalitás-szemléletű elemzésben.

Kulcsszavak: államelmélet, cheabol, etika, fejlesztő állam, gazdasági antropológia, globalizáció, kereskedelem, konfucianizmus, Koreai Köztársaság, kultúra, liberalizáció, modernizáció, Park Chong Hee, társadalom, világrendszer

A 2011. évi XCVII. törvény hazánkban is kihirdette a Dél-Koreai Köztársaság (továbbiakban Korea) és az Európai Unió (EU) közötti szabadkereskedelmi megállapodást.¹ Tény, hogy a kérdés alapvetően a vámjog, illetve az EU-jog területére tartozik, ám álláspontom szerint célszerű, ha nem elengedhetetlenül fontos tisztázzunk e megállapodás (és következményei) kulturális, és magánjogi háttérének alapjait. Az aktualitást és relevanciát jól példázza a törvény javaslatának indokolása, melyben az előadó kiemeli, hogy Korea az első ázsiai állam, mely ilyen szoros gazdasági kapcsolatba került az Európai Unióval.² Szintén nem vitatott, hogy a neo-konfuciánus³ eszmei alapokkal rendelkező Korea merően más felfogást képvisel jogrendszerét, illetve állampolgárai életvitelét tekintve.

Álláspontom szerint a koreai tulajdonfelfogás, noha kétségtelenül differenciált, de összeegyeztethető az európaival, ám ennek alapjait nem pusztán a szabályozási szegmenumban megjelenő modernizáció, hanem az értékrendi háttérben tárgyiasuló konfuciánus gyökere is hasonló hangsúllyal bizonyítja. Jelen rövid tanulmányban a kutatás eszközeként, éppen alapozó és mélyen elméleti jellege miatt alapvetően a hermeneutika perspektíva-tágító módszerét kézenfekvő választanunk.⁴ Dolgozatomban így kitérek a koreai állam helyére civilizációk rendszerében, és a konfuciánus tulajdonfelfogás sajátosságaira, mindvégig szem előtt tartva a tanulmány alap-perspektíváját, a totalitás-szemléletet.

1. TULAJDON, ÜZLET, HASZON A KONFUCIÁNUS SZFÉRÁBAN

Első gondolataink között merülhet fel bennünk a kérdés, miért lehet releváns a konfucianizmus elméleti háttere a tulajdon és az üzlet pragmatikus világában, azaz beszélhetünk-e egyáltalán konfuciánus tulajdonfelfogásról illetve igenlő válasz esetén, hogy mik e szemlélet alapvető tulajdonságai? Ha e tézisek bizonyíthatatlannak mutatkoznak, lényegében nem kulturális, hanem pusztán nemzetközi magánjogi problémáról beszélhetnénk, mely vizsgálódási körünkön kívül esik, így elsősorban ezekre kérdésekre kell elemzésünk során fókuszálnunk.

¹ Az Európai Unió és tagállamai, másrésről a Koreai Köztársaság közötti Szabadkereskedelmi Megállapodás kihirdetéséről szóló 2011. évi CXVII. törvény.

² Ld. T/3701 számú törvényjavaslat *Az Európai Unió és tagállamai, másrésről a Koreai Köztársaság közötti Szabadkereskedelmi Megállapodás kihirdetéséről.*

³ JOSEPH A. ADLER felhívja figyelmünket arra, a nem elhanyagolható tényre, hogy Kínában sohasem nevezték a (taoista és buddhista elemekkel kibővült, klasszikus korszakát túlhaladó) irányzatot „neo”-konfucianizmusnak, ezért Korea tekintetében is a továbbiakban egyszerűen a konfuciánus jelzöt használom. (Ld. ADLER, JOSEPH A.: *Confucianism in China Today*, 2011, Pearson Living Religions Forum, New York, 4. o.)

⁴ A dolgozatban a magyaron kívül angol és német nyelvű forrásokat használok, így az eredeti koreai nyelv mellőzését – főként a jogszabályok esetén – a hivatalos fordítások felhasználásával igyekszem ellensúlyozni.

1.1. KOREA KÉT VILÁGREND KÖZÖTT

Az elméleti háttér fontosságát a nyugati és keleti civilizáció között feszülő ellentét adja. A neoliberais⁵ nyugati aspektusban ugyanis alapvető fontosságot mutat a tulajdonhoz való jog, mint érték, avagy alapjog. Wayne McIntosh és Laura Hatcher, amerikai professzorok, a neoliberális rendszer alapjait bemutató művük bevezető gondolatai során is kiemelik, hogy a jelenkorban nem a neoliberalizmus és a magántulajdon összefonódása a kérdéses, hanem ennek határai.⁶ Korea azonban egy másik civilizációhoz tartozik, azaz a „kompatibilitás” vizsgálata során lényegében azt kell elemeznünk, vajon az összekötő kapocs, a tulajdon, megvan-e a konfucianus szemléletben, mik ennek a jelentőségei, fő jellemvonásai, illetve legelső sorban arra kell fényt derítenünk, vajon a világrendszerben hová is kell sorolnunk a modernizált Koreát?

Nem nehéz megválaszolni a kérdés ökonómiai szegmensét, hiszen a mai Dél-Korea köztudottan egy modern, erős gazdasággal rendelkező állam, amit a nyugati alapértéknek számító demokratikus jogállamiság jellemez. Az állam erősen kötődik a nyugati civilizációhoz, ennek jelentős oka az USA katonai protektorátusa.⁷ Az Egyesült Államok „figyelő tekintete” a Japán megszállásból ébredő (korábban konfucianus) *choson*⁸ Korea kettészakadása óta van jelen. Tudjuk, hogy Dél-Korea a modernizáció kezdetével a *developmental state*-nek, azaz a fejlesztő államnak nevezett rendszert vezette be, ezzel alapozta meg a jelentős gazdasági innovációt. Samuel P. Huntington az ázsiai civilizáció ugrásszerű előretörése és az ennek eredményeképp létrejött „ázsiai öntudatosság” elemzésekor nem felejtette el kiemelni az elképesztő gyorsaságot: Dél-Korea ugyanis nem több, mint 7 év alatt duplázta meg egy főre eső termelését.⁹

Lényegében kijelenthető, hogy az alapvetően gazdasági modernizációt célzó fejlesztő állam a társadalomra is jelentős hatást gyakorolt. Márten Frisk kiemeli, a *developmental state* nem pusztán megemeli az állampolgárok életszínvonalát a gazdaság felélénkítésével, hanem a kormányzat társadalmi „elfogadtatását” és a vezetők legitimitációját is megerősíti. Így lényegében az állami beavatkozások szociológiai szinten hidat képeznek a magánszféra, és a politikai elit között.¹⁰ Annyiban kiegészíthetjük Frisk gondolatát, hogy ez a rendszer alkalmas volt arra is, hogy az erősen „rend-elvű” konfucianus értékeket ne lerombolja, hanem pusztán újraértelmezze egy megváltozott gazdasági környezetben. *Śleziak* ezt a konfucianus vezető-eszménnyel is alátámasztja,¹¹ mely a paternalista fejlesztő állam paradigmájával az állampolgár-vezető aspektusból a magánszféra-állam szintjére terjedt ki.

Mi történt tehát Koreában a Japántól való függetlenség újra-elnyerése után? A történeti aspektus elkerülhetetlensége miatt célszerű felvázolnunk, hogy vette kezdetét az állam modernizációja. E folyamat eredménye a világrendszerbe való bekapcsolódásban tárgyiasult, mely Faludi Péter történész szerint az 1990-es évekre vált teljes mértékben kijelenthetővé.¹² A japán megszállás után az állam fél-feudális állapotát kellett a jelen kor kívánalmainak megfelelővé tenni. Érdemes kiemelni, hogy az Egyesült Államok támogatásának elfogadásával vált elérhetővé számára az az összeg, amivel lényegében megindíthatta a fejlesztési folyama-

⁵ Itt a neoliberális jelzőt a dezetatizáció és a monetáris alapokra helyezett gazdaság-szervezés jelenségével kötjük össze, melynek kívánalmait a washingtoni konszenzus foglalja össze a legszemléletesebben. Megjegyzendő, hogy a konvenció természete kapcsán nincs általánosan kialakult nézet, egyesek szerint maga a konszenzus, mások szerint pusztán annak következményeit jellemzi a neoliberális gondolkodás. Nyilvánvaló, hogy egyéb állam esetén akár el is hagyhatnánk a „neo” előtagot, hiszen a liberális értékrend nem a Kelet sajátja, ám Korea „*post-developmental state*” struktúrája továbbra is indokoltá teszi az értékrendre utalást. (Ld. SZAKOLCZAI GYÖRGY: A washingtoni konszenzus és ami utána következik, in *Külgazdaság*, 2005/október, 26-46. o. és 27. o.)

⁶ MCINTOSH, WAYNE – HATCHER, LAURA: *Property Rights and Neoliberalism: Cultural Demands and Legal Actions*, 2010, Ashgate Publishing, Farnham, 2. o.

⁷ SZIGETI PÉTER: *Világrendszerben, Globális, szabadverseny – a világkapitalizmus jelenlegi stádiuma*, 2005, Napvilág Kiadó, Budapest, 149. o.

⁸ Egyes szerzők a „*jeoson*” átiratot használják az annexió előtti Korea megjelöléseként. (Ld. ŚLEZIAK, TOMASZ: The Role of Confucianism in Contemporary South Korean Society, in *Rocznik Orientalistyczny*, 2013/1. szám, 27-46. o.)

⁹ HUNTINGTON, SAMUEL P.: *Civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*, 2006, Európa Könyvkiadó, Budapest, 93. o.

¹⁰ FRISK, MÁRTEN: *Economic bureaucracy and the South Korean developmental state*, Bachelor's thesis, 2013, Linneaus University, Växjö, 1. o.

¹¹ ŚLEZIAK: *i. m.* 31. o.

¹² FALUDI PÉTER: Pak Csong-Hi gazdasági programja – a modernizáció gazdaságpolitikája Dél-Koreában, in *Kül-Világ*, 2005/4. szám, 13. o.

tot.¹³ Álláspontom szerint ez, figyelembe véve a politikai hátteret is (az észak-koreai attitűddel ellentétben) egyben a hegemon elismerését is jelentette. Az 1961-ig tartó instabil állami rend végül katonai puccsal dőlt meg, ugyanis mind a gazdasági előrehaladás, mind pedig a társadalmi elismertség hiányzott. A nemzetközi háttér kapcsán Csoma Mózes rámutat arra, hogy az amerikai kormány be nem avatkozása a tüntetésekbe, és a későbbi hatalomátvételbe beleegyezésként is felfogható. Az USA számára ugyanis érdek volt a protektorátusa alatt álló államok, így Japán és Korea között is a viszony normalizálása, és az infrastruktúra kiépítése. A korábbi koreai vezetés, azonban – érthető okból – nem kívánta Japánt partnerként elismerni, így az Egyesült Államoknak is „igencsak kényelmetlen volt” a múlt árnyékaként megfigyelhető ellenséges koreai attitűd.¹⁴

Faludi kiemeli, hogy magát a puccsot gyakorlatilag Park Chong Hee,¹⁵ Korea későbbi vezetője irányította, majd a katonai beavatkozás után 1963-ban választással nyerte el „legitim” pozícióját.¹⁶ A témában már kissé közhelynek számít, de célszerű lehet rámutatni arra, hogy Park egyik legfőbb politikai célkitűzése a korrupció felszámolása volt, ugyanis ebben látta az állam stagnálásának okát. A korrupció-üldözésben (és ahogyan az lenni szokott, sok másban is) a gyorsan kiépített hírszerző szervezet különösen hatékonynak bizonyult, a szerző szerint egyenesen a diktatúra szimbólumává vált.

Érdekes párhuzamot mutat be John Lie, a Harvard Egyetem Korea-kutató professzora, mikor a konfucianus hagyományok és a katonaság jelentőségét veti össze. Álláspontja szerint a katonaság szervezett autoritása egyrészt egyezik a konfucianizmus hierarchikusságával, másrészt ez a katonaság attitűd megfigyelhető a koreai ipar, és üzleti szervezésben.¹⁷ Érdekes felvetés lehet, hogy ez a magas szintű racionalizmus miként egészíti ki az általánosan érték-centrikus konfucianus gondolkodást. Lie a család-szemléletet emeli ki párhuzamos értéként, erre példaként a gyárakon belüli ajándékozást, és valódi rokoni kötelekeket vázolja fel előttünk.¹⁸ Ha visszagondolunk a (még napjainkban is megfigyelhető) atyai államképre, lényegében logikus választ kaphatunk a katonai kötelekből leszerelő vezetés társadalmi elfogadására.

Faludi rámutat arra is, hogy a rezsím legitimitációja ténylegesen a kormányzás és a gazdaságfejlesztés hatékonyságán állt vagy bukott. Itt azonban nemcsak a belső elismerésre kell gondolnunk, hanem a támogató Egyesült Államok elfogadásának nemzetközi jelentőségére is.¹⁹ Ebben a helyzetben a bezárkózás lehetetlen és teljesen irracionális megoldás lenne, így az autokratikus államnak kellett megteremtienie a liberális szabad piac államilag felügyelt alapjait. A szerző a fejlesztő állam kapcsán – melyet fejlesztő diktatúrájának is nevez – felhívja figyelmünket arra, hogy hasonló folyamat játszódott le Északon is.²⁰ A déli hatékonyságot azonban álláspontom szerint éppen az általánosan elfogadott nyugati értékeknek megfelelő gazdasági szerepvállalás jelentette. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a Park vezetés sohasem akart lemondani az amerikai támogatásról, sem a szabad piac beáramló tőkében megjelenő húzóerejéről. Pusztán irányítást, kontrollt kívánt gyakorolni, és állami erőforrásokat is belevonni az akkor még ki nem forrott koreai üzleti kultúra kialakítására.

Kétségtelen tény, hogy az állami aktív szerepvállalás megléte bizonyos keynesiánus jelleget is mutat, de álláspontom szerint, szembehelyezkedve Faludi jellemzésével, nem aposztrofálható a „neokeynesi”²¹ jelzővel. Koreában természetesen jelentős szerepet játszottak a szociális intézkedések, valamint a nép életszínvonalának javítása is releváns volt, de ennél is nagyobb szerepet kapott az ipar kiépítése, és a gazdaság voltaképpen tényleges irányításának vágya. Egy keynesiánus állam természetesen mind fiskális, mind monetáris eszközökkel ösztönzi, tereli a gazdaságot, de sohasem avatkozik bele oly módon, mint a fejlesztő állam.

Érdemes azt is kiemelni, hogy a keynesi elveken nyugvó állami magatartás a keresletösztönzésen alapul,²² azaz lényegében egy gazdasági prioritást élvező termékre az állam különböző eszközökkel – gyakran ez az állami megrendelés – keresletet képez, ezzel pedig a termelést fokozza. Természetesen a hatékony foglalkoztatás-politika szintén ezt a célt szolgálja. A liberális ideálnak megfelelő rendszerben az állam nem

¹³ Uo. 14. o.

¹⁴ CSOMA MÓZES: *Korea. Egy nemzet, két ország – a közös gyökerektől*, 2013, Napvilág Kiadó, Budapest, 114.-115. o.

¹⁵ Faludi Péter és Csoma Mózes műveiben egyaránt a magyaros „Pak Csong-Hi” átirat szerepel.

¹⁶ FALUDI: *i. m.* 15-16. o.

¹⁷ LIE, JOHN: *Han Unbound: The Political Economy of South Korea*, 1998, Stanford University Press, Stanford, 101. o.

¹⁸ Uo. 102. o.

¹⁹ FALUDI: *i. m.* 17. o.

²⁰ Uo. 18. o.

²¹ Uo. 19. o.

²² Természetesen egy komolyabb, gazdaságelméleti aspektusba helyezkedő államelméleti munkában sokkal árnyaltabban kellene jellemeznünk az adott attitűdöket, ám mivel jelen tanulmányban e célunkról le kell mondanunk.

avatkozik bele a gazdaságba, biztosítja annak érvényesülését, a kereslet és a kínálat egyensúlyba hozza önmagát. Az ázsiai fejlesztő állam azonban épp a kínálati oldalt ösztönzi, mert az exportban látja saját szűk, belső keresletének kiterjesztését. Láthatjuk, a *developmental state* a keynesihez hasonlóan a klasszikus, liberális államszerephez képest eltérő, kritikai hozzáállást képvisel, de korántsem a jóléti állam alfajaként kell figyelembe vennünk, hiszen attól mind prioritásaiban, mind pedig eszközeiben eltér.

Végül azért is fontos a *developmental state* relevanciáját hangsúlyozni, mert ezzel a konstrukcióval teremtette meg az állam a liberális (tehát nem a Kínai útra épülő) modernizáció lehetőségét, így alkotva meg a Japánhoz hasonló, fejlett, de konfuciánus gyökereiben változatlan ázsiai állami struktúráját.²³ Válaszolva korábban feltett kérdésünkre a liberális tulajdonfogalom értelmezhető Korea tekintetében, mivel a gazdasági motor beindításakor, igaz, hogy erős állami protektorátus mellett, de a nyugati mintákat választotta. Így indokoltá vált megvizsgálnunk, mik jellemzik a koreai konfuciánus gondolkodás tulajdonnal kapcsolatos szegmenumát.

1.2. TULAJDON A KONFUCIÁNUS GONDOLKODÁSBAN

Ha tehát Koreát „keleti alapokon álló” államnak tekinthetjük, következő gondolatainkban a tulajdon, pontosabban a magántulajdon kérdéskörére kell reflektálnunk. Ugyanis további elemzésünk fundamentuma az a kérdés, miszerint létezik-e fogalom a konfuciánus filozófiában. Természetesen egy mélyebb kutatás nem nélkülözhetné a közgazdaságtan eszköztárát, de mivel itt pusztán azt kell bizonyítanunk, hogy fellelhető-e a magántulajdon, és a liberális üzlet gyakorlat tézise a konfuciánus gondolkodásban, valamint hogy ennek megvannak-e a ma is tapasztalható hatásai Koreában, az ökonómiai elemzéstől a célratoróség érdekében most el kell tekintenünk.

John-ren Chen, az innsbrucki közgazdász-professzor tanulmányában a klasszikus konfucianizmus gazdasági összefüggéseire hívja fel a figyelmet. Itt mindenképp meg kell jegyeznünk, hogy a jelenkor Ázsiájában a konfuciánus értékrend, és a konfuciánus tanítások befolyásoló képessége talán a „protestáns etika és a kapitalizmus szelleme” analógiájával mutatható be a legjobban. *Max Weber* már problémafelvetésében kijelenti, hogy nem is annyira egy-egy nemzet általános attitűdjében keresendő a gazdasághoz fűződő viszony, sokkal inkább egy kultúrkörében, esetében a protestantizmusban.²⁴ Ugyanígy természetesen nem várhatjuk el, hogy az évezredek aforizmák konkrét gazdasági kijelentésekül szolgáljanak, de mindenképp figyelembe veendőek a keleti „hozzállás” vizsgálatakor.

Mindezeket szem előtt tartva, *Chen* – fenntartásokkal figyelembe vett – álláspontja szerint két következtetést is levonhatunk a *Lunyu*²⁵ alapján: az idealizált (azaz nem a valóságosan létező feudális) piac „liberális kormányzatú”,²⁶ és a magántulajdonra épül. A szerző úgy véli, hogy a konfuciánus tanok szerint az állam gazdagsága kizárólag az emberek, a magánszféra gazdagságán keresztül érhető el.²⁷

Ezen alapgondolat liberálisként történő bemutatása álláspontom szerint kiindulópontjában támadható, ugyanis a konfucianizmus alapaspektusa nem az egyén, hanem az egyének közösségét érinti. Kiemelendő azonban, hogy a kollektíva (azaz a „nem-állam”) érdeke itt is, mint végcél jelenik meg. Véleményem szerint nem az egyén kibontakozása a releváns tétel, sokkal inkább az egyének kis sikereinek összességéként megjelenő társadalmi előrehaladás, így az individuum gazdasági érvényesülése nem célként, hanem eszközként

²³ Bár a fejlesztő állam jelentőségét nem lehet eléggé kiemelni a vizsgálat során, ám összetettsége miatt mélyebb elemzésre nem vállalkozhatunk. A témába kitérő betekintést nyújt CSÁKI GYÖRGY és szerzőtársai munkája: CSÁKI GYÖRGY (szerk.): *A látható kéz - A fejlesztő állam a globalizációban*, 2009, Napvilág Kiadó, Budapest.

²⁴ WEBER, MAX: *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus (Erweiterte Ausgabe)*, 2012, Jazzybee Verlag, Altenmünster, 17. o.

²⁵ CHEN átiratában „Lung Yu”, a konfucianizmus egyik alapkönyve, Konfucius (Kung Fu-Ce) tanításainak gyűjteménye.

²⁶ A szerző ezt a kettős adóztatás elkerülésével, és a monopol piac helyetti verseny pozitív megítélésével támasztja alá. Álláspontom szerint ennek pusztán etikai megalapozottsága van, mely kevés a feudális Kína tekintetében a „liberális” jelző használatához. A konfuciánus értékrend harmónia alapú, ezzel pedig összhangban van az a kíváncsi, hogy a tehetségesebb kereskedő az őt megillető helyre kerülhessen, de véleményem szerint ez messze nem a liberalizmusban ismert – feudális kötöttségektől mentes – egyenlőség, és egyenlő lehetőségek gondolatán alapul.

²⁷ CHEN, JOHN-REN: *Economics of Confucius: What do original sources say?* Centre for the Study of International Institutions, University of Innsbruck, 10. o. Elérhető: www.uibk.ac.at/csi/symposium/2007/economics-of-confucius_chen.pdf (2015.06.01.).

válí relevánssá. *Chen* második, a konfucianus gondolkodásban is fellelhető alaptézisként a tulajdonnal rendelkezők magasabb motivációjára utal, mely szintén a kollektíva érdekeit szolgálja.²⁸

Weber alapvető különbségként a fogyasztó-orientációt véli felfedezni a konfucianus gondolkodásban, melynek alapja a szociális alapbeállítódás a nyugati individualizmussal szemben. A szerző azonban kiemeli azt az összefüggést is, hogy a nyereség, a vagyon elleni harcban nem lehet tartós győzelmet kivívni. A buddhizmus előretörése után nyilvánvalóvá vált, hogy a konfucianizmus a buddhista értékekkel ellentétben nem hirdeti szegénységet, nem akarja kivonni az egyént a világi események sodrából.²⁹ Épp ez a közömbösség jelenti megfigyelésünk alapját.

Ha általánosan gondolunk a jelenségre, megfigyelhetjük, hogy a konfucianizmus épp kollektivistá jellegénél fogva nem az egyének boldogulását tekinti értéknek, így a kereskedelem, a tulajdonszerzés lényegében magánügy. *A junzi*³⁰ bölcsessége, tehetsége miatt ugyan vagyonhoz jut, de ez természetes jelenség. Ha nem rendelkezne vagyonnal, az saját belátására, a szegénység tudatos választására utalna, rosszabb esetben a rendszer hibájára, ami viszont a harmónia megbomlását jelenti.

Jordán Gyula álláspontja szerint azt is fontos látnunk, hogy a konfucianizmus kiindulópontját jelentő Kínában alapvetően a büntetőjogi szemlélet dominált, így a magánjogi kérdéseknek is főként csak a büntető relevanciájú aspektusára reflektáltak a posztindusztriális kor jogszabályai.³¹ Talán nem tűnik elhamarkodottnak ez alapján az a következtetés sem, hogy magát a tulajdoni rendet a konfucianus életszemlélet szabályozta – azaz az íratlan jogi normaként észlelhető morális tradíció – míg ennek pusztá védelmét, rögzítését látta el a császári jogalkotás.

Hogy tovább konkretizáljuk feltételezésünket Koreára, érdemes kiemelni *Sung-Hee Jwa* gondolatát, miszerint a *choson* érára jellemző centralizált, bürokratikus állami szerepvállalás annyiban tette lehetővé a magántulajdon viszonylagos védelmét, amennyiben kivette azt jogszabályi regulációja alól. Így szemben más (európai) monarchikus államok példájával nem a folyamatos, tulajdont védő és a gazdasági életet erősítő, önkorlátozó jogi attitűd mellett fejlődhetett a kereskedelem, hanem ellenkezőleg a „nem-szabályozás” tette csak ezt alacsony szinten lehetővé.³² Tehát kijelenthető, hogy a keleti tulajdonfelfogás kapcsán még ebben az erősen absztrahált aspektusban is relevánsnak tekinthető a konfucianus alap megléte, de csak a modernizáció teremthette meg a liberális világrendszernek megfelelő struktúrát.

Mindemellett természetesen nem szabad arra gondolnunk, hogy kiváltképp a késő *chosonban* a kereskedelem ne lett volna a gazdaság, és így az állam fennmaradásának fontos része. *Oh Youngkyo*, a szüli Yonsei Egyetem történelem-professzora felhívja figyelmünket arra, hogy a témával foglalkozó kutatók körében gyakran politikai okokból³³ válí vitatottá a *choson* éra kereskedelmének természete.³⁴ A szerző szerint ebben a korszakban, a 18. században kezdett megerősödni a kereskedők szerepe és befolyása, szemben a földbirtokosokéval.³⁵ Ugyanebben az időszakban növekedett meg a helyi közigazgatás adóügyekért felelős kishivatalnokainak száma és válí egyre nyilvánvalóbbá magas szintű korrupció, mivel az adóztatás tendenciózusan helyi értelmet nyert.³⁶

²⁸ Uo.

²⁹ WEBER, MAX: *Die Wirtschaftsethik der Weltreligionen Konfuzianismus und Taoismus: Schriften 1915-1920*, 1991, Mohr, Tübingen, 148. o.

³⁰ Fonetikus koreai átíratban: csonce. A konfucianus nemes ember, aki erényei miatt alkalmas vezető pozíció betöltésére.

³¹ JORDÁN GYULA: „Az ég magas, a császár messze van” *Igazságszolgáltatás, jog és politika Kínában*, 2008, Eötvös Kiadó, Budapest, 11. o.

³² JWA, SUNG-HEE: *The Evolution of Large Corporations in Korea: A New Institutional Economics Perspective of the Chaebol*, 2003, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 94. o.

³³ Hogy megértsük a problémát, tudnunk kell, hogy Észak-Korea a Choson Korea „jogos örökösének” tartja magát, ezért kellemetlen lenne számára, ha a kapitalizálódás kezdete nem a „romlott nyugat” esetleg Japán műve lenne, hanem a japán megszállás előtti struktúrába nyúlna vissza.

³⁴ OH, YOUNGKYO: State of Research on the Latter Period of the Choson Dynasty, in *International Journal of Korean History*, 2003/4. szám, 5. o.

³⁵ Uo.

³⁶ Uo. 6. o.

1.3. KITEKINTÉS A KOREAI ÜZLETI ÉLET KONFUCIÁNUS ALAPJAIRA

A fentiek alapján célszerű lehet megfigyelnünk feltételezésünk alátámaszthatóságát egy kevésbé elvont példában. Megállapítottuk ugyanis, hogy világrendszer szinten a tipikus konfuciánus gazdasági attitűd nem érvényesülhet, így az válik alapvető kérdésünkkel, hogy a struktúra alrendszereiben fellelhetők-e ezen alapok. Jó kiindulási pontot jelenthet a ma is egyre relevánsabbnak tekinthető gazdasági társaságok feletti tulajdoni hányadok szabályozásának konfuciánus alapja. Rövid kitekintésünkben célszerű tehát megvizsgálunk, hogy itt milyen mértékben és milyen módon érvényesülnek a tradicionális gondolatok.

Vu Thuy Hanh dolgozatában rámutat arra, hogy a koreai üzleti élet legjelentősebb gazdasági szereplői az úgynevezett „*chaebolok*”,³⁷ melyek lényegében nagyvállalati struktúrával rendelkező, több ágazatban is tevékenykedő családi vállalkozások.³⁸ Már itt felfedezhetjük a konfuciánus alapértéknek számító család kiemelkedő szerepét, ugyanis még egy Samsung nagyságrendű vállalkozásban is erős maradt a személyegyesítő jelleg, noha a részvénytársasági forma dogmatikailag a tőkeegyesítő céllal alakult társaság alaptípusa.

Tan Soo Kee hat szegmensben fedezi fel a konfucianizmust, mint alapvető elvrendszert a *chaebolok* vizsgálata során (paternalista vezetési rendszer, családszerű munkakörnyezet, rokoni kapcsolatok, kollektívista értékrend, hierarchikus felépítés, nemek közötti egyenlőtlenség).³⁹ Álláspontom szerint valójában három releváns alaptézis figyelhető itt meg: a klasszikus konfuciánus család, mint szervezési alapelv (ugyanis ezt a hierarchia, az egyén alárendeltsége, és a fogalmilag beleértendő „munkakörnyezet” is jellemzi), valamint a rokoni kapcsolatok alapján szerveződő tulajdonosi háttér, illetve a nemek eltérő megítélése.⁴⁰ Az egész rendszert áthatja ugyanis a „jó apa” eszménye, aki felügyeli a család helyes működését és együttműködését, illetve egyben azt is, hogy mindenki a saját státuszához illően viselkedjen.

Amint látjuk, a konfuciánus alapok több szegmensben, jelentős mértékben befolyásolják Koreában a – mai – neoliberális világrendszer alapját képező gazdasági társaságoknak belső és külső viszonyait is. A társaságok működőképessége vitathatatlan, így joggal következtethetünk arra, hogy a tradicionális elveken nyugvó struktúrák életképesek az eltérő civilizáció dominanciájával jellemezhető kulturális térben. Azonban az, hogy a nagyvállalatok világában egy más típusú nagyvállalat boldogul, még nem feltétlenül jelenti azt, hogy a gazdasági élet szereplői számára biztosított tulajdoni struktúra összeegyeztethető az európaival. Ehhez célszerű megvizsgálunk a tulajdonhoz való jog jelenkori rendszerét a koreai jogszabályi vertikumban is.

2. GONDOLATOK A JOGTÁRBAN

A tanulmány kulturális megközelítésmódja miatt az előző fejezetében a keleti gondolkodás nyugatitól való különbözőségére, ennek okára, valamint e differenciák minőségére igyekeztem rámutatni. A totalitásperspektíva azonban nem nélkülözheti, hogy néhány szót – legalább említés szintjén – ne szóljunk a jogi szabályozás alapjairól.

2.1. TULAJDON – JOG - MODERNIZÁCIÓ

A legáltalánosabban jellemezve a jelenkor Koreáját ki kell emelnünk előljáróban, hogy a Tulajdonhoz való Jogok Nemzetközi Indexe (*International Property Rights Index*) szerint, melyet a Tulajdonhoz való Jogok Szövetsége készít⁴¹ Korea 70 pontot kapott, míg például Németország 90-et, Belgium 80-at, Magyarország 65-öt, Horvátország és Románia pedig csak 40-et.⁴² Így kijelenthetjük, hogy az állam magántulajdonhoz fűzött viszonya hasonló az európai szinthez, érdemes tehát egyáltalán megkezdenuk a vázlatos elemzést.

³⁷ VU magyaros átírásban „csebolok”.

³⁸ VU THUY HANH: *A konfucianizmus társadalomképe és a vállalati menedzsment - Dél-Korea és Vietnám*, 2009, Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Főiskolai Kar, Budapest, 31. o.

³⁹ KEE, TAN SOO: Influences of Confucianism on Korean Corporate Culture, in *Asian Profile*, 2008/1. szám, 5. o.

⁴⁰ Megjegyzendő, hogy ez a nyugati nagyvállalatok viszonylatában is megfigyelhető, de kétségtelenül szintén a konfucianizmus egyik alapjellemezője is.

⁴¹ A Szövetség a tulajdonhoz való jogok tiszteletben tartatása céljából 115 államot értékel az alapján, hogy az adott kormányok milyen mértékben tartják tiszteletben, és védik a magántulajdont. (Ld. MCINTOSH, HATCHER: *i. m.* 1. o.)

⁴² Forrás az európai államokhoz és hazánkhoz: <http://www.globalpropertyguide.com/Europe/Hungary/property-rights-index> (2015.06.01.). Forrás az ázsiai államokhoz és Koreához: <http://www.globalpropertyguide.com/Asia/South-Korea/property-rights-index> (2015.06.01.).

Ugyanis a legrelevánsabb kérdés az, hogy mi alapján, miként biztosítja az ázsiai állam ezt a viszonylag magas védelmi szintet?

Sung-Hee Jwa a nagyvállalatok és a koreai jogi szabályozás vizsgálata során rámutat arra a tényre, hogy a gazdasági fejlődés szoros kapcsolatban áll az állam magánszektorra gyakorolt hatásával, hiszen a tulajdonhoz való jog védelme lényegében a gazdasági szereplők aktusainak ad keretet, biztosít számukra mozgásteret.⁴³ A szabályozás oka tehát alapvetően a liberális gazdasági rendszerrel való harmonizáció megteremtése, amely kizárólag a nyugati minták jogrendszerbe való interpretációjával volt lehetséges. Ez a folyamat japán közvetítéssel vezetett a koreai magánjog újraértelmezéséhez: az 1912.-es oktrojált korai Polgári Törvénykönyv megalkotásához.⁴⁴ Ezzel az állam polgári joga véglegesen a nyugatiasítás útjára lépett, és később a hatályos, 1958.-ban megalkotott Polgári Törvénykönyv⁴⁵ is megőrizte ezt a (nyugati) értékrendet.

Maga a törvény nagyon hasonlít a kontinentális jogszabályokra, így a magyar polgári jog megoldásaira is, elég, ha a polgári jogi dolog meghatározására gondolunk: „*Dolog e törvény alkalmazásában a testi dolog, az elektromosság és az emberi uralom alá hajtható természeti erők.*”⁴⁶ Természetesen a pénzt is dologként kezeli a törvény.⁴⁷ Ugyanakkor találhatunk persze tipikusan koreai megoldásokat, ilyen például a *chonsegwon*, a „letéti alapra nyújtott bejegyzett kölcsön.”⁴⁸

A fejlesztő állam korai szakaszában épp a „felülről irányított” modernizáció miatt nem volt teljes a szabad tulajdoni rend és a piaci liberalizáció érvényesülése. Ám az 1980-as évek végére azonban a helyzet rendeződött, és a *chaebolok* monopol helyzete is csökkent a kartell-tilalmi szabályok bevezetésével.⁴⁹

2.2. A TULAJDONHOZ VALÓ JOG A KOREAI ALKOTMÁNYBAN

A tulajdonhoz való jog legfőbb garanciáját természetesen nem a Ptk. jelenti, hiszen e törvény pusztán meghatározza e jog rendeltetésszerű használatának keretrendszerét, ám magát a jogot a Koreai Köztársaság Alkotmánya deklarálja. Célszerű hát zárógondolatunkként röviden áttekintenünk, hol jelennek meg a védelmet szolgáló normák a hierarchia csúcsát képező jogszabályban.

A koreai Alkotmány 23. cikkében állami feladatként fogalmazza meg a tulajdon szentségének biztosítását. A hazai alkotmányos hagyományoknak megfelelően, mind a jogbiztonság, mind az egyéb jogállami garanciák érvényesülése érdekében kizárólag törvény korlátozhatja a tulajdonhoz való jog korlátlan érvényesülését, hozzátéve, hogy ezt is csak a közérdek diktálhatja.⁵⁰ Ilyen például a koreai versenyjog egyik legrelevánsabb jogszabálya a Gazdasági erőfölény szabályozásáról és a tisztességes piaci magatartásról szóló törvény.⁵¹ *Vu* tanulmánya szerint az Mrft. alapján vált lehetővé a *chaebolok* monopolhelyzetének csökkentése, ugyanis (kissé a hazai fúziókontroll szabályai megsértésének szankciójára emlékeztetően) a bizonyos piaci részesedést meghaladó és nemzetgazdasági érdeket sértőre nőtt vállalatcsoportoknak meg kellett válniuk leányvállalataik jelentős részétől.⁵² Amint látjuk, pusztán a pozitív jogot figyelembe véve a merően gazdasági érdeket szolgáló norma összhangban volt a koreai Alkotmánnyal. A 23. cikk a kisajátítás általános szabályait is meghatározza, miszerint kizárólag közérdekből, megfelelő kompenzációval, és törvényi felhatalmazással lehetséges. Mint látjuk, lényegében ez is megfelel a hazai, és európai szabályoknak.⁵³

Végezetül érdemes még kitérnünk arra a szabályra, melyben az állam felhatalmazást kap a gazdaság szabályozására nemzetgazdasági érdek alapján, valamint a szabad piaci verseny fenntartása érdekében.⁵⁴ Ez még a *developmental state* struktúrájának megfelelő paternalista állami szerepvállalás erősen konszolidált

⁴³ JWA: i. m. 91. o.

⁴⁴ KIM, MARIE SEONG-HAK: Law and Custom under the Choson Dynasty and Colonial Korea: A Comparative Perspective, in *The Journal of Asian Studies*, 2007/4. szám, 1067–1097. o. 1079. o.

⁴⁵ *Civil Act* –1958. No. 471. (a továbbiakban: CA.).

⁴⁶ CA. 98. cím.

⁴⁷ CA. 101. cím.

⁴⁸ CA. VI. Fejezet (Lényegében egy bérlethez hasonló intézmény.)

⁴⁹ JWA: i. m. 94. o.

⁵⁰ *Constitution of the Republic of Korea* – 1948. No. 1. (utoljára módosította 1987. No. 10.) (a továbbiakban: koreai Alkotmány) 23. cikk (1)-(2) bekezdés.

⁵¹ Monopoly Regulation and Fair Trade Act – 1980. No. 3320. (a továbbiakban: Mrft.).

⁵² VU: i. m. 31. o.

⁵³ Koreai Alkotmány 23. cikk (3) bekezdés.

⁵⁴ Koreai Alkotmány 119. cikk (2) bekezdés.

hagyatékaként is felfogható, hiszen a Gazdasági Tervező Testület⁵⁵ 1994-ben önálló államigazgatási szervként megszűnt létezni, megmaradó szervezeti egységeit beolvasztották az azóta strukturálisan többször átalakított Stratégiai és Gazdasági Minisztérium egységébe.⁵⁶ A minisztérium, önmeghatározása szerint, főként fiskális eszközökkel (ezen belül is az adószabályozással) operál a makro ökonomiai helyzet folyamatos megfigyelése alapján, természetesen a WTO és a WCO együttműködési normáinak megfelelően.⁵⁷

E szabályok alapján talán levonhatjuk azt a következtetést, hogy a jelenkor jogszabályi szegmense erősen nyugatiasított, és a fejlesztő állam lebontásával a neoliberais struktúrának megfelelő szerepvállalást tapasztalhatunk. Tehát előzetes kérdéseinkre válaszolva kijelenthetjük, maga a jog által felállított rendszer fejlesztési útja a modern gazdaság támogatását szolgálta, de itt nem tapasztalhatunk konfuciánus alapokon álló fejlődést.

3. ÖSSZEZÉS

Korea a keleti civilizációra jellemző konfuciánus értékrenden alapszik. Alapvető fontosságú, hogy megkülönböztessük az eszmei alapot jelentő szemléletmódot, és a tulajdoni rendet meghatározó jogszabályban is megjelenő normákat. A konfuciánus szemléletmód továbbél az üzleti élet alapvető jelentőségű szegmenseiben, mint például a családi tulajdonban álló nagyvállalatok, a *chaebolok* ma is meghatározó jelentőségében. Itt tehát megmaradt a civilizációra jellemző értékrend, és hozzáidomult a modern problémák kihívásaihoz, valamint a globális gazdasági rendhez.

Mást vehetünk észre azonban a tulajdont érintő jogi rend vizsgálata során. A tradicionális alapok rendszerszinten nehezen észrevehetőek, és közel sem olyan relevánsak, mint az előbb elénk tárult szemléletmód vertikumában. A gazdasági rend jogi kiépítését a fejlesztés jellegű, tudatosan modernizáció jellemzi. Mind a Polgári törvénykönyv történeti megfigyelése, mind pedig az alkotmányos alapelvek azt a feltételezést támasztják alá, hogy lényegében kizárólag nyugati minták tudatos átvétele történt, majd a fejlesztő állam paradigmájának háttérbe szorításával még erősebben tapasztalható a liberalizmus térnyerése.

Tehát épp a nyugatiasítás miatt nem okoz nehézséget az európai gazdasági kapcsolatok kiépítése a modernizált keleti állammal, azonban szem előtt kell tartanunk, hogy egy kultúrkör morális értékrendje mindig meghatározó, és állandósága gyakran a holnap kérdéseire adott válaszokban is tárgyiasul. A globális struktúrában a nemzetállamok szerepének csökkenése következtében a regionalizáció jelentheti a transznacionális vállalatok egyik legrelevánsabb ellensúlyát. Ha tehát egy kultúrkör több állama is feladja objektíve megjelenő tradicionális szabályait, elérve ezzel a domináns civilizáció gazdasági szabályozását, felmerül a kérdés vajon megoldás lehet-e a regionalizáció, illetve mihez nyúlhatnak vissza, ha nem a ma is kiemelkedően releváns, fejlődőképes eszmei háttérhez, a konfuciánus értékrend aktuális állapotának közös téziseihez?

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] ADLER, JOSEPH A.: *Confucianism in China Today*, 2011, Pearson Living Religions Forum, New York.
- [2] CHEN, JOHN-REN: *Economics of Confucius: What do original sources say?* Centre for the Study of International Institutions, University of Innsbruck.
- [3] CSOMA MÓZES: *Korea. Egy nemzet, két ország – a közös gyökerektől*, 2013, Napvilág Kiadó, Budapest.
- [4] FALUDI PÉTER: Pak Csong-Hi gazdasági programja – a modernizáció gazdaságpolitikája Dél-Koreában, in *Kül-Világ*, 2005/4. szám, 13–27. o.
- [5] FRISK, MÁRTEN: *Economic bureaucracy and the South Korean developmental state*, Bachelor's thesis, 2013, Linneaus University, Växjö.
- [6] HUNTINGTON, SAMUEL P.: *Civilizációk összecsapása és a világtrend átalakulása*, 2006, Európa Könyvkiadó, Budapest.
- [7] JORDÁN GYULA: „Az ég magas, a császár messze van” *Igazságszolgáltatás, jog és politika Kínában*, 2008, Eötös Kiadó, Budapest.
- [8] JWA, SUNG-HEE: *The Evolution of Large Corporations in Korea: A New Institutional Economics Perspective of the Chaebol*, 2003, Edward Elgar Publishing, Cheltenham.
- [9] KEE, TAN SOO: Influences of Confucianism on Korean Corporate Culture, in *Asian Profile* 2008/1. szám.

⁵⁵ Economic Planning Board.

⁵⁶ Ministry of Strategy and Finance brochure 2013. 8-9. o. Elérhető: http://english.mosf.go.kr/upload/pdf/MOSF_Brochure_2013.pdf (2015.06.01.).

⁵⁷ Uo. 14.-15. o.

- [10] KIM, MARIE SEONG-HAK: Law and Custom under the Choson Dynasty and Colonial Korea: A Comparative Perspective, in *The Journal of Asian Studies*, 2007/4. szám, 1067–1097. o.
- [11] MCINTOSH, WAYNE, HATCHER, LAURA: *Property Rights and Neoliberalism: Cultural Demands and Legal Actions*, 2010, Ashgate Publishing, Farnham.
- [12] ŚLEZIAK, TOMASZ: The Role of Confucianism in Contemporary South Korean Society, in *Rocznik Orientalistyczny*, 2013/1. szám, 27-46. o.
- [13] SZIGETI PÉTER: *Világrendszernézőben, Globális, szabadverseny – a világgazdaság jelenlegi stádiuma*, 2005, Napvilág Kiadó, Budapest.
- [14] SZAKOLCZAI GYÖRGY: A washingtoni konszenzus és ami utána következik, in *Külgazdaság*, 2005/október, 26-46. o.
- [15] VU THUY HANH: *A konfucianizmus társadalomképe és a vállalati menedzsment - Dél-Korea és Vietnám*, 2009, Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Főiskolai Kar, Budapest.
- [16] WEBER, MAX: *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus (Erweiterte Ausgabe)*, 2012, Jazzybee Verlag, Altenmünster.
- [17] WEBER, MAX: *Die Wirtschaftsethik der Weltreligionen Konfuzianismus und Taoismus: Schriften 1915-1920*, 1991, Mohr, Tübingen.

FELHASZNÁLT JOGSZABÁLYOK ÉS EGYÉB FORRÁSOK

- [1] Civil Act –1958. No. 471
- [2] Constitution of the Republic of Korea – 1948. No. 1
- [3] T/3701 számú törvényjavaslat *Az Európai Unió és tagállamai, másrésről a Koreai Köztársaság közötti Szabadkereskedelmi Megállapodás kihirdetéséről.*
- [4] Ministry of Strategy and Finance brochure 2013. Elérhető: http://english.mosf.go.kr/upload/pdf/MOSF_Brochure_2013.pdf (2015.06.01.).

ÍTÉLET PÁRBAJ ÁLTAL? AZ ISTENÍTÉLETI BAJVÍVÁS TYRION BÜNTETŐPERÉBEN

Absztrakt

Vajon van helye a jognak az irodalom világában? Szolgálhat-e értékes ismeretekkel egy irodalmi mű, vagy csak légből kapott fikciókként jelenik meg a jog világa a hosszú sorok közt? Tanulmányunk célja részben ennek a kérdésnek a megválaszolása. Emellett pedig rámutatunk arra, hogy a jog világa olyan színes példákön keresztül is kiválóan szemléltethető, mint a G. R. R. Martin Kardok vihara című fantasy regényében felvázolt büntetőper. Tanulmányunk ennek a büntetőpernek egy szeletét, az istenítéleti bajvívás megítélését és lefolytatását mutatja be a középkori magyar jogtörténeti források tükrében.

Kulcsszavak: istenítélet, bajvívás, bizonyítás, Trónok harca, Tyrion Lannister

BEVEZETÉS

Ahogy azt már a cikk címe is sejteti, kutatásunk tárgya eltér a szűk értelemben vett jogtörténeti, jogtudományi témáktól, hiszen már maga a vezérfonal is egy népszerű irodalmi példából kiragadott fikcióra épül. Ezzel a rendhagyó bemutatással pedig célunk nem más, mint annak a bebizonyítása, hogy a jog szépségei, – mint jelen esetben az istenítéleti bajvívások gyakorlati alkalmazása a középkori Magyarországon, illetve az egyes jogtörténeti intézmények áttekintése – egy ilyen különleges példán keresztül is kiválóan szemléltethetők, s felkelthetik az olvasók figyelmét, elmélyítheti ismereteiket. Emellett elsősorban munkánk során arra törekedtünk, hogy tudományos ismeretterjesztő jelleggel egy átfogó képet fessünk a jogtörténet rejtelseiről könyvnyelven befogadhatóvá téve ezt az ismeretanyagot.¹

A kutatásunk alapjául szolgáló történetet a népszerű író, George R. R. Martin bestseller sorozatának (A tűz és a jég dala) harmadik kötetében (Kardok vihara) olvashatjuk, illetve az Trónok harca című filmsorozat negyedik évadában láthatjuk megfilmesítve. Martin művét alapvetően a keresztes háborúk, a százéves háború, valamint a rózsák háborúja inspirálták. Az amerikai író tehát elsősorban a 12-15. század között zajló angol kötődésű történelmi események ihlették meg, mely századok fejlettségi szintje és társadalmi viszonyai vissza is tükröződnek abban a fantasy világban, ahol a sorozat játszódik. Ugyanakkor ágyúkkal például egyáltalán nem találkozhatunk, így inkább a 11-13. század közötti Európában tudjuk elképzelni a mű cselekményét,² ha valós történelmi korba akarjuk illeszteni azt. Az általunk kiragadott események színhelye pedig Westeros Hét Királyságának területén található Királyvár. Westerossal kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy alakja leginkább Nagy Britannia szigetéhez hasonlít, azonban mindenféle kultúrával és népcsoporttal találkozhatunk ott, ideértve például az arab világot is. Lényeges, hogy maga Királyvár sem angol, hanem kétségtelenül közép-, illetve dél-európai ihletésű lehet. Ezt bizonyítja, hogy a földrajzilag is leginkább mediterrán időjárással rendelkező Királyvár sorozatbeli jeleneteinek a horvátországi Dubrovnik ad otthont, mivel e városka nevezetességei és utcái állnak legközelebb Martin elképzeléseihez, s melyek egyben a forgatások helyszínül is szolgáltak. Nem beszélve ráadásul a Westeroszt a szomszédos kontinenstől elválasztó Keskeny-tengerről, melynek elnevezése kapcsolatban állhat a szintén keskeny tengeröblök által szegélyezett Dalmáciával. Dalmáciának márpedig voltak magyar kötődései is,³ így akár a Magyar Királyság területén, valahol az Adriai-tenger partjainál is elhelyezhetnénk e képzeletbeli történetet.

¹ Ebben a témában már születtek hasonló munkák is: HOLLÁN MIKLÓS: Jogesetek és feladatok Westeros földjéről, in GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ (szerk.): *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére*, 2011, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 293-304. o. és NAGY SZINTIA MIRTILL: Rend és fegyelem. A függelmi viszonyok jelentősége a magyar katonai anyagi büntetőjogban, in *Diskurzus*, 2014/2. szám, 30-39. o.

² A középkor és az újkor fordulóján a puskapor és a tüzfegyverek, de főként az ágyúk használata. Először várostromoknál használták eredményesen, például a 15. század közepén a franciák ágyúkkal ütöttek rést az angol erődökön, és a törökök is ágyúk segítségével rombolták le Bizánc falait. Ld. bővebben: WILHELM JÓZSEF: *A tüzfegyverek megjelenése Európában*, elérhető: <http://www.fokusz.info/index.php?cid=1285654298&aid=1303431694> (2016.01.20.).

³ Bár Könyves Kálmán hódításai még nem terjedtek ki Dubrovnik városáig, de később – függetlenségét megőrizve – magyar fennhatóság alá is került Raguzai Köztársaság néven. Ld. HEGEDŰS ISTVÁN: Raguzai emlékbeszéd, in *Irodalomtörténeti közlemények*, 1905/3. szám, 317. o.

Figyelemmel tehát a Magyar Királyság történelmi területének sajátosságaival való lehetséges analógiára és a fikció nyújtotta tág keretekre, úgy gondoltuk, hogy elsősorban az Árpád-kor perjogi szabályai szerint mutatjuk be a fantasy irodalom egyik közkedvelt darabjában szereplő és a következőkben felvázolt bizonyítási eljárást. Tekintettel arra, hogy a regény eseménysorának elemzéséhez a magyar jogtörténet választott korszakának ismert szabályai többségileg kellő támpontot nyújtottak, külföldi, illetve Anjou-kori szabályokra csak annyiban utalunk, amennyiben az egyes perbeli cselekményekről, eljárási szabályokról az általunk fellelt Árpád-kori források, vagy az ezeket tárgyaló szakírók nem szólnak, illetve ha a regény cselekményében foglaltak a fellelt szabályoknak nem feleltethetők meg. Ennek fényében előbb ismertetjük a könyvben írtakat, s külön tárgyaljuk a sorozatbeli eltéréseket, melyek jogi relevanciájára a későbbiekben is kitérünk. Az irodalmi példa ismertetése után röviden foglalkozunk a középkori bizonyítási rendszer jellemzőivel, majd az istenítéletek általános jellegű bemutatását követően részletesen ismertetjük a bajvívás szabályait, s párhuzamosan elemezzük a Martin művében is fellelhető mozzanatokot, hogy minél jobban értelmezhetőbb legyen a középkori büntetőeljárás ezen kis szeglete.

1. IRODALMI PÉLDA

1.1. ELŐZMÉNYEK

Cikkünk vezérfonala a királyi esküvőn történeken alapszik, amikor főhősünk, Tyrion Lannister (gúnynevei: Ördögfióka, törpe) és felesége, Sansa Stark Tyrion unokaöccse, a Baratheon-házból való Joffrey király és Margaery Tyrell esküvőjén ültek. Az ifjú király az esküvőn merénylet áldozata lett, a gyanú pedig Tyrionra terelődött, ezért a régens királyné, Cersei Lannister (aki egyben Tyrion nővére és Joffrey édesanyja) nyomban felszólította a Királyi Testőrséget, hogy fogják el a fivérét, aminek eleget is tettek.⁴

Tyrion az ezt követő napokat börtönben töltötte tárgyalására várva. Az ítélező tanács hamar össze is állt. Az időközben megkoronázott új király, Tommen kiskorúsága lévén Lord Tywin Lannister töltötte be a főbírói posztot a Király Segítőjeként,⁵ és mivel azon különös helyzetben volt, hogy fia a vádlott és unokája az áldozat, felkérte Mace Tyrellt (Joffrey apósát) és Dorne hercegét, Oberyn Martellt (Vörös Vipera), hogy segítsék a döntés meghozatalában. Tyrion nem bízott bírái elfogulatlanságában, ezért párbaj általi ítélettel akart döntetni sorsáról, amit egy rokona azért nem javasolt, mert Cersei ügyis a „legyőzhetetlen” Ser Gregor Cleganet (gúnyneve: a Hegy) nevezné meg bajnokául.⁶

Hamarosan eljött a tárgyalás első napja. Tyriont királygyilkosság vádjával állt a bírák elé, azonban ártatlan lévén⁷ tagadta az ellene felhozott vádat. Ezt követően tanúbizonyítást folytattak le, ami még napokig elhúzódott.

A tárgyalás harmadik napjának éjjelén váratlan látogató érkezett Tyrion cellájába, Dorne hercege. A herceg elmondta, hogy Cersei a törpe fejét akarja és ennek érdekében még őt is megvesztegette, emellett Lord Tyrell is meg van győződve bűnösségéről, ő maga viszont ártatlannak találja. Ezek után Tyrion is őszintén szólt a dorne-i herceghez, mivel nagyon jól tudta, miért érkezett Királyvárba.⁸ Ekkor szembesítette az igazsággal; valóban a Hegy erőszakolta meg nővérét. Az igazság hallatán Oberyn úgy döntött, kiáll a Hegy ellen, mint Tyrion bajnoka, elégtételt követelve nővére haláláért.

Végül a tárgyalás negyedik napján, az utolsó tanú fájó hazugságait hallgatva Tyrion kifakadt, s követelte, hogy „vallomást” tehesen, amit apja engedett.

A király megölését nem ismerte be, ezért Tywin megkérdezte:

„- *Nincs semmi mondanivalód a védelmedben?*

- *Semmi, csak ez: nem én tettem. Most mégis azt kívánom, bár én tettem volna. – Szembefordult a teremmel, és végignézett a sápadt arcokon. – Bár lenne elég mérgezők számára!*

⁴ MARTIN, GEORGE R. R.: *Kardok vihara* (ford.: Pétersz Tamás), 2009, Alexandra Kiadó, Budapest, 859-866. o.

⁵ Tekintélyét és hatalmát csak a királyé előzi meg, akinek legfőbb tanácsadója is egyben. A király távollétében, ill. akadályoztatása esetén ő képviseli a koronát. Személye tehát megfeleltethető a magyar nádori tisztségnek.

⁶ MARTIN: *i. m.* 929-931. o.

⁷ Később kiderül az olvasó számára, hogy Joffrey igazából egy szövevényes összeesküvés áldozata lett, amiben sem Tyrionnak, sem Sansának nem volt szerepe.

⁸ Dorne Vörös Vipérája elégtételt keresett nővére vélt gyilkosától, a Hegytől, s ezt meggyőződése szerint Tywin parancsára tette.

Szinte sajnálom, hogy nem vagyok az a szörnyeteg, akinek láttatni szeretnék. Ártatlan vagyok, de itt nem számíthatok igazságra. Nem hagyok nekem más választást, mint hogy az Istenekhez forduljak. Ítéletet követelek párbaj által!

- Elment az eszed? – kérdezte apja.

- Nem, most jött meg. Párbajítéletet követelek!

Cersei ismét elérte, amit akart, s elégedetten szólt:

- Joga van hozzá, uraim – emlékeztette a bírakat. – *Ítéljenek az Istenek! Ser Gregor Clegane képviseli Joffreyt.*

- Van bajnokod, hogy megvédje ártatlanságodat?

- Van neki, uraim – állt fel Oberyn, Dorne hercege.⁹

1.2. A PÁRBAJ

Tyrion az „ítélet napján” engedélyt kért öreitől arra, hogy találkozhasson bajnokával, Oberynnel, aki rövid beszélgetésük alkalmával azzal nyugtatta, hogy az Istenek megvédik az ártatlanokat.

A párbaj helyszínéül a külső udvart választották, a két bajnok között emelvényt ácsoltak, itt foglaltak helyet a bírak. Tommen király nem volt jelen. A párbaj megkezdése előtt a Fősepton¹⁰ előcsoszogott magas kristálykoronájával a fején, s azért fohászodott, hogy az Égi Apa segítse őket az ítélethozatalban, és a Harcos öntsön erőt az igaz ügyet képviselő küzdő fél karjába. A küzdők ötvenlépésnyire álltak egymástól, amikor a párbaj megkezdődött. A párbaj közben a Hegy egy szerencsétlen nézőt is levágott. A dorne-i herceg fűrgé mozgása eredményes volt, a Hegy kifáradt, többször megsebezte, majd le is terítette, de önelégültsége és bosszúvágya a veszét okozta. A földön fekvő óriás elkapta herceg lábát, ahogy az a mellkasára lépett, magára húzta és szétzúzta a fejét.¹¹

A sorozatban Tyrion bátyjával, Jaimevel is szót vált a párbaj előtt, arról, hogy mi jár egy királygyilkosnak. Jaime szerint lefejezés, de mivel Tyrion nagybátyja volt Joffreynak, így akár rokongyilkosként is felelhet. A párbaj során még arra is figyelmesek lehetünk, hogy a Vörös Vipera lándzsája kettétörik, de bedobnak neki helyette egy másikat. Oberyn halála után pedig Tywin így szólt: „Az istenek meghozták a döntést. Tyrion Lannister, a Baratheon-házból való Tommen király nevében, aki első ezen a néven, ezennel halálra ítélek.”¹²

2. A BIZONYÍTÁS

2.1. ÁLTALÁNOS JELLEMZŐK

A perbeli bizonyítás eleinte hazánkban is, mint a középkorban sokáig mindenütt, nem anyagi, hanem alaki volt, azaz a valóságban történetek kiderítése és a tényeken alapuló ítélkezés helyett a perrel megtámadott vétkességének vagy ártatlanságának absztrakt, tényektől nem ritkán elszakadó kérdése felett volt hivatott a bíró a bizonyítás révén dönteni. A bizonyítás így voltaképpen a perbefogott személyes becsületessége körül forgott és éppen ezért elsősorban neki volt ahhoz joga. Maguk a bizonyítási eszközök ugyanakkor többnyire semmiféle összefüggésben nem voltak a perkérdéssel, ehelyett olyan eszközökhöz nyúltak, melyek a közvélemény felfogásában az igazság szerint tisztázták, avagy buktatták el az alperest. Ilyen volt pl. az eskü és az istenítélet, sokáig csak ezekkel lehetett véglegesen pert eldönteni. Mégsem mondhatjuk azt, hogy királyaink mereven ragaszkodtak volna ezekhez¹³, hiszen gyakran sor került előzetes bizonyításra is, amit az Árpád-korban rendszerint tanúkkal végeztek és határozottan a felperest terhelte.

⁹ MARTIN: *i. m.* 997-1002. o.

¹⁰ A Hét Királyság uralkodó egyházának feje. Világi hatalommal nem bír.

¹¹ MARTIN: *i. m.* 1002-1013. o.

¹² Trónok harca (*Game of Thrones*), HBO, IV. évad, 8. rész, 2014. o.

¹³ HAJNIK IMRE: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyes- házi királyok alatt*, 1899, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 249. o.

Előzetes bizonyítás hiányában rendszerint próbára került sor, bűnügyekben mindig a vádlottat, egyebekben pedig általában a felperest vetvén alá. Ha pedig az előzetes bizonyítás egyenlő eredménnyel végződött mindkét félre nézve, párbaj döntött. Továbbá a felek akarata is fontos szerepet játszott e téren,¹⁴ lehetővé téve ezzel a bizonyítás eredménye alapján várható ítélettől való eltérést.

Teljes anyagi bizonyítást hazánkban is csak az okmányoknak a perben való használata honosított meg, ám a 13. század második feléig csupán a királyi okmányoknak volt teljes bizonyító ereje. Anyagiasabbá tehát csak az Anjou-korszakra vált a bizonyítás. Az istenítéletek közül már csak a bajvívás maradt használatban, s különféle közhitelességű okmányok is terjedni kezdtek.¹⁵ Itt említjük, hogy a 14. századtól két csoportra oszthatók a perek. Az egyikben kötelező volt a közvetlenül a bíróhoz is szóló okmánybizonyítás,¹⁶ míg a másikban alaki bizonyításnak, eskünek vagy párbajnak volt helye. Utóbbi esetekben a bírónak kellett mérlegelnie, hogy igénybe kívánja-e venni ezeket, s a felek melyikének, – vagy esetleg a feleknek együttesen – ítéli oda (bizonyítási ítélet). E perekben lényegében ez volt a döntő ítélet, a bizonyítás eredményéhez igazodó végítélet ehhez képest már csak a következményeket állapította meg a pernyertes, illetve peresztes félre nézve.¹⁷

Tulajdonképpen a vizsgált perben is előzetes bizonyítást figyelhettünk meg, melynek során mindkét félnek megvolt a lehetősége arra, hogy anyagi bizonyítékokat szolgáltató tanúkat sorakoztasson fel a maga igazsága mellett, s elsőként a felperesnek megadva ezt a lehetőséget, mivel Tyrion pusztán tagadta a vele szemben felhozott vádat. Tehát elviekben megvalósult a kétoldalú bizonyítás, gyakorlatilag viszont Tyrion oldaláról hiányzott, mivel az egyetlen megnevezett tanúja is eltűnt Királyvárból. A párbajban pedig, – ahogy azt még a későbbiekben is kifejtjük – a felek egyeztek meg, amit Lord Tywin lényegében nyugtázott, s ez akár tekinthető olyan bizonyítási ítéletnek, melyet a feleknek együttesen ítelt oda.

2.2. A BIZONYÍTÁS ODAÍTÉLÉSE

A bizonyítás kérdéskörének lezárásaként magáról a bizonyítási ítéletről (*judicium, adjudicatio*) is külön kell szólnunk. Ezen ítélet meghozatalára elsősorban az a nagyobb valószínűség volt befolyással, melyet az előzetes bizonyítás az egyik fél javára megállapított. E főszabályon viszont, – ahogy azt Tyrion perében is láthattuk – a felek akarata változtatható. A perbeszédék után bármely fél felajánlhatott erősebb előzetes bizonyítást (pl. köztudományvétele), vagy akár végbizonyítást (eskü, bajvívás). Ilyenkor a bíró három ízben intézett kérdést a másik félhez, hogy az ajánlatot elfogadja-e. Ha a felek a bizonyítási szak elején nem egyeztek meg a végbizonyítás módjában, akkor eskü és párbaj mellett is dönthettek. A bíró ez iránti kérdést mindig az alpereshez intézte kétszeri ismétléssel. Ha az a bajvívást választotta, ahhoz a felperes beleegyezése is kellett, majd a végbizonyítás megállapítása után kellett meghatározni a bajvívás módját, ami szintén a bíró feladata volt, azonban a felek akarata is szóba jöhetett. A bajvívás kimenetele pedig végső soron arról döntött, hogy melyik fél állítása tekinthető bizonyítottnak.¹⁸

Végbizonyításról való megegyezésről jelen esetben nem olvashattunk, Lord Tywinnek viszont könnyű dolga volt, hiszen Tyrion még bármiféle perbeszédék megtartása előtt, kérdés nélkül követelte a párbaj általi ítéletet, amihez Cersei is kérdés nélkül beleegyezését adta. A probléma így inkább az lehet, hogy a perbeszédékre – hacsak Tyrion kirohanását nem tekintjük annak, – még sor sem került, illetve Tywin csak egy ízben kérte fiát szándékának megerősítésére, Cerseit pedig egyszer sem.

3. VÉGBIZONYÍTÁS: AZ ISTENÍTÉLETEKRŐL ÁLTALÁBAN

Rögtön megállapíthatjuk, hogy az imént nem másnak, mint egy istenítélet, pontosabban egy bajvívás megítélésének lehettünk a (szem)tanúi. A kora középkori Európában szinte mindenütt széleskörűen ismerték és évszázadokon át használták az istenítélet különféle formáit. Három leggyakoribb formája a tüzesvas-próba, a

¹⁴ Uo. 379-380. o.

¹⁵ Egy 1321-es országbírói ítélet szerint a gyakorlatban mindenféle ügyet három módon: oklevél bemutatással, eskütétellel vagy bajvívással lehetett eldönteni, de a tanúbizonyítással megtámogatott kereseteket csak két úton: esküvel vagy párbajjal. Ld. BÓNIS GYÖRGY: *Középkori jogunk elemei*, 1972, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 204. o.

¹⁶ Ez az ún. jogperekben (főként birtokügyek) volt jellemző.

¹⁷ HAJNIK: *i. m.* 250.; ld. még BÓNIS GYÖRGY – DEGRÉ ALAJOS – VARGA ENDRE: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*, 1996, Zala Megyei Bíróság - Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete, Zalaegerszeg, 59. o.

¹⁸ HAJNIK: *i. m.* 378-384. o.

vízpróba, illetve a párbaj volt,¹⁹ melyek közül azonban csak a bajvívásra térünk ki, amit Tyrion perében láthattunk. A következőkben tehát az istenítéletek általános bemutatása után részletesebb betekintést nyújtunk az olvasottak tükrében a középkori párbajozás világába.

Az istenítéletek (*judicia dei, ordalia*) célja általában a bűnösség vagy az ártatlanság megállapítása, illetve ismeretlen elkövető esetén annak kilétének felfedése volt, s bizonyítási eszközként tett szolgálatot az ítélet meghozatalában, olyan ügyekben, melyekben a bíróság emberi megfontolások alapján döntésképtelennek látszott.²⁰ Istenítéletnek rendszerint bűnügyekben volt helye, de gyakran sor került rá személyállapoti, birtok és adóssággal kapcsolatos perekben is. Bűnügyekben kivétel nélkül az alperesnek kellett így tisztáznia magát, egyéb esetekben azonban rendszerint a felperest kötelezték a bizonyítás e módjára.²¹ Alkalmazása azon az egyszerű nézeten alapult, miszerint Isten nem fogja a bűnösök pártját, az ártatlanokat pedig megsegíti. Ez a kor szellemének a természetfeletti lények hatalmába vetett erős hitével magyarázható. „*Elképzelhetőnek tartották, hogy a túlvilági hatalom a földi igazságszolgáltatásban is szerepet vállal.*”²² Gyakorlatilag tehát abban hittek, hogy az igazság mintegy kardként súlyt majd le a gonoszra.

Az istenítélet ugyanakkor nem tükrözi a szóban rejlő jelentést, hiszen az Istenség nem ítél, hanem csupán közvetett módon avatkozik be a perbe azzal, hogy tanúságot tesz az ártatlanság, vagy a bűnösség mellett. Az ítélezés feladata tehát valójában a bírakra hárul, akik az Istenség beavatkozása alapján vagy felmentik, vagy elítélik a vádlottat.²³

Az istenítéletekről először László törvényei tesznek említést. László és Kálmán törvényei lopási esetknél és hamis tanúzásnál külön előírták a próbák alkalmazását.²⁴ A próbát – a közreműködő egyházi személy segítségével – a poroszló vezette. I. László törvénye szerint még három hívő tanúnak is a helyszínen kellett tartózkodnia.²⁵ Az istenítéletek Magyarországon Szent László uralkodása alatt éltek virágkorukat, ezzel szemben Könyves Kálmán már szigorított e rendszeren, így megszabta, hogy csak püspöki székhelyek vagy nagy prépostságok, – mint a pozsonyi és a nyitrai – adhattak otthont ezek végrehajtásához.²⁶ Ebből levonható az a következtetés, hogy Kálmán uralkodásáig szinte bárhol alkalmazhatták az istenítéleteket. A próbák eredményéről a bíróságnak írásbeli bizonyítólevelet (*litterae relatoriare*) állítottak ki. Az istenítéletek megtartásának idejét illetően pedig csak egy szabályt találunk, miszerint a *quadagesima*²⁷ idején nem lehetett tartani.

Itt megjegyezzük, hogy bár az *ordaliák* pogány eredetét kétségbe vonni nem lehetett, az egyház látszólag mégsem tett meg mindent azok eltörléséért, sőt, közre is működött a lebonyolításukban, ami a pogány emlékek más nemei iránt viselt háborúja után furcsának tűnhet. Erre magyarázatot adhat, hogy az egyház hiába ellenezhette az ilyesfajta próbákat, a társadalom ragaszkodását látva mégis igyekezett az istenítéleteket legalább a keresztény vallási keretek közé szorítani. Így történhetett, hogy a 11. században a magyarországi papságnak is engedélyezték a szertartásszerű közreműködést, melyből I. László rendelkezése alapján anyagi haszna is származott a klerikusoknak.²⁸ Ezek után nem is meglepő, hogy hazánkban a legtöbb ilyen ítéletet a váradi, a budai és az aradi püspökségek területén hozták, méghozzá II. András uralkodásának idején. Ahogy Eckhart Ferenc fogalmaz: „Páratlanul szép emléke a tüzesvas-próbáknak” például ebből az időszakból a *Váradi Regestrum*, amely a 13. század első felében (1208-1235) Váradon, Szent László sírjánál végbement, 389 ilyen bizonyítással vagy ritkábban eskütétellel lezárt esetről tudósít bennünket.²⁹

¹⁹ SOLYMOSSI LÁSZLÓ: Istenítélet és pecséthasználat, in *História*, 2009/2. szám, 14-15. o.

²⁰ Uo.

²¹ HAJNIK: *i. m.* 252-254. o.

²² MEZEY BARNA (szerk.): *Magyar jogtörténet*, 2007, Osiris Kiadó, Budapest, 412. o.; ld. még THÓT LÁSZLÓ: *Az istenítéletekről, különös tekintettel hazánkra*, 1908, Bosnyák Nyomda, 18. o.

²³ ILLÉS JÓZSEF: *Az istenítéletekről*, Különlenyomat az Angyal Pál emlékkönyvből, 1933, Pallas Nyomda, Budapest, 2. o.

²⁴ Szent László Dekrétomainak III. Könyve, 1. f. A hivatkozott törvények forrása: <http://www.1000ev.hu>.

²⁵ Szent László Dekrétomainak I. Könyve, 28. f.

²⁶ Kálmán Dekrétomainak I. Könyve, 22. f.

²⁷ Az egyházi év 40 napos böjti időszaka húsvét előtt.

²⁸ Szent László Dekrétomainak I. Könyve, 28. f., 1. § „*A vastól két pénz, a vitzől egy pénz járjon a papnak.*”

²⁹ ECKHART FERENC: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*, 2000, Osiris Kiadó, Budapest, 329.; ld. még KARÁCSONYI JÁNOS – BOROVSKY SAMU: *Az időrendbe szedett váradi tüzesvaspróba-lajstrom*, 2009, Pytheas, Budapest, 135. o. Érdekes, hogy a *Regestrumban* az idő előrehaladtával egyre szaporodtak az ilyen próbákkal összefüggésben sem álló polgári ügyek (pl. rabszolgák felszabadítása, ajándékozások), bűnügyekben pedig egyre ritkábban rendeltek el próbát.

4. A BAJVÍVÁS TÖRVÉNYEI

A párbaj (*duellum, examen duelli*) eredetileg nem az istenítéletek közé tartozott, hanem sokkal régebbi intézmény. Az ősi magánharcokból eredeztethető, amikor még mindenkinek annyi joga volt, amennyit fegyverével biztosítani tud magának. A bajvívás akkor válhat istenítéletté, amikor a hit elterjed, az Istenséget felhívják, és ez a hit vezeti győzelemre az ártatlant.³⁰ Hazánkban már első királyaink óta jelen van ez az intézmény, s sehol sem volt annyira elterjedt, illetve mindenféle vitás ügyben általánosan használatos, mint nálunk.³¹

4.1. ELRENDELÉS

A párbajok elrendelése és lebonyolítása pedig a szokásjog³² által meghatározott szabályok szerint folyt. A felek hajdan olyan vádirattal (*libellus*) fordulhattak a bíróhoz, hogy viszályukat baj által intézhessék el,³³ megegyezés hiányában pedig egy bizonyos jegy, – valójában egy facövek – átadásával hívhatták ki egymást a per bármely szakaszában. E jegy elfogadása a kihívás elfogadását jelentette, ugyanakkor vissza is lehetett utasítani, amiből az következik, hogy a felek közös beleegyezésétől függött a bajvívás ténye. A perlekedő felek tehát önként ajánlhatták egymásnak a bajvívást, ugyanakkor az Árpád-korban nem fordult elő cövek használata, de a felek beleegyezéséről sincs említés, ehelyett a bíró törvényes hatalmánál fogva rendelte el az istenítéleti párviadalt, ha a tanúk segítségével sem volt felderíthető az igazság.³⁴

Hajnik Imre arról is említést tesz, hogy „1322-ben az ország szokásjogának mondják, hogy oly ügyeket, melyek mindkét fél részéről eléggé bizonyítva voltak, bajjal kell eldönteni.”³⁵ Az is előfordult, hogy a bíró alternatívaként tárta ezt a lehetőséget a felek elé. Pesty Frigyes szerint a felek beleegyezése ténylegesen csak a 14-15. századra nőtte ki magát szokássá. A bajvívás egyes mozzanatainak meghatározása viszont mindvégig az eljáró bíró vagy törvényszék (a továbbiakban együtt: bíró) ítéletétől függött. Kitűzte a párbaj határnapját, helyét, eldöntötte, hogy a perlekedők személyesen vívjanak-e, illetve lóháton, gyalog, gyakorlott vagy újonc viadorokkal, fegyveresen vagy meztelen. A felek csak a bíró engedélyével egyezkedhettek e körben.³⁶

A mi esetünkben Tyrion nem adott át semmiféle cöveket, csupán kijelentette, hogy párbaj általi ítéletet követel. Cersei reakciója viszont tekinthető beleegyezésnek, hiszen nem vonta kétségbe, hogy joga van ehhez, sőt rögtön megnevezte a Hegyet Joffrey bajnokául. A párbaj részleteire azonban nem tér ki Tywin, csupán megtudakolja, hogy van-e már bajnoka Tyrionnak. A bajvívás helyét és idejét feltehetően az ítélszék állapította meg, egyebekben pedig vélhetően szabad kezét adott a feleknek, ami nemesi származásukból is következhetne.

A párbajok elrendelése terén még szólnunk kell az arra jogosultak köréről is. A király, mint minden ügyek legfőbb bírója természetesen bármikor elrendelhetette. A nádorok is gyakran utalták bajvívásra a perek eldöntését, míg az országbírók ritkábban alkalmazták. Főnádorok, alnádorok, alországbírók is hozhattak bajvívásra szóló ítéleteket hivatásuknál fogva, még a városi törvényszékeknek is volt erre hatásköre. Történeti emlékeinkből az is kiviláglik, hogy királyaink a bajvívásoknál gyakran személyesen voltak jelen, amelyeket különben meg sem lehetett volna kezdeni, mielőtt a király, az ország bíróival a színhelyen meg nem jelent, vagy helyette a nádor, az országbíró vagy általában az, aki nevében a bíraskodási jogot gyakorolta.³⁷

Ennélfogva Tommen király párbajtól való távolléte kimenthető, ő ugyanis – a sorozatban legalábbis – már a tárgyalás megnyitásakor kijelentette, hogy felmenti magát az ítélezés alól kiskorúságára hivatkozva, s Lord Tywin, Lord Tyrell és Oberyn bíraskodnak a nevében, akik jelen is voltak. Ugyanakkor az a tény, hogy az egyik bajnok a bírák közül került ki, álláspontunk szerint példa nélküli lehet a történelemben.

³⁰ ILLÉS: *i. m.* 9. o.

³¹ THÓT: *i. m.* 61-63. o.

³² Törvényeink csak kétszer emlékeznek meg erről az intézményről, mégpedig, amikor I. Mátyás és II. Ulászló is annak eltörlését határozták el. Ld. LEHOCZKY TIVADAR: Néhány adat a középkori istenítéletek történetéhez, in *Irodalomtörténeti közlemények*, 1873/3. szám, 215-216. o.

³³ Ilyenkor gyakran már eleve viadorokkal jelentek meg a felek a bíró előtt.

³⁴ PESTY FRIGYES: *A perdöntő bajvívások története Magyarországon*, 1867, Pest, 21-30. o.

³⁵ HAJNIK: *i. m.* 265. o.

³⁶ PESTY: *i. m.* 30-31. o.

³⁷ Uo. 93-100. o.

4.2. ELŐKÉSZÜLETEK

A bajvívás határnapján a vívni készülőkhöz felfegyverkezve bemutatták magukat a bírónak. Ez a bemutatás a küzdőtéren vagy az illetékes bíró előtt történt. Aki jobban fel volt fegyverkezve a megengedettnél azt a harcügyelő (*arbiter, mediator*) levetkőztette, illetve fegyverét elvette, aki viszont gyengébben fegyverkezett fel az pótlólag nem vértézhetette fel magát jobban, s jobb fegyvereket sem használhatott. Ami pedig a bajvívások liturgiáját illeti, a hazai forrásokban nem olvashatunk ünnepélyes szertartásokról. Történetünkben a bajnokok ugyan bemutatták magukat a bírónak, de vizsgálat alá nem vetették őket. Különösebb szertartásnak sem lehattunk tanú a Fősepton fohászán kívül, melyben az Istenek közbenjárását kérte az igazság győzedelmeskedése érdekében.

Hasonló hazai források hiányában fontos megemlítenünk, hogy a bajor törvénykönyvek szigorúan előírták minden, a párviadalt befolyásoló körülmény alapos megvizsgálását, pl. a kapukat bezárták, az utcákat vaslánccal elkerítették. Nők és 13 év alatti fiúk pedig nem nézhettek a párbajt, a közönséget pedig minden mozgástól és zajongástól való óvakodásra intették.³⁸ Abból, hogy a Hegy véletlenül levágta egy istállófiú fejét arra következtethetünk, hogy jelen párbaj kezdete előtt nem jártak el kellő gondossággal, vagyis valószínűleg túl közel engedték a nézőket a bajhelyhez, máskülönben a Hegy nem csaphatott volna le szerencsétlenre. Emellett bár a fiú kora nem derül ki, de ha 13. évét sem töltötte még be, akkor eleve ott sem lehetett volna.

Mint már említettük az viszont bizonyos, hogy a küzdő felek fegyvereit, illetve lovait hazánkban is megvizsgálták szükség szerint. Okmányainkban bajvívó fegyverként kerül említésre a dárda, kard, bot, tőr, nyilak, bolgár bunkó és kelevéz, védszerű pedig a pajzs szolgált. A vívók mindegyike két-két karddal élt, melyek közül az egyik rövidebb volt.³⁹ Ennek vélhetően elővigyázatossági oka volt, ha az egyik eltörne. Eszerint tehát nincs semmi kivetnivaló abban, hogy a sorozatban Oberynnek bedobtak egy másik lándzsát, hogy pótolják, ami kettétört. A Hegy egyébként karddal vívott és pajzzsal védekezett, így az ő fegyverzete is szabályos volt.

Továbbá külföldön (pl. Franciaországban) míg a viadorok a harctéren küzdöttek, azokat, akiknek érdekében a bajra mentek, elzárva tartották, hogy a vívókat ne láthassák, sőt főbenjáró bűn esetén kötelet fűztek a képviseltek nyaka köré, hogy a vesztest nyomban felakasszák. Ilyen szokásokra sem lelhetünk azonban hazánkban.⁴⁰ Ebből kifolyólag nem jelent eljárási szabálytalanságot az, hogy a Tyrion és Cersei nézhették a harcot, ahogy az sem, hogy az Ördögfióka még beszélt is bajnokával közvetlenül a harc előtt.

4.3. A VIADOROK

A bajvívásban már a kezdetektől fogva elterjedt volt a viadalt erre rendelt, erre fogadott vagy erre ajánlkozó egyénekre bízni, akik a vádló vagy a vádlott érdekében kiálltak és megküzdöttek az ellenféllel, s rendszerint pénzbeli jutalmat is kaptak megbízójuktól. E viadorok (*pugil*) azonban eleinte csak harcképtelen személyek (nők, gyermekek, testületek) helyett vívhattak, később azonban bárki helyett fegyvert ragadhattak, ha elég fizetséget adott a szolgálataiért.⁴¹ A régi magyar törvénykezési eljárás állandó viadorokat is ismert, olyanokat, akik a király, valamely testület, vagy főúr szolgálatában álltak. Elképzelhető, hogy a Hegy is ilyen állandó vagy személyes viador (*pugil specialis*) volt, hiszen Cerseinek evidencia volt, hogy őt nevezi meg bajnokául.

Azonban mint már említettük az eljáró bírótól is függött, hogy a bajvívás személyesen vagy viadorok által végeztessék, sőt azt is meghatározhatták, hogy gyakorlott vagy újonc viadorokat hívassanak. A gyakorlatban általában a vádlónak gyakorlott, míg a vádlottnak csak újonc viadort engedélyeztek. De előfordult az is, hogy csak annyit hagytak meg a feleknek, hogy a „legjobbat, akit csak találni képesek” állítsák a küzdőtérre. A felek sohasem lehettek abban megszorítva, hogy viadoraikat maguk választhassák. Fontos hozzátenni azt is, hogy hazánkban a nők és a papi rend mindig viadort küldtek a bajtérre,⁴² akárcsak Cersei.

³⁸ Uo. 31-33. o.

³⁹ THÓT: *i. m.* 65. o.

⁴⁰ PESTY: *i. m.* 41-42. o.

⁴¹ ILLÉS: *i. m.* 12. o.

⁴² PESTY: *i. m.* 62-76. o.

4.4. A BAJVÍVÁSOK HELYE ÉS IDEJE

A bajvívás helyét, mint már említettük mindig az a bíró tűzte ki, mely a viszálykodó felek ügyét bajvívás általi döntésre utalta. A legfőbb bajvívás a királyi székhely közelében folyt, ahol arra különösen kijelölt küzdőtér létezett, állandó bajhelyek azonban nem csak Budán, hanem az ország más vidékein is léteztek. A budai küzdőtér alatt viszont azt a helyet érthetjük, ahol a király személyes jelenlétében történt a viadal. A királyvári küzdőtér véleményünk szerint megfeleltethető ennek, bár Tommen király nem volt jelen, őt azonban a már említett bírák helyettesítették.

A bajhely alakjára nézve nem maradtak fent feljegyzések, de a dánok például többnyire hosszúkás négyszög alakú tereken vívtak. Továbbá külföldön azon városokban, ahol gyakran tartottak párbajokat és e célra külön küzdőterek is szolgáltak, ezeket sövénnyel és palánkokkal vagy sorompókkal kerítették el. Ilyesmit sem fedezhettünk fel a párbaj helyszínének leírásánál, részben ez is okozhatta az istállófiú vesztét.

Ami a bajvívás határnapját illeti, az gyakorlatilag a hét bármely napjára eshetett. A kitűzés és a határnap közötti időt pedig többnyire oly bőven mérték ki a bírák, hogy az alatt akár maguk a felek, akár viadoraik kellően felkészülhessenek, hogy esélyük legyen a győzelemre. Előfordultak szűkebb, mindössze néhány hetes, de akár több hónapos időközök is.⁴³ Esetünkben mindössze egy nap telt el a bajvívás elrendelése és megtartása közt. Ugyanakkor mindkét viador olyan képzett harcos volt, hogy ez az egy nap nekik bőségesen elegendő lehetett a felkészülésre, ám feltételezésünk szerint akkor is így járt volna el az ítélőszék, ha Tyrion maga kényszerült volna kiállni.

4.5. AZ EREDMÉNY

Végül természetesen a bajvívás eredményét is a bíró állapította meg. A győzelemhez általában nem volt szükség arra, hogy az ellenfél a harcban életét veszítse. Legyőzöttnek (*sucubbitus duelli*) minősült az, „kinek vére legelőször festé a földet”, aki bizonyos sorompókon átlépett, aki kifáradás vagy lefegyverzés következtében nem volt képes tovább küzdeni.⁴⁴ Az életre-halálra történő bajvívás pedig csak súlyos bűncselekményeknél volt jellemző, hűtlenség esetében például mindig.⁴⁵ Ebből arra következtethetünk, hogy a Tyrion esetében a királygyilkosság vádja kimeríti a halálig tartó küzdelem feltételét, s mint láthattuk a párbaj azzal is ért véget.

A vívás egyébiránt csak alkonyatig tarthatott, ha a kihívott addig ellenállt ellenfelének, győztesnek tekintették, s az ellene emelt vád alól felmentették. Továbbá aki alkonyig nem jelent meg, arra úgy tekintettek, hogy elvesztette a párbajt. A legyőzött fél pedig azzal a büntetéssel lakolt, melyet a törvény az általa elkövetett bűncselekményre kiszabott.⁴⁶ Tyrionra is ez a sors várt volna, ha nem szöktetik meg.

4.6. ÖSSZEGZÉS

Láthattuk, hogy a feudális korban az istenítéletek sajátos alappillérei voltak a peres eljárás bizonyítási szakának. A kor embere igenis igényt tartott erre, a tárgyi bizonyítékokat teljesen nélkülöző, többnyire veszéllyel járó módjára a bizonyításnak. Akit egyszer egy ilyen próba alá vetettek, már csak a szerencséjében bízhatott. Kétségtelenül számos ártatlan vesztét, és legalább annyi bűnös feloldozását eredményezte a túlvilág bevonása az ítélethozatalba. Nincs ez másként Westerosban sem, de pontosan a természetfeletti, és más isteni erőkbe vetett babonás hit miatt hihetnek ott is az emberek az így meghozott ítéletek helyességében.

A teljesség kedvéért megjegyezzük, az egyház talán a bajvívást kárhoztatta legjobban az összes istenítéleti forma közül, mégis csak az I. Mátyás által kiadott 1486. évi 18. tc. iktatta ki jogszolgáltatási rendszerünkben ezt az intézményt. Eszerint párbajt csak a királyi törvényszék rendelhetett el, mégpedig kizárólag olyan esetekben, mikor a perben más bizonyíték nincsen. Mindezt azzal indokolta a törvényszöveg, hogy a párbaj – „mely ez országon kívül a világon hallatlan” – lehetőséget nyújt a csalásra, a megvesztegetésre, ezzel pedig csak az igazság bukását segíti elő.⁴⁷ Majd nem sokkal később az 1492. évi 37. tc. – jobbra az

⁴³ Uo. 85-92. o.

⁴⁴ Ha lóháton vívtak, akkor a nyeregből való kiütésig küzdöttek. Ld. ILLÉS: *i. m.* 6. o.

⁴⁵ PESTY: *i. m.* 44. o.

⁴⁶ Uo. 39. o.

⁴⁷ 1486. évi XVIII. törvénycikk.

előbbiben írtakat megismételve – már a bajvívások teljes eltörléséről rendelkezett, végleg kiszorítva azt a perjogunkból.⁴⁸

Az általunk vizsgált párbaj tekintetében pedig végső soron megállapíthatjuk, hogy az az Árpád-kori szokásjog szabályainak szinte teljes mértékben megfelel. A leginkább kritizált mozzanatok csak Magyarországon kívül lettek volna egyértelműen kifogásolhatók, bár ésszerűnek tartanánk, ha a valóságban hazánkban is nagyobb gondot fordítottak volna a párbajok lebonyolításának biztonságára.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Cikkünk a középkori magyar bizonyítási rendszer egy szeletéről fest átfogó képet, amelyet egy fiktív irodalmi példával színesítettünk. Munkánk során számos érdekességgel találkozhattunk és a kutatás előrehaladtával egyre jobban körvonalazódott, hogy a jogtörténet rejtelmei milyen jól ábrázolhatóak egy fikciós jogeseten keresztül. Mindemellett egy sokak számára ismert irodalmi példa a jogtörténet érdekességeivel tüzdelve azok érdeklődését is felkeltheti, akik eddig nem mutattak nagyobb elköteleződést a téma iránt.

Alapjaiban boncolgattuk a bizonyítás szabályait, melynek során megállapíthatjuk, hogy a középkorban a bizonyítás esszenciáját nem kézzel fogható tények, vagy minél alátámaszthatóbb bizonyítékok jelentették. Ehelyett a kor szelleme spirituális szertartásokra és felsőbb hatalmakra bízta a döntést, ami manapság már elképzelhetetlen lenne. Ahogyan az is, hogy a vak szerencsére, vagy egy viador felkészültségére, harcedzettségére alapozzunk emberéletek, vagy bármi más feletti döntéseket. Képzelnék csak el, mennyire abszurd lenne, ha egy büntetőperben az ügyész és a vádlott ügyvédje, – vagy bárki mások – a verbális csatározáson túl fizikai hadakozásba is kezdenének a tárgyalóterem közepén. A korban mégis erre volt társadalmi igény, sokáig szinte csak ilyen jellegű bizonyítékoknak adtak hitelt az eljáró bírák.

Emellett elemzésünk során azt is láthattuk, hogy G. R. R. Martin nem légből kapott ötletekkel állt elő a történet megírásakor, hiszen a cselekmény számos ponton megfeleltethető a jogtörténet forrásainak, így kijelenthetjük, hogy az író is minél pontosabb és precízebb ábrázolásra törekedett a történet megírása során. Ezt igazolja, hogy gyakorlatilag egy a középkor szabályainak csaknem teljesen megfelelően lefolytatott és megítélt megítélt bajvívásnak lehettünk a tanúi.

„Értelem nélkül üres képzelgés a fantázia, a képzelőerő nélkül terméketlen az ész.”⁴⁹ Ez a mondat talán még a záró gondolataink mottója is lehet, hiszen nem csak a Trónok harca írójának lehet akkora fantáziája, hogy egy ilyen cselekménysorozatot szőjön, hanem bárkinek, aki elég bátor és erősnek érzi a képzeletét ahhoz, hogy valami újat alkosson vagy mutasson be. Hiszen az olykor száraz, bonyolult összefüggésekkel teli joganyag önmagában nehezen befogadható egy nem jogász vagy joghallgató számára, de a modern és népszerű irodalmi, illetve filmes analógia szolgálhat segítségként, hogy egy laikus számára is élvezhetővé váljanak a jogtörténet bugyrai.

FELHASZNÁLT IRODALOM

KÖNYVEK, CIKKEK

- [1] BÓNIS GYÖRGY: *Középkori jogunk elemei*, 1972, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [2] BÓNIS GYÖRGY – DEGRÉ ALAJOS – VARGA ENDRE: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*, 1996, Zala Megyei Bíróság - Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete, Zalaegerszeg.
- [3] ECKHART FERENC: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*, 2000, Osiris Kiadó, Budapest.
- [4] HAJNIK IMRE: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyes- házi királyok alatt*, 1899, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- [5] HEGEDŰS ISTVÁN: Raguzai emlékbeszéd, in *Irodalomtörténeti közlemények*, 1905/3. szám, 317-326. o.
- [6] HOLLÁN MIKLÓS: Jogesetek és feladatok Westeros földjéről, in GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ (szerk.): *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére*, 2011, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 293-304. o.
- [7] ILLÉS JÓZSEF: *Az istenítéletekről, Különlenyomat az Angyal Pál emlékkönyvből*, 1933, Pallas Nyomda, Budapest.
- [8] KARÁCSONYI JÁNOS – BOROVSKY SAMU: *Az időrendbe szedett váradi tüzesvaspróba-lajstrom*, 2009, Pytheas, Budapest.
- [9] LEHOCZKY TIVADAR: Néhány adat a középkori istenítéletek történetéhez, in *Irodalomtörténeti közlemények*, 1873/3. szám, 211-216. o.

⁴⁸ 1492. évi XXXVII. törvénycikk.

⁴⁹ JULIAN BAGGINI, filozófus.

- [10] MEZEY BARNA (szerk.): *Magyar jogtörténet*, 2007, Osiris Kiadó, Budapest.
- [11] PESTY FRIGYES: *A perdöntő bajvívások története Magyarországon*, 1867, Pest.
- [12] SOLYMOSI LÁSZLÓ: Istenítélet és pecséthasználat, in *História*, 2009/2. szám, 14-16. o.
- [13] THÓT LÁSZLÓ: *Az istenítéletekről, különös tekintettel hazánkra*, 1908, Bosnyák Nyomda, Budapest.

TÖRVÉNYEK

- [1] Szent László Király Dekrétomainak I. Könyve.
- [2] Szent László Király Dekrétomainak III. Könyve.
- [3] Kálmán Király Dekrétomainak I. Könyve.
- [4] 1486. évi XVIII. törvénycikk.
- [5] 1492. évi XXXVII. törvénycikk.

INTERNETES FORRÁS

- [1] WILHELM JÓZSEF: *A tűzfegyverek megjelenése Európában*, elérhető: <http://www.fokusz.info/index.php?cid=1285654298&aid=1303431694> (2016.01.20.).

SUMMARIES

JUHÁSZ, LÍVIA

CRIME PREVENTION – THE IMPORTANT ROLE OF THE CRIMINAL JUSTICE SYSTEMS

Abstract

The aim of the Study is to pay better attention for the importance of crime prevention in connection with the penal system transformation. At first concentrate on the international regulatory foundations, especially the international organizations gave guidelines for member States, after that deals with the Hungarian legal environment. In the greatest part of the Study the Writer analyses and organizes prevention strategies, which are implemented in practice, thereby the Writer examines what methods could act against the emerging crime. Finally The Writer summarizes the conclusions, what she drawn in the study and gives some proposal for more effective implementation of crime prevention.

Keywords:

crime prevention, crime prevention strategy, general prevention, special prevention, situation prevention, social prevention, victim prevention, social prevention, police crime prevention

MARTON, MELITTA

THE PROCEDURAL TOOLS OF WITNESS PROTECTION IN HUNGARY

Abstract

This current study aims to show the Hungarian witness-protection system in general. That's why in a short section, the author deals with the reasons of the phenomenon's presence and its necessity. The paper particularly focuses on the methods that secure the simple witnesses' protection, and it also suggests solutions on the common problems which often occur in practice. The study mainly submits the private treatment of personal data and it shows the establishment of anonym witnesses, mostly related with the principals of criminal procedure which results from the European Convention of Human Rights. The study analyses the correspondence with these principals.

Keywords:

witness-protection system, private treatment of personal data, specifically defended witness, fair trial, anonymity

PARTOS, CSILLA

SOME THOUGHTS ABOUT THE INTERNATIONAL CRIMINALIZATION OF TERRORISM

Abstract

This current study focuses on the international struggle against terrorism. That's why at first the phenomenon of terrorism needs to be demonstrated. The paper begins with the history of terrorism because it runs back over more than thousand years. After this, the author demonstrates what the definition of modern terrorism means, why it is so hard to create a general definition, and that from which other phenomenon it has to be distinguished. The third chapter submits the solutions which the international organizations created to vanquish this huge global problem.

Keywords:

terrorism, attempt, definition, global problem, international organizations, struggle, prevention

PÓDÖR, LEA

INTERPRETATION OF ARTICLE 1d, GENEVA CONVENTION AND ARTICLE 12 (1 A), QUALIFICATION PRINCIPLES CONCERNING PALESTINIAN REFUGEES' IPSO FACTO ELIGIBILITY IN JUDICIAL PRACTICE OF LUXEMBOURG AND HUNGARY

Abstract

Palestinian refugees' special conditions are focused on in this study. From several aspects, this particular group of refugees requires different assessment compared to other individuals applying for refugee status. To understand problems, analysis of the milestones in the Arabian-Israeli conflict and the composite legislation is indispensable. Principles defined by the European Court of Justice facilitate consistent adjudication of Palestinian refugees' matters by member states. Examples taken from Hungarian judicial practice demonstrate this in the study, highlighting how provisions stipulated in international and EU law are to be construed during recognition.

Keywords:

Palestinian refugee, Arabian-Israeli conflict, UNRWA, ENSZ, Geneva Convention, Qualification Principles

VÁRADI-TORNYOS, BÁLINT

FOOTNOTE TO A FREE TRADE AGREEMENT - OR THE CONFUCIANISM IN THE SOUTH KOREAN CONCEPT OF PROPERTY

Abstract

The purpose of this essay is to examine the fundamental character of the modern East-Asian business-atmosphere in a cultural aspect of the modernisation. According to the thesis of the research the influence of the Confucian value-system is unquestionably significant in South-Korea, but it would not hamstring the intertrade between Korea and the European Union. To give countenance to this theory the analysis shall not only enhance the high relevance of the interactions between the cultural and economical sphere, but also reflect to the procession of the modernisation, mentioned the flexibility of the Confucian values.

Keywords:

cheabol, Confucianism, culture, ethic, development state, economic anthropology, globalization, liberalism, modernisation, Park Chong Hee, society, South Korea, theory of the State, trade, world order

NAGY, SZINTIA MIRTILL – PONGRÁCZ, DÁVID

Abstract

*Extract: Is there a place for law in the world of literature? Can a piece of literary art provide valuable information or the realm of law merely turns up between the long rows as a fiction out of thin air? The purpose of our study is to respond to these questions. Besides, we expose that the domain of law can be demonstrated via colourful examples like the criminal suit presented in G. R. R. Martin's fantasy book *A Storm of Swords*. Our study presents a fragment of this suit: the sentencing and the conduction of the trial by combat, interpreted by the sources of medieval Hungarian history of law.*

Keywords:

trial by combat, tilt, proving, Game of Thrones, Tyrion

SZERZŐINKHEZ (A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI)

1. A *Diskurzus* című tudományos folyóirat magyar nyelven beküldött tanulmányokat fogad el.
2. A kézirat terjedelme nem haladhatja meg az 50.000 karaktert. Kérjük szerzőinket a terjedelmi korlát szigorú betartására.
3. A szöveget elektronikus formátumban kérjük leadni (az MS Word bármelyik változatában elmentve) a janos.kalman88@gmail.com email címre.
4. A tanulmányok tartalmazzák a szerző nevét és a mű címét, rövid (6-8 soros) magyar és angol nyelvű összefoglalóját és kulcsszavait. A név balra zárva, félkövéren, 11pt betűmérettel, kiskapitálissal szedve szerepeljen. Alatta a cím, szintén balra zárva, félkövéren, 14pt betűmérettel, kiskapitálissal szedve. Alatta a magyar nyelvű összefoglaló és a kulcsszavak dőlten, 11pt betűmérettel szedve szerepeljenek. Az angol nyelvű összefoglalót és kulcsszavakat külön dokumentumban kérjük a fenti email címre megküldeni.
5. A következő formai kritériumokat kérjük betartani: A/4-es lapméret, 11pt betűméret, szimpla sorköz, 2 cm oldalsó és alsómargók, 2,5 cm felsőmargó, első sor behúzása 0,75 cm. A fejezetek és alfejezetek legelső bekezdései, illetve a pontokba szedett felsorolások utáni első bekezdések esetén azonban nem kell az első sort behúzni.
6. Az első szintű fejezet címek arab számmal sorszámozva, sorkizártan, félkövéren, 11pt betűmérettel, kiskapitálissal szedve szerepelnek. Előtte 18pt, utána 12pt térköz áll. A másodszintű alfejezetek címei sorkizártan, félkövéren, 11pt betűmérettel szedve szerepelnek, kéttagú arab számmal sorszámozva. Előtte 12pt térköz áll. Három vagy annál több szintű fejezeti rendszer csak kivételes esetben fogadható el.
7. A szöveg közbeni kiemelésként dőlt betű alkalmazható, ritkítás, aláhúzás, vastag betű, csupa nagy betű csak kivételes esetben fogadható el.
8. A közvetlen hivatkozásokat lábjegyzetekben, az oldal alján kérjük feltüntetni. A lábjegyzetben és az irodalomjegyzékben szereplő hivatkozások rendje a következő: SZERZŐ: *Cím*, évszám, kiadó, kiadás helye, oldalszám. Kérjük, hogy mindenhol vesszőt (és nem pontot) alkalmazzanak a bibliográfiai adatok között. Első alkalommal a szerző nevét kiskapitálissal, teljes egészében ki kell írni, külföldiek esetében a vezetéknev kerül előre, majd vesszővel elválasztva a keresztnév. Ha háromnál több szerző van, csak a szerkesztőt kell megjelölni a (szerk.) jelzéssel. Példa: SZLADITS KÁROLY: ..., ZAKKARIA, FAREED: ..., MEZEY BARNA (szerk.): A mű címét és alcímét dőlt betűtípussal jelöljék. Ha van alcím, akkor azt a rendes címtől ponttal szükséges elválasztani, egyébként csak a bibliográfiai hivatkozás legvégén van pont. Amennyiben folyóiratból, gyűjteményes kötetből származik a forrás, úgy a mű címe után vessző következik, majd az „in” szócska (ami kisbetűvel, kettőspont nélkül szerepel) és a folyóirat vagy gyűjteményes kötet adatai. Utóbbinak rendszerint van szerkesztője, így azt is fel kell tüntetni. Folyóirat esetén a számot az alábbi formában szíveskedjenek megjelölni: évszám/sorszám. „szám”.pl. ..., in *Magyar Jog*, 2006/7. szám, 34. o. Ezekben az esetekben nem a közvetlen forrás, hanem a folyóirat vagy gyűjteményes mű címe szerepel dőlt betűvel. Az oldalszámot kis „o” betűvel jelöljék. Internetes forrás esetén a letöltés helyét és idejét fel kell tüntetni. Példák:

¹ CSÉCSY GYÖRGY: *Védjegyjog és piacgazdaság*, 2001, Novotni kiadó, Miskolc, 36. o.

² BÍRÓ GYÖRGY: Átruházó szerződések, in *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2003/2. szám, 14–30. o.

³ EÖRSI GYULA: A tulajdonátszállás kérdéseiről, in SÁRKÖZY TAMÁS – VÉKÁS LAJOS (szerk.): *Eörsi Gyula emlékkönyv*, 2002, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 277–420. o.

⁴ MENYHÁRD ATTILA: A tulajdonjog tárgyai, előadás a *Symposium Iubilaei Facultatis Iaurinensis* című konferencián, 2010. szeptember 21., Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam-és Jogtudományi Kar.

⁵ CSIKY PÉTER: A TRIPS egyezmény szerepe a nemzetközi iparjogvédelmi rendszerben, in *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 1998/3. szám, elérhető: <http://www.msh.hu/kiadv/ipsz/199806/csiki.html> (2010.03.14.)

Egy mű ismételt hivatkozása esetén a SZERZŐ VEZETÉKNEVE valamint az „i. m.” megjelölés és az oldalszám szerepel. Ha ugyanannak a szerzőnek több műve is szerepel a hivatkozások között, a szerző vezetékneve után zárójelben az érintett mű évszámát is fel kell tüntetni. Egymást követő

lábjegyzetekben, ugyanarra a műre történő hivatkozás esetén pedig az „Uo.” és oldalszám jelölést kérjük alkalmazni.

⁶EÖRSI: i. m. 298. o.

⁷Uo. 332. o.

A fentiekben nem részletezett esetekre GYURGYÁK JÁNOS: *Szerzők és szerkesztők kézikönyve*, 2005, Osiris, Budapest, című mű az irányadó.

Felhívjuk szerzőink figyelmét, hogy a hivatkozási rendszer nagyfokú be nem tartása, következtelensége illetve plágiumgyanú esetén a tanulmány elutasításra kerül!

9. Egy szó szerint átvett gondolatot kötelező idézőjelbe rakni, és lábjegyzetben a forrást megjelölni. Az idézet ne legyen dőlt betűs. Több szintű idézés esetén a következő forma alkalmazandó: „...»...’...’...«...”
10. A mű végén irodalomjegyzék szerepel, a szerzők vezetéknéve szerinti ábécé sorrendben, [1] [2] formátumú számozással. Formailag és tartalmilag is a lábjegyzetnél írottak az irányadók azzal, hogy itt a folyóiratban vagy gyűjteményes műben szereplő cikkek esetén legutolsó bibliográfiai adatként a kezdő és záró oldalszámokat is fel kell tüntetni.
11. Az irodalomjegyzékben csak olyan tételek szerepelhetnek, amelyek lábjegyzetben is hivatkozásra kerültek. A megfelelő irodalomjegyzék hiánya a tanulmány elutasítását vonja maga után!
12. A (fekete-fehér) táblázatokat és ábrákat megfelelően formázva, az eredetüket a lábjegyzeteknél írottak szerint feltüntetve, a szövegbe építve kell megjeleníteni.
13. A szerkesztőbizottsághoz beérkezett - formailag megfelelő - tanulmányokat az állandó és eseti tagokból álló lektori bizottságnak küldjük ki jóváhagyásra. A közlés feltétele a lektor támogató véleménye, illetve a javítandónak értékelt pontok átdolgozása.
14. A szerkesztőség a beérkezett kéziratokért honoráriumot nem fizet.

Köszönjük, hogy megfelelően elkészített kézirat beküldésével segítik munkánkat.

A főszerkesztő

TÁMOGATÓINK

SZÉCHENYI ISTVÁN
EGYETEM

UNIVERSITAS-GYŐR
NONPROFIT Kft.

DEÁK FERENC
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

